NORGES BONDELAG

Jordbruksforhandlingene 2018

Krav til ramme og fordeling

Arbeidsdokument av 26. april
Jordbrukets forhandlingsutvalg

Innholdsfortegnelse

1 ØK VERDISKAPINGA I LANDBRUKET 5

1.1 INNTEKTSLØFT OG STYRKA VELFERDSORDNINGER 5
1.2 UTNYTTE OG SIKRE MARKEDSMULIGHETENE 5
1.3 STIMULERE TIL OPTIMAL BRUK AV AREALRESSURSENE 6
1.4 STORT INVESTERINGSBEHOV I NÆRINGA 6
1.5 SENTRALE ELEMENT I KRAVET 6

2 GRUNNLAGET FOR JORDBRUKSFORHANDLINGENE 2018 8

2.1 HOVEDAVTALEN FOR JORDBRUKET 8
2.2 STORTINGETS MÅL FOR JORDBRUKSPOLITIKKEN 8
2.3 STORTINGETS BEHANDLING AV JORDBRUKSOPPGJØRET 2017 9
2.4 ØKT MATPRODUKSJON OG ØKT SJØLFORSYNING 10
2.5 IMPORTVERN 10
2.6 INNTEKTSMÅL 11
2.7 VARIERT BRUKSSTRUKTUR 11
2.8 MARKEDSBALANSERING 12
2.9 REGJERINGENS MÅL FOR LANDBRUKSPOLITIKKEN 12

3 IMPORTVERNET OG INTERNASJONALE FORHOLD 14

3.1 WTO 14
3.2 EØS 15
3.3 EFTA, INKLUDERT MERCOSUR 16
3.4 BREXIT 16
3.5 TTIP-FORHANDLINGENE 17
3.6 FN 17

4 UTVIKLING I JORDBRUKET 18

4.1 SJØLFORSYNING 18
4.2 AREAL 18
4.3 MARKEDSSITUASJONEN 19
4.4 INNTEKTSUTVIKLINGEN I JORDBRUKET 23
4.5 INNTEKT OG INNTEKTSUTVIKLING FOR ULIKE PRODUKSJONER 26
4.6 INNTEKTSUTVIKLING OG LØNNSNIVÅ FOR LØNNSTAKERE 29
4.7 KOSTNADER FOR IKKE-VARIGE DRIFTSMIDLER 31
4.8 KAPITALKOSTNADER 33
4.9 PRODUKTIVITET 34
4.10 PRISENDRINGER I MARKEDET 35

5 RAMME OG FINANSIERING 36

5.1 KRAV TIL ÅRETS JORDBRUKSFORHANDLINGER 36
5.2 FINANSIERING AV KRAVET 38
5.3 MÅLPRIS 38
5.4 MARKEDSREGULERING 39
5.5 BUDSJETTOVERFØRINGER 40
5.6 ØKONOMISKE UTSLAG AV KRAVET 42

6 ØKT INNTEKTSMULIGHETER FOR SMÅ OG MELLOMSTORE BRUK 45

6.1 MÅLRETTEDE OG DIFFERENSIERTE VIRKEMIDLER 45
6.2 FORDELING ETTER BRUKSSTØRRELSE 46
6.3 FORDELING ETTER GEOGRAFI 47

6.4 Innføre driftsvansketilskudd ... 48
7 VELFERD ... 50
7.1 Avløsning ved sjukdom m.m. ... 50
7.2 Sykepengeordningen ... 51
7.3 Avløsning ved ferie og fritid ... 51
7.4 Landbruksvikar ... 51
7.5 Tidligpensjon ... 52
8 KLIMAVENNLIG MATPRODUKSJON ... 53
8.1 Klimapolitikk for jordbruket ... 53
8.2 Kunnskapsbasert politikk- og virkemiddelutforming ... 54
8.3 Klima- og miljøvirkemidler over jordbruksavtalen ... 55
8.4 Investeringsfond for klimatiltak ... 60
8.5 Klimarådgivning på gårdsnivå ... 60
8.6 Oppfølging av bransjeavtalen for å redusere matsvinn ... 61
8.7 Riksrevisjonens rapport om utvikling i bioenergimarkedet ... 62
9 INVESTERING OG NÆRINGSUTVIKLING ... 63
9.1 Stort investeringsbehov, høyt kostnadsnivå ... 63
9.2 IBU-midlene ... 63
9.3 Investeringsbehov i ulike produksjoner ... 65
9.4 Utviklings- og tilretteleggingsmidler ... 66
9.5 Regional forvaltning av jordbruksavtalemidler ... 66
9.6 Risikolån ... 67
9.7 Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift ... 68
9.8 Kapitalsituasjonen i LUF ... 68
9.9 Næringsutvikling ... 68
9.10 Forskning ... 70
9.11 Oppsummering av Landbrukets Utviklingsfond (LUF) ... 71
10 PLANTEPRODUKSJON OG KRAFTFÔR ... 72
10.1 Utvikling i kraftfôrmarkedet ... 72
10.2 Kornproduksjon ... 72
10.3 Frukt, bær, grønnsaker og poteter ... 75
10.4 Utvikling av plantemateriale ... 77
10.5 Tilskudd til frøavl ... 78
10.6 Plantevern ... 78
10.7 Erstatninger for klimabetinget avlingssvikt ... 79
11 HUSDYRPRODUKSJONER ... 80
11.1 Grovfôrbasert husdyrhold ... 80
11.2 Beiting er viktig for å utnytte grasressursene ... 80
11.3 Melkeku ... 81
11.4 Geit ... 83
11.5 Storfe ... 84
11.6 Bevaringsverdige storferaser ... 86
11.7 Sau og lam ... 86
11.8 Hjort ... 87
11.9 Kraftfôrbasert husdyrhold ... 87
11.10 Gris ... 88
11.11 Egg ... 89
11.12 Kylling og kalkun ... 90
11.13 Birøkt ... 90

11.14 PELS 90
11.15 TILSKUDD TIL VETERINÆRE REISER 91
11.16 TILSKUDD TIL AVLSORGANISASJONER 91
11.17 FRAKTTILSKUDD SLAKTEDYR 92

12 ØKOLOGISK OG KULTURLANDSKAP 93

12.1 ØKOLOGISK LANDBRUK 93
12.2 NASJONALT SETERTILSKUDD 95
12.3 UTVALGTE KULTURLANDSKAP OG VERDENSARVOMRÅDER 95
12.4 UTSIKTSRYDDING I KULTURLANDSKAPET 96
12.5 BEITESKADER AV ANNET VILT 96

13 REKRUTTERING OG KOMPETANSE 97

13.1 MENTORORDNING 97
13.2 UTDANNING 97
13.3 FYLKESKOMMUNENES ARBEID MED REKRUTTERING, LIKESTILLING OG KOMPETANSEHEVING 99
13.4 KOMPETANSEUTVIKLINGSPROGRAMMET I LANDBRUKET (KIL) 99

14 ANDRE OMRÅDER OG TILSKUDDSORDNINGER 101

14.1 TILSKUDD TIL LANDBRUKSRÅDGIVING 101
14.2 NASJONALT FAGKOMPETANSESENTER FOR LANDBRUKSHELSE 102
14.3 SONEGRENSER FOR AREAL OG PRISTILSKUDD 103
14.4 SØKNADSFRISTER FOR PRODUKSJONSTILSKUDD 103
14.5 DATAFLYT I LANDBRUKET - KOSTNADSEFFEKTIVITET OG GOD RÅDGIVNING 104

1 Øk verdiskapinga i landbruket

Norsk landbruk er en framtidsretta næring basert på fornybare ressurser. Næringa har en sentral rolle i den grønne omstillingen. Med 85.000 arbeidsplasser og 145 mrd. kroner i omsetning er verdikjeden for mat Norges største fastlandsindustri. Det er avgjørende med stor politisk vilje til å satse på norsk landbruk for at vi skal kunne levere på vårt samfunnsoppdrag i tråd med Stortingets mål for næringa. Jordbruket trenger forutsigbare rammevilkår for å sikre framtidig matproduksjon.

Formålet til jordbruket er å skaffe til veie nok og trygg mat til egen befolkning gjennom å produsere mat på en bærekraftig, rasjonell og ressurseffektiv måte. Matproduksjon er et samfunnsoppdrag med politiske målsettinger som omfatter beredskap, folkehelse, kosthold, næringsutvikling, ressursforvaltning, kulturlandskap, biologisk mangfold og matsikkerhet. Alle disse målsettingene forutsetter bruk av jord i Norge. Jordbruksarealene må økes og fruktbarheten i jorda forbedres. Dette kravet representerer retningen Jordbrukets forhandlingsutvalg ser som nødvendig for den videre utviklinga av norsk jordbruk.

1.1 Inntektsløft og styrka velferdsordninger

Stortinget har slått fast at inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet skal reduseres. Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at dette legges til grunn i årets jordbruksoppgjør. Det er særlig behov for å styrke inntektsmulighetene for små og mellomstore bruk som i liten grad har fått ta del i de siste års inntektsutvikling.

Gode velferdsordninger er avgjørende for å sikre rekruttering til, og likestilling i næringa. Vi har et mål om at flere kvinner rekrutteres inn i yrket. Særlig viktig er det å styrke ordninger knyttet til sykdom, svangerskap og fødsel. Jordbrukets velferdsordninger må styrkes vesentlig.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever en reduksjon av inntektsgapet, inntektsutjevning og styrka velferdsordninger.

1.2 Utnytte og sikre markedsmulighetene

Markedsbalansen er krevende for mange produksjoner. Økende import begrenser muligheten for økt produksjon og verdiskaping for store deler av norsk matproduksjon. For å sikre framtidig markedsmuligheter er det avgjørende å ivareta tollvernet og styrke markedsordningene. Jordbruket har ansvaret for markedsbalanse, og må sikres tilstrekkelig virkemidler til å kunne gjøre denne jobben.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever virkemidler til aktivt å styre produksjonen etter markedets behov.

Det er viktig med kostnadsreduserende tiltak som samtidig ivaretar mangfoldet i norsk landbruk og matproduksjon. Markedsmulighetene innenfor mat- og fôrkorn, poteter, grønnsaker, frukt, bær honning og økologiske produkter må benyttes gjennom ekstra satsing. Det er fortsatt rom for noe økt storfekjøttproduksjon, og videre vekst må prioriteres i grasområdene gjennom bruk av friske budsjettmidler.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at det stimuleres til produksjonsvekst i de produksjoner som har uutnyttede markedsmuligheter, og at en prioriterer

tilskuddsordninger som reduserer kostnadene og samtidig ivaretar mangfoldet i norsk matproduksjon.

1.3 Stimulere til optimal bruk av arealressursene

Et samlet storting har mål om økt matproduksjon basert på norske arealressurser. Den geografiske produksjonsfordelingen er avgjørende for størst mulig matproduksjon i Norge. Produksjonsforholdene varierer betydelig innenfor både korn og grasområdene. Det må stimuleres til optimal bruk av arealressursene ved å styrke økonomien både i grønt, korn- og grovfôrproduksjon.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever en innretning på oppgjøret som stimulerer til å bruke jord- og beiteressursene, og slik øke norskandelen i mat- og fôrproduksjon. Jordbrukets forhandlingsutvalg avviser omfordeling mellom produsentgrupper, jfr. det som fant sted i jordbruksoppgjøret 2017.

1.4 Stort investeringsbehov i næringa

Det er stort investeringsbehov i næringa knyttet til dagens og framtidas utfordringer: forbedre jordressursene og øvrig driftsapparat, møte klimautfordringene, sikre kvalitet, verdiskaping og beredskap gjennom bedre produksjons- og lagringsforhold, bidra til moderne arbeidsplasser og ivareta dyrevelferden.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at investeringsvirkemidlene styrkes og brukes på investeringer som er tilpasset ressursgrunnlaget. Ordningene må særlig tilrettelegge for å fornye driftsapparatet på små og mellomstore bruk.

1.5 Sentrale element i kravet

- **Redusere inntektsgapet til andre grupper**
  - Prioritere å bruke budsjettmidler til inntektsutjevning, velferdsordninger og kostnadsreduserende tiltak
  - Prioritere produksjoner med markedsmuligheter, bl.a korn, poteter, frukt og grønt

- **Styrke velferdsordningene**
  - Styrke ordninger knyttet til sykdom, svangerskap og fødsel er særlig viktig

- **Styrke bruken av norske arealressurser**
  - Etablere driftsvansketilskudd som et målrettet virkemiddel for å opprettholde produksjon på marginale arealer.
  - Styrke fraktordningene for å kompensere for ulik avstand til markedet og foredlingsindustrien.
  - Melkekvoteordningen er avgjørende for å opprettholde melkeproduksjon i hele landet. Det må arbeides for at den aktive produsenten eier en større andel av melkekvoten.
  - Innrette tilskudd i større grad til fordel for små og mellomstore bruk.

- **Sikre kunnskapsbasert utvikling**
    - Prioritere forskning, innovasjon og kompetanseheving i hele verdikjeden for å sikre en bærekraftig og klimasmart matproduksjon
    - Styrke miljørettede virkemidler for å stimulere sterkere til bærekraftig og miljøvennlig matproduksjon

- **Styrke investeringsevnen i næringa**
    - Legge til rette for investeringer som er godt tilpasset ressursgrunnlaget
    - Etablere en finansieringsordning som kompenserer for manglende pantegrunnlag for å sikre investeringer i produksjoner over hele landet
    - Etablere en klimafondsordning med skattefordel for å redusere klimautslipp og møte klimautfordringene

- **Sikre og utnytte markedsmulighetene**
    - Sikre hjemmemarkedet for norske råvarer gjennom et velfungerende importvern og en styrking av markedsordningene

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger kravet fram som grunnlag for forhandlinger i jordbruksoppgjøret 2018.

2 Grunnlaget for jordbruksforhandlingene 2018

2.1 Hovedavtalen for jordbruket

Jordbruksforhandlingene er regulert gjennom Hovedavtalen for jordbruket. Avtalen hjemler organisasjonenes rett til forhandlinger om sentrale rammebetingelser for næringa. Gjennom Hovedavtalen påtar samtidig Jordbruket seg ansvar for å iverksette tiltak i samsvar med jordbruksavtalen (jfr. § 4.2 i Hovedavtalen). Hovedavtalen bygger på at det skal være et samsvar mellom de rettigheter Jordbruket har, og de plikter og det ansvar Jordbruket påtar seg.

Gjennom Hovedavtalen for jordbruket har Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag forhandlingsrett med Staten om priser og tiltak i jordbruket. Jordbruks-oppgjøret er et inntektsoppgjør for yrkesutøvere i næringa. Jordbruksforhandlingene skal føres med sikte på å nå de mål og retningslinjer Stortinget har trukket opp for utviklingen i næringa på kort og lang sikt.

Dette forutsetter at jordbruksforhandlingene må avklare både priser, tiltak og øvrige virkemidler på en slik måte at jordbruket kan oppnå en inntektsutvikling i tråd med Stortingets forutsetninger, og innfri øvrige landbrukspolitiske mål. Bevilgninger over statsbudsjettet omfatter forhandlingene kalenderåret 2019 og eventuelle omdisponeringer innenfor rammen for 2018. Videre skal det forhandles om målpriser for perioden 01.07.2018 - 30.06.2019.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at jordbruksforhandlingene gjennomføres i samsvar med Hovedavtalen.

2.2 Stortingets mål for jordbrukspolitikken

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger Meld. St. 11 (2016-2017) «Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon» (Jordbruksmelding) og Stortingets behandling av denne Innst. 251 S (2016-2017) til grunn ved utformingen av kravet til årets jordbruksoppgjør.

Ved Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2016-2017) ble det konkludert med at jordbrukspolitikkens hovedmål skal være økt matproduksjon med grunnlag i norske ressurser slik at en oppnår høyest mulig sjølforsyning. Sjølforsyning er et viktig fellesmål fordi det sier noe om den politiske rollen til matproduksjonen i samfunnsutviklingen. I dette ligger den aller viktigste funksjonen til jordbrukspolitikken: En bærekraftig matproduksjon som skal levere matsikkerhet og ernæring for alle uten å redusere muligheten for de kommende generasjoner til det samme.

Tabell 1 Stortingets mål og delmål for jordbrukspolitikken.

Matsikkerhet og beredskap	Landbruk over hele landet	Økt verdiskaping	Bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser
Sikre forbrukerne trygg mat	Sikre bruk av jord- og beiteressursene	Utnytte markedsbaserte produksjonsmuligheter	Redusere forurensingene og utslippene av klimagasser, økt lagring av karbon og klimatilpassing
Økt matvareberedskap	Sikre mulighetene for bosetting og sysselsetting	Sikre en konkurransedyktig og kostnadseffektiv verdikjede for mat med en jevnere maktfordeling	Bærekraftig bruk og vern av landbrukets areal (jordvern) og ressursgrunnlag.
God dyre- og plantehelse	Et mangfoldig landbruk med variert bruksstruktur og geografisk produksjonsfordeling	Videreutvikle Norge som matnasjon	Sikre kulturlandskapet og naturmangfoldet
Satse på avl, forskning, utdanning for å øke bruken av de biologiske ressursene	Sikre rekrutteringen	Sikre bondens inntekter og evne til å investere i gården	God dyrevelferd

For å nå alle disse målene må næringa ha et bredt sett av målrettede virkemidler som påpekt av Stortingsflertallet. Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til at næringskomiteen gjennom utdyping av både mål og delmål i større grad vektlegger beredskap og klima. Viktigheten av å styrke bondens rammevilkår gjennom økt inntekt og investeringsevne, samt en jevnere maktfordeling i verdikjeden for mat, er løftet fram. Det samme er landbrukets avgjørende rolle for å sikre bosetting og sysselsetting over hele landet.

2.3 Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2017

12. juni 2017 la Stortingets næringskomité fram sin innstilling om jordbruksoppgjøret 2017 jf. Innst 445 S (2016-2017). Komiteens innstilling var tredelt på sentrale punkt: H og Frp; V; Krf, Ap, Sp og SV. I Stortingets plenumsbehandling samlet H, Frp og V seg om Venstres forslag. I tillegg til de økonomiske rammene ble også følgende vedtatt: «Stortinget ber Landbruks- og matdepartementet om å gjennomføre nye forhandlinger om jordbruksavtale for 2017–2018.» Avtalepartene gjennomførte fordelingsforhandlinger innenfor rammene vedtatt av Stortinget. Protokoll fra fordelingsforhandlingene ble forelagt Stortingets behandling i forbindelse med statsbudsjettet for 2018 og endelig vedtatt jf. Innst. 8 S (2017-2018).

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2017 innebar en inntektsramme på 625 mill. kroner. Faglagene hadde beregnet at inntektsramma måtte være minst 790 mill. kroner for å legge til rette for å få en kronemessig lik inntektsvekst som andre grupper. Forhandlingsutvalget konstaterer videre at Stortinget vektla at oppgjøret skulle bidra til å legge til rette for at mest mulig norsk matproduksjon skal skje med utgangspunkt norske jord- og beiteressurser.

2.4 Økt matproduksjon og økt sjølforsyning

Stortinget slår gjennom Innst. 251 S (2016-2017) fast at formålet til jordbruket er å skaffe til veie nok og trygg mat til egen befolkning gjennom å produsere mat på en bærekraftig, rasjonell og ressurseffektiv måte. Matproduksjon er et samfunnsoppdrag med politiske målsettinger som forutsetter bruk av jord i Norge. Norge har lav sjølforsyning av flere av jordbruksproduktene, særlig innen planteprodukter. Lav sjølforsyning gjør oss sårbare for framtidige endringer i den globale matvaresituasjonen. I innstillingen til jordbruksmeldinga uttrykker en samlet komité: *«Komiteen understreker at jordbrukets viktigste oppgave er å produsere mat. Av hensyn til beredskap, ressursutnytting, verdiskaping, sysselsetting og klima er det viktig at norsk jordbruk produserer de fòr- og matvarene som det ligger til rette for å produsere i Norge, og i et omfang som kan dekke innenlands etterspørsel og eksport. Komiteen viser til at utgangspunktet for matproduksjonen er arealressursene. Forvaltningen av disse må derfor ha et evighetsperspektiv.»* Videre sier komiteen «*at arealressursene er den viktigste ressursen i jordbruket.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener lønnsomheten i å bruke tilgjengelige jord- og fôrressurser må styrkes. Produksjonen må være tilpasset produksjonsgrunnlaget. Bønder med lite ressursgrunnlag og utfordrende driftsforhold må også kunne oppnå et konkurransedyktig arbeidsvederlag. Også marginal og tungdrevet jord er verdifull for vår framtidige matproduksjon.

«Komiteen mener økt bruk av norske ressurser innebærer at husdyrproduksjonen så langt som mulig skal skje på grunnlag av norsk grovfôrareal, beitebruk og norske fôrråvarer. Jordbrukspolitikken og virkemidlene må bygge opp under dette.»

«Komiteen viser til at kanaliseringspolitikken innebærer at norsk landbruk har en geografisk arbeidsdeling som gjør at det i størst mulig grad produseres korn på arealer egnet for dette, og at den grovfôrbaserte husdyrproduksjonen lokaliseres i områdene med gras- og beitearealer. Denne arbeidsdelingen er avgjørende for å sikre en høyest mulig samlet produksjon ut fra de norske arealene. Komiteen understreker at kanaliseringspolitikken med den geografiske arbeidsdelingen ligger fast og at virkemidlene i jordbrukspolitikken må bygge opp under denne.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil prioritere tiltak som sikrer mulighet for å øke norsk matproduksjon basert på norske fôrressurser på en klimavennlig og bærekraftig måte. Hele landet må utnyttes, med en geografisk produksjonsfordeling som maksimerer totalproduksjonen. For å få til dette må det legges til rette for økt kornproduksjon i kornområdene og for god utnytting av grasarealene med stimulans til grovfôretende dyr i grasområdene. Det innebærer at både økonomien i kornproduksjonen og grasbasert husdyrhold må styrkes, uten at det foretas omfordelinger mellom produsentgrupper.

2.5 Importvern

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at importvernet er en bærebjelke for å nå regjeringen og Stortingets mål om økt jordbruksproduksjon og landbruk over hele landet og økt verdiskaping. Næringskomitéen skriver i sin innstilling til Stortinget om Jordbruksmeldinga (Innst. 251 S 2016-17) at*: «…et velfungerende og forutsigbart importvern for landbruksprodukter er en forutsetning for å kunne opprettholde et landbruk over hele landet og øke matproduksjonen».*

Kostnads- og lønnsnivå, geografi, topografi og klima bidrar til å gjøre norsk landbruk mindre konkurransedyktig på pris, og nødvendiggjør et solid importvern. Importvernet er helt avgjørende for å sikre avsetningen av norske jordbruksprodukter til en pris tilpasset norsk kostnadsnivå og produksjonskostnader gitt av naturgitte forhold.

2.6 Inntektsmål

Inntekt er både et mål og et virkemiddel for å nå andre landbrukspolitiske mål. Dette understrekes også av Stortinget jf. Innst. 251 S (2016-2017). *«Komiteen støtter å ha et eget mål om inntekt. Inntekt er det viktigste virkemiddelet for å sikre flere av målene for jordbruket, som rekruttering, investeringer og økt norsk matproduksjon.»*

Stortinget høye ambisjoner for jordbruket knyttet til matproduksjon og økt verdiskaping er fulgt opp med økte ambisjonene knyttet til inntekt. *«For å sikre rekruttering, og for å løfte inntektsmulighetene i næringen, mener komiteen at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. God markedstilpasning og produktivitetsutvikling vil være en forutsetning for inntektsdannelsen.»*

For å få økte inntekter i de ulike produksjonene, er en avhengig av et marked i balanse. Produktivitetsframgangen i jordbruket er stor og har sammen med pris, produsert volum og tilskudd bidratt til inntektsvekst.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at årets jordbruksoppgjør reduserer inntektsgapet til andre grupper i samfunnet. Reduksjonen må ta hensyn til markedssituasjonen og produktivitetsutviklingen.

2.7 Variert bruksstruktur

Norge er et langstrakt land med store forskjeller i klima og produksjonsforhold. Det er betydelig vanskeligere å drive jordbruk i større skala i områder med små, bratte teiger inneklemt blant fjell og fjord enn på flatbygdene. En variert bruksstruktur er derfor en forutsetning for å kunne ha et landbruk over hele landet, noe som også ble understreket i behandlingen av jordbruksmeldinga jf. Innst. 251 S (2016-2017): *«Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser til at flere av produksjonstilskuddene er differensierte etter struktur for å stimulere til et mangfoldig landbruk. For å gi grunnlag også for små og mellomstore bruk mener flertallet at disse virkemidlene må videreføres i minst samme omfang som i dag. Dagens tilskuddsprofil innebærer en naturlig nedtrapping i tilskudd per dyr ved økt driftsomfang. Flertallet mener at dette er naturlig for at produksjon utover et visst driftsomfang i hovedsak baseres på markedsinntektene.»* Mindretallet går enda lenger i sine merknader i å forsterke den strukturelle innretningen.

Ved behandling av fjorårets jordbruksoppgjør ble partene bedt av V, H og Frp om å bruke rammen til å styrke små og mellomstore bruk. Med bakgrunn i komiteens mål om landbruk over hele landet gjennom et mangfoldig landbruk med en variert bruksstruktur, mener Jordbrukets forhandlingsutvalg at det er helt nødvendig å forsterke den strukturelle innretningen på virkemidlene. En styrking av budsjettmidlene er viktig for å utjevne ulikheter innad i jordbruket, og mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet.

2.8 Markedsbalansering

Markedsbalansering er sentralt for å opprettholde et aktivt landbruk over hele landet, og slik kunne øke norsk matproduksjon med utgangspunkt i norske arealressurser. Jordbruket har påtatt seg det økonomiske ansvaret for overproduksjon. Det innebærer at faglaga ikke kan kreve kompensasjon for inntektstap som følge av overproduksjon. Velfungerende markedsordninger og importvern er avgjørende for at jordbruket kan påta seg ansvaret. Uten et samvirkebasert markedsbalanseringssystem med verktøykasse med effektive reguleringsvirkemidler, har ikke jordbruket muligheter til selv å bringe markedet i balanse.

2.8.1 Markedsbalansering er en av bærebjelkene i norsk landbrukspolitikk

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at næringskomiteen ved behandlingen av jordbruksmeldinga har flere merknader som konstaterer viktigheten av velfungerende og konkurransenøytrale markedsordninger, og slår fast produsentsamvirkenes sentrale rolle i å utøve markedsbalansering: *«Flertallet vil videreføre produsentenes ansvar for markedsbalansen og deres ansvar for å finansiere alle balanseringstiltak. Derfor ønsker flertallet at produsentsamvirkene fortsatt skal stå for markedsbalanseringen. Markedsordningene for ku- og geitemelk, kjøtt, egg, korn, eple og matpotet videreføres i samsvar med dette. Samvirkets tildelte markedsregulatorrolle må ikke være konkurransevridende for noen. Flertallet vil peke på markedsregulators mottaksplikt fra alle produsenter, og at dette er viktig for et landbruk over hele landet. Videre er markedsregulators forsyningsplikt viktig for å sikre alle aktører i matindustrien like muligheter til råvaretilgang.»*

2.8.2 Styrke markedsordningene

Omsetningsrådet vedtok 14. desember 2017 å følge opp Stortingets vedtak gjennom Innst. 251 S (2016-2017) og Innst. 8 S (2017-2018) og gjennomgå regelverk og ordninger innen markedsordningene med sikte på å styrke disse. Arbeidet skal være ferdigstilt innen utgangen av 2019.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil fremheve viktigheten av å kunne videreutvikle gode markedsbalanseringsmuligheter for å kunne styrke inntektsutviklinga i norsk jordbruk, og nå Stortingets mål om økt norsk matproduksjon med utgangspunkt i norske arealressurser. I påvente av omsetningsrådets gjennomgang er det særlig viktig å legge til rette for bedre produksjonsregulering innenfor svin og sau. Regjeringa må akseptere næringas rett til å gjennomføre produksjonsregulerende tiltak når det er nødvendig. Det må være en sammenheng mellom ansvaret for overproduksjon og muligheten for å regulere markedet.

2.9 Regjeringens mål for landbrukspolitikken

Regjeringen uttrykker i sin politiske plattform følgende ambisjoner for landbruket: *Jordbruket er viktig for matproduksjon, bosetting og ivaretakelse av kulturlandskapet. Regjeringen ønsker å fortsette moderniseringen for å skape et levedyktig jordbruk som legger til rette for økt matproduksjon og lønnsom drift i hele landet. Regjeringen vil styrke grunnlaget for et konkurransedyktig jordbruk gjennom å fremme investeringer og bruk av ny teknologi for å redusere kostnadene.* Videre at:

Landbruket er en viktig bidragsyter i det grønne skiftet, både gjennom binding av karbon og produksjon av fornybar, biobasert energi og drivstoff. Samtidig er reduserte

klimagassutslipp fra landbruket helt nødvendig. Regjeringen vil føre en politikk som gir insentiver til mindre utslipp og nødvendige klimatiltak i landbruket.

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker at norsk landbruk er ei framtidsretta næring basert på fornybare ressurser. Med 85.000 arbeidsplasser og 145 mrd. kroner i omsetning er verdikjeden for mat Norges største fastlandsindustri[1]. Det er avgjørende med fortsatt politisk vilje til å satse på norsk landbruk. Jordbruket trenger forutsigbare rammevilkår og politisk vilje for å sikre framtidig matproduksjon og den grønne omstillingen.

[1] Kilde: Mat og industri 2017 (eksl. fisk)

3 Importvernet og internasjonale forhold

Importvernet er helt grunnleggende for å kunne drive en jordbruksproduksjon over hele Norge. Stortingets næringskomite uttalte ved behandlingen av EØS-artikkel 19-avtalen våren 2017 at "*…importvernet må stå fast, og at regjeringen til enhver tid må sikre et velfungerende importvern*".

Kostnads- og lønnsnivå, geografi, topografi og klima bidrar til å gjøre norsk landbruk mindre konkurransedyktig på pris, og nødvendiggjør et solid importvern. Rundt 80% av landbruksvarene importeres tollfritt, men vi trenger beskyttelse for de produktene vi har forutsetning for å produsere i Norge. Mange av disse produktene har allerede i dag et svakt tollvern. Internasjonale handelsavtaler setter rammer for Norges muligheter for å bruke tollvern og gi støtte. Forhandlingene i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) og forhandlinger gjennom EØS og EFTA er derfor avgjørende for handlingsrommet for norsk landbrukspolitikk.

3.1 WTO

Doha-forhandlingene i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) har pågått siden 2001 uten at man har kommet fram til en endelig avtale. Forhandlingene er ennå ikke sluttført

Man har likevel inngått avtaler om enkeltelementer. Under ministermøtet i Nairobi i desember 2015, ble det vedtatt å avvikle eksportstøtta for landbruksprodukter. Dette er et svært krevende vedtak for norsk landbruk. Norge bruker eksportsubsidier på ost, svinekjøtt og bearbeidede landbruksvarer. Størst negativ effekt vil utfasingen ha for merkevareeksporten av ost, som utgjør rundt 8 % av norsk melkeproduksjon. Om lag 100 millioner liter melk, tilsvarende 550 gjennomsnittlige melkebruk, mister sitt marked. Det innebærer 525 mill. kroner i tapte produksjonsmuligheter. Vedtaket får også indirekte følger for storfekjøttproduksjonen. Dette ble også påpekt av næringskomiteens flertall ved behandling av artikkel 19 i EØS-avtalen som ba regjeringen komme med forslag i statsbudsjettet for 2018 om kompenserende tiltak for det samlede tap produsentene fikk ved utfasing av eksportstøtte og inngåelse av artikkel 19-avtalen. I budsjettavtalen fra 22. november 2017 ble det enighet om å bevilge 75 mill. kroner til investeringsstøtte for landbruket for 2018.

I desember 2017 møttes medlemmene til nytt ministermøte i Buenos Aires. Fram mot ministermøtet var det særlig fokus på internstøtte. Flere av forslagene som lå på bordet før møtet ville slått svært negativt ut for norsk landbruk, med store innskrenkinger i bruk av såkalt handelsforstyrrende gul og blå støtte. Norge er blant WTO-medlemmene som benytter seg mest av denne typen støtte, blant annet til gjennom målprissystemet, og ville derfor blitt hardt rammet om kuttforslagene hadde blitt vedtatt. Det ble til slutt ikke gjort konkrete vedtak om kutt i denne typen støtte under ministermøtet, men ministermøtet vedtok å fortsette forhandlingene på alle områder på landbruk. Det vil si at det fremdeles vil bli forhandlet om kutt både i støtte og tollvern på landbruksområdet i WTO.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at Regjeringen ikke godtar et forhandlingsresultat i WTO som innskrenker handlingsrommet for å gi støtte til norsk landbruk eller reduserer tollvernet for norske landbruksprodukt. Forhandlingsutvalget forventer at Regjeringen bruker handlingsrommet i WTO til å styrke norsk landbruk.

3.2 EØS

3.2.1 Artikkel 19

Artikkel 19 i EØS-avtalen regulerer handel med basis landbruksvarer. Avtalen slår fast at partene skal søke en gradvis liberalisering med handelen, men at liberaliseringen skal skje på gjensidig fordelaktig basis og innenfor partenes landbrukspolitiske rammer. En skal hvert annet år gå gjennom vilkårene for handel med basis landbruksvarer med sikte på økning av handelen. Landbruket er unntatt fra den generelle frihandelen mellom Norge og EU, med unntak av de varer og vilkår som partene er enige om under artikkel 19 i avtalen. Det er tidligere inngått tre artikkel-19 avtaler mellom Norge og EU. De to første ble iverksatt henholdsvis 1. juli 2003 og 1. januar 2012. Den siste artikkel 19 avtalen som ble behandlet av Stortinget i juni 2017, vil antageligvis tre i kraft på høsten i 2018.

Avtalen innebærer en økning i den tollfrie importkvoten inn til Norge av ost på 1200 tonn, 2550 tonn økning i kvoter på kjøttprodukter og 12 millioner kroner økning i kvoten for blomstrende potteplanter. I tillegg er det gitt en økning i importkvoten på mais og innført nulltoll for noen landbruksvarer uten beskyttelsesbehov.

Innrømmelsene vil gi store tap for norske bønder. Eksempelvis vil økt importkvote bare på storfekjøtt utgjøre ca 100 mill. kr i tapt verdiskaping, og økningen i ostekvoten tilsvarer 70 melkebruk. Dette kommer i tillegg til den krevende situasjonen med bortfall av eksportstøtte, som rammer rundt 8% av norsk melkeproduksjon

Ved sin behandling av avtalen jf. Innst. 336 S (2016-2017), påpekte et flertall i næringskomiteen (alle unntatt H og FrP) at de *"…ser betydelige utfordringer for landbruket ved å øke kvotene slik som foreslått, særlig for norsk melkeproduksjon"*. Flertallet ba om kompenserende tiltak for det tap produsentene fikk ved bortfall av markedsandeler i forbindelse med artikkel 19-avtalen og utfasing av eksportsubsidier. Dette ble senere vedtatt under budsjettforhandlingene, men 75 mill. kroner er ikke nok for å kompensere for det samlede tap for næringen. Medlemmene fra Ap, KrF, SP og SV merket seg også at *"…"«hagedøra» for import av potteplante- og hagebruksprodukter nå har blitt åpnet så mye at det skaper usikkerhet for verdiskapingen i det norske hagebruket"*, og ba regjeringen også sørge for et velfungerende importvern også for denne sektoren.

Mens EU i stor grad har utnyttet kvotene, har Norge ikke fylt opp de gjensidige kvotene inn til EU. Handelsbalansen mellom EU og Norge er nå svært skjev, med en faktor 1 til 6 i EUs favør. Importen fra EU er mer enn doblet siste ti årene.

Med inngåelse av en ny artikkel 19-avtale blir ubalansen ytterligere forsterket. En slik utvikling kan ikke kalles "gjensidig fordelaktig", som er kravet i artikkel 19. Ved å gi permanent økt markedsadgang gjennom kvoter gir man EU gunstigere importvilkår på bekostning av nåværende og framtidig norsk produksjon.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener innrømmelsene Regjeringen har gitt EU i artikkel 19 vil gjøre det vanskeligere å oppfylle Stortingets mål om økt norsk matproduksjon. Innrømmelsene vil også øke ubalansen i artikkel 19-avtalen, som allerede i dag ikke oppfyller kravet om gjensidig fordelaktighet.

3.2.2 Protokoll 3

Protokoll 3 i EØS-avtalen regulerer handel med bearbeidede produkter. Handelen med disse produktene er i utgangspunktet del av det frie varebyttet, men partene kan bruke toll og støtte innenfor RÅK-ordningen (råvarepriskompensasjonsordningen) for å kompensere for ulik råvarepris.

Den norske RÅK-industrien er en vesentlig avtager av norskproduserte jordbruksråvarer. I 2017 gikk 75% av det norske kornet, 20% av frukt og bærproduksjonen, 15% av melka, 10% av egga, 5% av potetene og 1% av kjøttet med til produksjonen av RÅK-varer. Norsk RÅK-industri møter i økende grad internasjonal konkurranse. Total import av RÅK-varer var i 2017 på ca 523 000 tonn til en verdi av ca 12 mrd. kroner, menseksportert mengde var ca 60 000 tonn til en verdi av 2,3 mrd. kroner. Importen av RÅK-varer økte med 8% i volum og 3% i verdi fra 2016 til 2017. Total mengde har økt med 74% siden 2005 (inkludert øl og mineralvann). 90% av importen kommer fra EU. Eksporten av utvalgte norske RÅK-varer har gått ned med 18% siden 2005.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at konkurransekraften for norske RÅK-varer under protokoll 3 i EØS-avtalen opprettholdes gjennom tilstrekkelige prisnedskrivingsmidler.

3.3 EFTA, inkludert Mercosur

Norge forhandler fram frihandelsavtaler gjennom EFTA (European Free Trade Association). 27 avtaler er allerede inngått, og flere er under forhandling. Forhandlingene med Kina er gjenopptatt, avtaler med land som Mexico, Canada og SACU (sørlige Afrika) reforhandles. Flere av landene EFTA er i forhandlinger ønsker å eksportere varer som kan konkurrere med norske landbruksvarer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg er spesielt bekymret for de pågående forhandlingene med de latin-amerikanske landene samlet i Mercosur (Brasil, Argentina, Uruguay og Paraguay). Mercosur-landene med Brasil i spissen er blant verdens største eksportører av storfekjøtt, kylling, svin og korn. De er også store eksportører av meieriprodukter, frukt og grønt. Norske produsenter kan ikke konkurrere på pris med produsentene fra Mercosur-landene. En åpning for økt import fra disse landene kan derfor få svært negativ effektiv for norsk landbruk.

TTIP-forhandlingene mellom EU og USA er lagt på is, men kan starte opp igjen etter en tid. TTIP kan få store konsekvenser for norsk landbruk, særlig om Norge skulle velge å tilslutte seg avtalen, noe også utredninger fra NUPI/NIBIO har vist.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at regjeringen i de bilaterale handelsforhandlingene ikke gir innrømmelser på landbruksområdet som innskrenker norske bønders muligheter for å produsere varer til vårt eget marked. **Forhandlingsutvalget advarer spesielt mot å gi innrømmelser til Mercosur-landene, som lett vil kunne utkonkurrere norsk produksjon.**

3.4 Brexit

Storbritannia bestemte 23. juni 2016 gjennom en folkeavstemning å forlate EU. Forhandlingene om en utmeldingsavtale pågår nå, og det er ventet at Storbritannia forlater EU i 2019. Det er fortsatt for tidlig å konkludere med hvordan dette vil slå ut for norsk landbruk. Men inngåelsen av en egen handelsavtale med Storbritannia kan gi ytterligere

press på det norske landbruksvaremarkedet. Dette vil komme i tillegg til EØS artikkel 19-avtalen som allerede er inngått med EU med Storbritannia som medlem. Regjeringen slår selv fast i sin foreløpige rapport at de norske defensive landbruksinteressene kan bli satt under press ved eventuelle forhandlinger. Norge har gjennom artikkel 19-avtalen allerede gitt innrømmelser til Storbritannia. Landet må ta med seg sin del av artikkel 19-kvotene/tollreduksjonene ut av EU, og kan ikke forvente å få nye innrømmelser fra Norge på landbruksområdet ved en eventuell avtale mellom Norge og Storbritannia. Norge kan ikke forventes å betale dobbelt, ved både å gi Storbritannia innrømmelser gjennom artikkel 19, og i tillegg gjennom eventuelle framtidige forhandlinger.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at Norge i eventuelle framtidige forhandlinger med Storbritannia ikke gir økt markedsadgang for landbruksprodukter inn til Norge.

3.5 TTIP-forhandlingene

EU og USA har siden 2013 forhandlet om et transatlantisk handels- og investeringspartnerskap (TTIP). En trodde at avtalen etter valget i USA i 2016 ble lagt på is, men mye tyder på at samtaler om deler av avtalen fortsetter. NUPI/NIBIO la i november i fjor fram en utredning som viste at norsk landbruk ville bli hardt rammet om Norge skulle inngå en eller annen form for handelsavtale med USA. Utredningen viste at lønnsomheten vil svekkes betydelig og at norsk produksjon vil falle med 10 til 40 prosent. Det vil kreve en økning i støtten på mellom 1,2 og 8 mrd. kroner å opprettholde produksjonen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg advarer regjeringen mot å starte forhandlinger med USA eller tilslutte seg en TTIP-avtale som gir dårligere rammevilkår for norsk landbruk.

3.6 FN

Verdens befolkning har passert 7 milliarder og øker fortsatt med mer enn 70 millioner innbyggere i året. Mattilgangen er kanskje mer usikker enn noen gang.

Mens mange av FNs mål kan bli nådd, har verdenssamfunnet til nå ikke vist seg i stand til å løse sultproblemet. Fortsatt lever 800 millioner mennesker under sultegrensen. Fortsatt vokser millioner barn opp med de varige helseskadene mangel på viktige næringsstoffer gir, synssvekking, benskjørhet, kort kroppslengde, mangelsykdommer og svekket immunforsvar.

Av de store problemene verden står overfor, krig, fattigdom, klimaendringer, miljøødeleggelser og matmangel, kan matmangel komme til å bli det mest dramatiske, fordi det så lett kan føre til kaos og utløse opprør. Historien forteller oss at når innbyggerne mangler mat, og aller mest når deres barn mangler mat, fungerer ikke lenger et samfunns sosiale mekanismer. Det positive er likevel at problemet med matmangel og rasering av grunnlaget for matproduksjon trolig kan overvinnes.

Respekt for naturen, bønders kunnskaper og innsikt, mangfold av plante- og dyrearter og produksjonsmetoder, må legges til grunn for å sikre framtidas innbyggere tilstrekkelig og sunn mat.

4 Utvikling i jordbruket

4.1 Sjølforsyning

Sjølforsyningsgraden er definert som hvor stor andel norsk produksjon utgjør av matvareforbruket på engrosnivå, regnet på energibasis. Den gir følgelig en beskrivelse av hvor stor andel av dagens forbruk som er produsert i Norge.

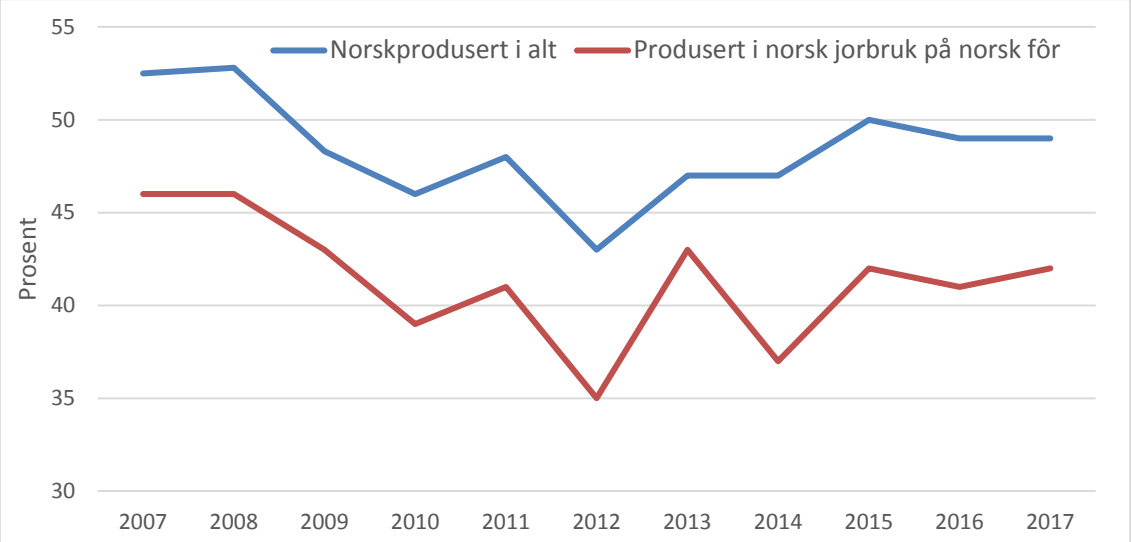

Figur 1: Utviklingen i sjølforsyningsgrad målt i prosent av matvareforbruket og hva som er produsert på norsk fôr. Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket, Utredning 3/2018

Sjølforsyningsgraden for 2017 er beregnet til 49 prosent, det samme som året før. Andelen produsert på norsk fôr går opp med 1 prosentpoeng til 42 prosent.

Det er potensial for å øke sjølforsyningen. En økt satsing på norsk kornproduksjon vil styrke beredskapen, øke verdiskapingen og gi en høyere sjølforsyningsgrad. Norskandelen av grønnsaker, poteter, frukt og bær er lav. Her har norsk jordbruk gode forutsetninger for å produsere mer av det som etterspørres i markedet. Storfekjøtt er i ferd med å bedre seg, med en økning i norskandelen med 6 prosentpoeng fra 2015 til 81 prosent.

4.2 Areal

Arealressursen er fundamental for all jordbruksproduksjon. Målet om økt matproduksjon med grunnlag i norske ressurser kan bare realiseres dersom arealene i drift opprettholdes, og helst økes. 3,2 prosent av landarealet i Norge er jordbruksareal. Det gir i overkant av 1,5 dekar fulldyrket areal pr innbygger. Tall fra FAO (2011) viser at Norge har mindre dyrket areal per innbygger enn våre naboland Finland og Sverige. I 2011 hadde Norge 1,7 daa/innbygger, mens Finland og Sverige hadde hhv. 4,2 og 2,8 daa/innbygger. Tabellen nedenfor viser utviklingen i fulldyrket areal per innbygger i Norge over tid.

Tabell 2 *Utvikling av fulldyrket jordbruksareal i daa pr innbygger i perioden 1999-2017. Kilde: Budsjettnemnda, Resultatkontrollen 2018.*

	1999	2005	2010	2017
Fulldyrka areal pr innbygger	2,00	1,88	1,71	1,51

Det totale jordbruksarealet i drift er redusert med 5,1 prosent fra 2005 til 2017. Av disse er 3,3 prosent relatert til innføring av digitale kart i perioden 2006-2013. En kan ikke si om denne nedgangen skyldes mer nøyaktige målinger, eller tidligere nedgang som ikke var fanget opp. Fra 2016 til 2017 økte jordbruksarealet med 13.000 dekar. Det er imidlertid arealet av innmarksbeite som øker, med hele 49.000 dekar. En mulig forklaring kan være nye kart til søknad om produksjonstilskudd. Fulldyrket areal synker derimot med 36.000 dekar. Budsjettnemnda for jordbruket har prognosert en nedgang i jordbruksarealet på 20.000 dekar både i 2018 og 2019.

Store kornarealer er gått ut av drift de siste årene, med hele 369 000 daa fra 2005 til 2017. Det er nesten like mye som kornarealet i Buskerud og Oppland til sammen (385 000 daa.) De reduserte kornarealene er delvis erstattet med eng og beite. I 2016 økte kornarealet med 22.000 dekar. Flere la tilbake grasareal til korn etter at markedet for grovfôr til salg var mettet. I 2017 synker kornarealet med 9000 dekar. Dette er overraskende og bekymringsfullt. Markedet for grovfôr for salg var fortsatt preget av tilbudsoverskudd og kornavlingene både i 2015 og 2016 var gode. Det er et politisk mål om å øke matproduksjonen på norske ressurser, og kornproduksjonen er sentral for å oppnå dette, både gjennom produksjon av matkorn og kornproduksjon til kraftfôr. Det må derfor stimuleres til vekst i kornarealet.

Samtidig med den langsiktige trenden at kornareal erstattes med eng og beite, går betydelige eng- og beitearealer på Sør- og Vestlandet og i Nord- Norges ut av drift. Størst er nedgangen i Hordaland. Disse områdene har relativt sett mange små jordstykker. Små teiger og arealer med vanskelig arrondering går ut av drift på grunn av effektivisering. Disse arealene er også viktig for å øke norsk matproduksjon med grunnlag i norske ressurser. Det omdisponeres årlig betydelig jordbruksareal til andre formål. I 2016 ble det omdisponert rundt 6000 daa dyrket jord, en liten reduksjon fra året før. Stortinget har et mål for omdisponering på under 4000 dekar per år.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at framtidig matproduksjon og et landbruk over hele landet sikres gjennom aktiv bruk og skjøtsel av jordbruksarealene. Det må settes inn sterkere tiltak for å holde areal i drift.

4.3 Markedssituasjonen

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil peke på at god markedsbalanse er viktig for inntektsdannelsen. For flere husdyrsektorer er markedet i ubalanse, med overproduksjon. For planteproduktene er markedsmulighetene bedre. Vi vil også peke på at kjøpekraften er sterk og at norske forbrukere er blant de som bruker minst andel av inntekten til å kjøpe mat. Siste forbruksundersøkelse fra 2012 viser at vi bruker knappe 12 prosent av inntekta på mat og alkoholfrie drikkevarer.

4.3.1 Pristap ved markedsubalanse

Budsjettnemnda har beregnet pristapet for de ulike produksjoner som følge av markedsubalanse. Pristapet er definert som lavere prisuttak enn hva målpris/gjennomsnittlig planlagt engrospris har gitt grunnlag for samt at omsetningsavgiften har vært høyere enn antatt avgift ved markedsbalanse. For sau/lam er pristapet beregnet med utgangspunkt i planlagt engrospris i 2015 som var siste året før markedsubalanse oppsto, for gris differansen mellom målpris og uttatt engrospris. Selv med betydelig bedring i markedsbalansen vil det imidlertid ta tid før prisdifferansen er eliminert.

Tabell 3 *Pristap inkl. omsetningsavgift ved markedsubalanse. Kilde: Budsjettnemnda, Utredning nr 1 for 2017 og 2018.*

	2016	2017	2018
Gris	28,0	178,5	130,9
Sau/lam	103,0	222,3	210,1
Egg		3,5	7,0
SUM PRISTAP mill. kroner	**131,0**	**404,3**	**348,0**
Endring 2016-2017 / 2017-2018		*273,3*	*-56,3*
Årsverk	45.000	44.100	43.200
Pristap pr årsverk	**2.900**	**9.200**	**8.100**
Endring 2016-2017 / 2017-2018		*6.300*	*-1.100*

Det samlede pristapet økte med 273 mill. kroner fra 2016 til 2017, tilsvarende 6.300 kr/årsverk. I 2018 forventes en reduksjon med 56 mill. kroner eller 1100 kr/årsverk. I 2018 er pristapet 5.200 kr/årsverk høyere enn i 2016.

4.3.2 Egg

Etter flere år med overskudd, er det nå bedre markedsbalanse i eggmarkedet. Det vil fortsatt være behov for produksjonsregulerende tiltak for å kunne ta unna forbrukstoppene inn mot jul og påske. Engrosprisen forventes å være stabil. Markedsbalansen er skjør og en økning i nyetableringer er ikke ønskelig.

4.3.3 Kumelk

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at det ikke er overproduksjon av melk i Norge, men det er god produksjonsvilje. Det har ikke blitt foretatt reguleringseksport de siste årene, kun merkevareeksport. For melk styres produksjonen gjennom kvoter. **Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at kvotesystemet er avgjørende for å balansere markedet, sikre en melkepris til produsentene som grunnlag for inntekt og opprettholde en regional produksjonsfordeling som bidrar til et landbruk over hele landet.**

I kvoteåret 2017 ble forholdstallet for disponibel kvote satt ned til 0,98. Dette forholdstallet er videreført i 2018. Prognosen gir en produksjon på 1489 mill. liter, som er 6 mill. liter lavere enn i 2017.

Importen av ost økte også i 2017, med 4 prosent. Importert ost utgjør nå 15 prosent av osteforbruket. Hoveddelen av importen kommer fra EU. Regjeringens inngåtte avtale med EU om en økning av importkvotene for ost fra EU med 1.200 tonn til 8.700 tonn bidrar ytterligere til å forsterke importveksten framover. Importen av yoghurt går derimot ned (-8 % i 2017). Dette viser at tiltaket med redusert avgift på melk til yoghurt i PU-ordningen virker og har styrket konkurransekraften for norsk yoghurt.

4.3.4 Geitemelk

Både i 2017 og 2018 er forholdstallet for disponibel kvote for geitemelk satt til 0,96. Produksjonen er prognosert til 19,9 mill. liter. Prognosen for 2018 viser bedre anvendelse av geitemjølka. Det forventes økt salg av både av brun- og hvitost. Produksjonen av fôr forventes å halveres og utgjør nå ca 3 prosent av geitemelkproduksjonen. Prosjektet

friskere geiter har gitt stor kvalitetsframgang og har ført til at andelen geitemelk i brunosten har økt.

4.3.5 Kjøtt

Prognosen fra Nortura Totalmarked for markedssituasjonen fra mars 2018 viser noe større overskudd av svinekjøtt enn de siste årene. Det prognoseres fortsatt med overskudd av sau/lam. For storfekjøtt er underskuddet fortsatt stort, men minkende.

Tabell 4 Prognose kjøtt og egg 2018. Kilde Nortura Totalmarked

Produksjon	Tilførsler tonn	endring	Import-kvoter	Engrossalg tonn	endring	Markeds-balanse
Storfe / kalv	85 400	+ 1 %	7 570 1)	101 000	- 1 %	- 8 000
Sau / lam	25 200	- 6 %	1 006 2)	25 600	- 7 %	+ 600
Gris	137 400	+ 0 %	1 500 3)	136 300	0 %	+ 2 600
Egg	63 800	+ 2 %	290 4)	63 850	+ 0 %	+ 300

1. *For storfe er det inkludert en antatt SACU-import av 4.921 tonn storfekjøtt m/ben, WTO-kvoten på 1084 tonn, EU-kvote på 900 tonn og GSP-kvote på 665 tonn biffer og fileter (omregnet til storfekjøtt m/ben).*
2. *Importen inkluderer WTO-kvoten på 206 tonn, import av 600 tonn fra Island og 200 tonn SACU m/ben.*
3. *Importen inkluderer spekk (750 tonn), WTO-import på 150 tonn (av kvoten på 1.381 tonn) og EU-kvote på 600 tonn.*
4. *Forutsetter i prognosen inntak av EU-kvoten på 290 tonn egg.*

For sau/lam utgjør prognosert overproduksjon i 2018 2,4 prosent av produksjonen, for gris 1,9 prosent og for egg 0,5 prosent. Det er likevel slik at overproduksjon på dette nivået gir store utslag i produsentøkonomien, mens muligheten for å øke salgsvolumet i sluttmarkedet gjennom råvareprising er svært begrenset da prisdannelsen i sluttmarkedet er mer eller mindre løsrevet fra produsent- eller engrosmarkedet.

4.3.6 Gris

Både i 2016 og 2017 ble hele kvoten på 1.900 tonn svinekjøtt til reguleringseksport benyttet. Det vil også være behov for reguleringseksport i 2018. Produktivitetsframgangen er stor på grunn av bedre dyrematerialе, og fordi purkene produserer flere smågris i året. I tillegg er det også en produktivitetsframgang i utnyttelsen av fôret. Budsjettnemnda har beregnet pristapet på grunn av markedsoverskuddet til 179 mill. kroner i 2017 og 131 mill. kroner i 2018. Selv om overskuddet er større er pristapet beregnet noe lavere i 2018. Det skyldes at omsetningsavgiften er beregnet å ligge 30 øre/kg lavere i 2018.

4.3.7 Storfe

Produksjonen av storfekjøtt økte med 4 prosent i 2017. Det var tredje år på rad med vekst i produksjonen. Det er prognosert en økning i produksjonen av storfekjøtt med 1 prosent. Det skyldes at en netto økning i kutallet (stor økning av ammekyr og reduksjon av melkekyr) gir flere okser til slakt. Samtidig øker slaktevektene.

En forventer fortsatt økning i ammekubestanden med rundt 7000 dyr framover. Økningen er større enn nedgangen i bestanden av melkeku. Nedgangen i melkekyr knytter seg til økt avdrått med uendrede kvoter. Det rapporteres om stor byggeaktivitet av nye ammekufjøs. Det vurderes derfor at produksjonen vil øke de kommende årene. Markedsregulator advarer mot å øke antall mordyr til mer enn 2500 dyr pr år. Utviklingen må følges nøye for å sikre at en ikke markedet kommer i ubalanse om noen år.

4.3.8 Sau og lam

Siste prognose viser noe bedring i markedsbalansen for sau/lam. Med basis i fostertellinger forventes produksjonen å gå ned med 6 prosent sammenlignet med 2017. Salget er prognosert 7 prosent lavere, og må ses i sammenheng med de omfattende kampanjene i 2017 for å få ut kjøtt fra reguleringslager.

Til tross for at prognosen viser et mindre overskudd enn tidligere prognoser, er markedssituasjon for sau og lam fortsatt er krevende. Pr uke 15 er det fortsatt over 2 800 tonn kjøtt på reguleringslager, 50 tonn mer enn på samme tid i fjor. Situasjonen er spesielt bekymringsfull for sauekjøtt. Det er avgjørende at bransjen holder trykket oppe på produktutvikling og salg.

Med utgangspunkt i nivået på planlagt engrospris i det siste året med markedsbalanse, 2015, har budsjettnemnda har beregnet pristapet for sau/lam til 222 mill. kroner i 2017 og 210 mill. kroner i 2018.

4.3.9 Kylling

Det er tre store aktører i kyllingmarkedet og markedsbalansen varierer fra aktør til aktør. Ingen aktører etterspør mer kylling for tiden. Størst overskudd har Norturas produsenter. Totalmarkedet av kylling vokser noe. Budsjettnemnda legger til grunn en vekst på 1700 tonn fra 2017 til 2018 (+1,9 %).

4.3.10 Korn

Kornarealet er redusert med 9000 dekar fra 2016. Prognosen for avlinga i 2017 viser en produksjon på 1 218 000 tonn korn og 14 000 tonn erter og oljefrø. Dette er 8 % over gjennomsnittet for de fem forgående åra. Andelen som går til matkorn er lav som følge av sen høst med vanskelig innhøstingsforhold. Lite tilgang på matkorn gir økt importbehov, samtidig som det utfordringer i fordelingen av hveteklasser som gjør at noe overlagres til neste sesong. De høye kornavlingene de siste årene gir økt norskandel i kraftfôret. Det er et markedspotensiale i å øke produksjonen, ikke minst av hvete til mat og fôr. De høye kornavlingene de fire siste årene gir økt norskandel i kraftfôret.

4.3.11 Grønnsaker, potet og frukt

Lagringsgrønnsaker i tilstrekkelige mengder og kvalitet var i salg til oppstart av sesongen i 2017. En kald vår bidro til forsinkelser i leveransene av tidliggrønnsaker. Sett under ett var sesongen våt og krevende. Ved årsskiftet hadde poteter, kepaløk, rosenkål, gulrot, knollselleri og eple oppnådd et prisuttak i markedet som ligger over målpris. For poteter ble prisuttaket i markedet 7,9 mill. høyere enn hva nivået på målprisen tilsier, men det samlede prisuttaket for grønnsaker og frukt var 21,9 mill. kroner lavere. Som vanlig førte værforhold til ujevne tilførsler av grønnsaker, og påvirket produktprisen. Det samme gjorde varierende etterspørsel og importpriser. Fruktavlingene var moderate, og langt lavere enn etterspørselen. Plommer hadde imidlertid rekordavling. Bær ble det mer av enn året før, på tross av kvalitetsutfordringer, men etterspørselen var større enn produksjonen.

4.3.12 Økologisk landbruk

Det økologiske arealet gikk noe ned også i 2017, og ligger nå på 4,4 prosent. Det positive er at karensarealet øker med 14,3prosent, slik at økologisk og karensarealet samlet er stabilt på 4,8 prosent Produksjonen av økologisk egg, kjøtt, og korn har økt, mens den er stabil for melk. Nedgangen i økologisk areal er stort sett for eng og beiteareal, mens arealene for korn, potet, grønnsaker og frukt økte noe i 2017. Det er fortsatt nedgang av økologiske produsenter, men i mindre omfang enn foregående år. For 2017 var det 2070 gårder med økologisk sertifisert produksjon.

Anvendelsen av økologiske råvarer har økt for noen varegrupper eller holdt seg stabilt. Andelen som blir solgt av kjøtt fra storfe, sau og lam gikk noe ned, men er fortsatt over 50%.

Omsetningen av økologisk produkt fortsetter å øke også i 2017 selv om veksten har flatet litt ut både dagligvarehandelen og HORECA (hotell, restaurant og catering). I 2017 økte omsetningen i dagligvarehandelen med 8 prosent, til en omsetningsverdi på 2.6 mrd. kroner (+1,9prosent). Omsetningen til HORECA økte med 12 prosent. Alle matvaregrupper hadde salgsvekst også i 2017 med unntak av meieriprodukter som hadde en nedgang på 3,2 %. Det har vært en stor vekst i omsetningen av økologiske grønnsaker gjennom dagligvarehandelen siden 2012. I 2013 gikk salget forbi salget av meieriprodukter, og ble den varegruppen det omsettes mest økologisk av. Veksten har fortsatt etter 2013, men har avtatt litt det siste året.

I et lite og sårbart marked, som det økologiske fortsatt er, er det ekstra viktig med forutsigbarhet for en god økonomi i primærproduksjonen om norsk landbruk skal være i stand til å levere. Med et lite volum vil svingninger i markedet gi store utslag som det er vanskelig å ta hensyn til. Vi ser at frukt, grønt og bær som vokser mest, er en varegruppe vi kan produsere mer av selv, men hvor veksten dekkes opp av import.

4.4 Inntektsutviklingen i jordbruket

Totalkalkylen for jordbruket utarbeides med grunnlag i Hovedavtalen, som en del av grunnlagsmaterialet til jordbruksforhandlingene. Totalkalkylen er et sektorregnskap som skal vise totalverdiene som skapes i norsk jordbruk ved utnyttelse av norske produksjonsressurser, herunder jord. Det er det eneste materialet som utelukkende beskriver faktorer som påvirker inntekten avgrenset til jordbrukssektoren.

Jordbruksforhandlingene omfatter inntektsmulighetene avgrenset til jordbrukssektoren. Inntektsutviklingen i jordbruket har siden 1992 i jordbruksavtalesammenheng blitt målt etter Totalkalkylen for jordbruket, normaliserte regnskaper. I normaliseringen utjevnes det for en del tilfeldig variasjon som i stor grad skyldes vær. I forhandlingene brukes totalkalkylens normaliserte regnskaper for å sammenligne inntektsutviklingen i jordbruket med inntektsutviklingen for andre grupper i samfunnet. En baserer seg på resultatmålet «Vederlag til arbeid og egenkapital inkludert effekt av jordbruksfradraget»

Tabell 5 *Utviklingen i inntekter og kostnader, samt vederlag til arbeid og egenkapital i flg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper*

	2016	2017	2018
Sum produksjonsinntekter	34 085	34 251	34 220
Direkte tilskudd	10 502	10 263	10 779
Totale inntekter, mill. kr	44 587	44 514	44 998
Driftskostnader	20 605	20 712	21 386
Sum kapitalkostnader	8 247	8 565	8 844
Sum kostnader, mill. kr	28 852	29 277	30 231
Vederlag arbeid og kapital, mill. kr	**15 735**	**15 237**	**14 768**
Realrente på lånt kapital	310	342	459
Vederlag til arbeid og egenkapital, mill.kr	**15 425**	**14 895**	**14 309**
Antall årsverk	45 000	44 100	43 200
Kroner per årsverk	342 800	337 800	331 200
Verdi skatteordning, kr/årsverk	26 600	25 100	23 700
Vederlag til arbeid og egenkapital inkl. effekt av jordbruksfradraget. Kr/årsverk	**369 400**	**362 900**	**354 900**
Inntektsendring, kr/årsverk		**-6 500**	**-8 000**
Beregnet/forutsatt i fjor, etter "avtale"	*364 700*	*363 500*	*376 000*
Inntektsendring beregnet i fjor, og forutsatt etter "avtale"		*-1.200*	*12.500*

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket. Utredning nr. 1. 2018

4.4.1 Inntektene i 2016

Inntektsnivået i 2016 er justert opp med 4.700 kr/årsverk sammenlignet med beregningen i fjor. Det skyldes særlig at: normalårsavlingene er beregnet høyere for korn og hagebruksvekster fordi de siste avlingsårene viser en avlingsøkning og trenden med avlingsnedgang nå er snudd.

4.4.2 Inntektsutvikling fra 2016-2017

Nivåmessig ligger inntektene 600 kr/årsverk lavere i 2017 enn fjorårets beregning viste. Det samlede vederlaget til arbeid og egenkapital er 140 mill. kroner høyere, men dette fordeles på 300 flere årsverk og jordbruksfradraget er beregnet 1200 kr/årsverk lavere.

Siden inntektsnivået i 2016 er løftet i forhold til fjorårets beregninger, jf. kapittelet over, er inntektsutviklingen fra 2016 til 2017 i årets materiale 5.300 kroner per årsverk svakere enn budsjettert i fjor. Inntektsnedgangen kan ikke knyttes til en bestemt årsak, men hovedforklaringen ligger i økte investeringer som gir sterkere vekst i kapitalslitet enn beregnet i fjor.

4.4.3 Inntektsutviklingen fra 2017 til 2018

Fra 2017 til 2018 forventes inntektene å gå ytterligere ned med 8.000 kroner per årsverk. Jordbruksoppgjøret i fjor la til rette for en inntektsvekst på 12.500 kr/årsverk gjennom en ramme på 625 mill. kroner og uttak av 130 millioner kroner fra Landbrukets utviklingsfond (LUF) til tilskuddsutbetalinger i 2018. Budsjettnemnda forventer mao over 20.000 kroner svakere inntektsutvikling enn det Stortinget la til grunn ved jordbruksoppgjøret i fjor. Dette store avviket kan i hovedsak forklares med at en i fjorårets jordbruksoppgjør la til grunn:

- En volumvekst i produksjonen av norske jordbruksvarer på 0,75 Volumindeksen for normaliserte regnskaper viser imidlertid en volumnedgang på 0,2 %.
- En økning i prisen på varer uten målpris på 1,4 % tilsvarende. En gjennomgang av disse postene på årets totalkalkyle viser bare en marginal prisvekst på varer uten målpris.
- En økning i driftskostnadene med 549 mill. kroner. Driftskostnadene øker med 674 mill. kroner i årets beregning. Størst avvik finner en for kraftfôr (sterkere prisvekst enn økningen i kornprisene i oppgjøret), handelsgjødsel og drivstoff.
- En økning i kostnadene til kapitalslit og leasing med 252 mill. kroner, mot en økning med 279 mill. kroner i årets beregning.
- En økning på realrentekostnaden med 13 mill. kroner mot 117 mill. kroner i årets beregning.

Ved finansieringen av oppgjøret la en til grunn økninger i målpris, tilskudd og inntektseffekt av jordbruksfradraget. Også på disse postene er det avvik. Tabellen under oppsummerer alle avvikene i forhold til forutsetninger og finansiering av fjorårets jordbruksoppgjør

	Fjorårets oppgjør	**Totalkalkylen 2018**	**Differanse**
Kostnadsdekning			
Driftskostnader	549	674	125
Kapitalslit og leasing	252	279	27
Realrente på lånt kapital i jordbruket	13	117	104
SUM Kostnadsdekning	**814**	**1070**	**256**
Økte inntektsmuligheter i markedet			
Økt produksjon av norske jordbruksvarer	253	-68	-321
Økte priser på varer uten målpris	188	10	-178
SUM Markedsmuligheter	441	-58	-499
Dekke kostnadsvekst fratrukket økte markedsmuligheter	**373**	**1128**	**755**
Arbeidsforbruk	**-2,1 %**	**-2,0 %**	**15**
Finansiering			
Målpriser (Effekt på bondens priser)	40	-16	-56
Tilskudd	507	551	44
Jordbruksfradrag	25	-80	-105
Sum Finansiering effekt på 2018	572	455	-117
SUM AVVIK			**887**
SUM avvik pr årsverk			**20500**

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at inntektsveksten er 20.500 kr/årsverk svakere enn forutsatt ved fjorårets oppgjør. Sett over to år forventes jordbruket å få inntektsutvikling som er nesten 25.000 kr/årsverk svakere enn tidligere antatt. Forklaringen skyldes avvik på flere poster. Forhandlingsutvalget har spesielt merket seg at en i fjor la til grunn for høyt anslag i volumvekst i markedet og for optimistisk prisvekst for ikke-målprisprodukter.

4.5 Inntekt og inntektsutvikling for ulike produksjoner

Totalkalkylen viser inntektssituasjonen for hele jordbrukssektoren. Referansebruk er beregninger på bruksnivå for ulike produksjoner, bruksstørrelser og områder. Beregningene omfatter 28 referansebruk. 10 av disse består av bruk fra hele landet, resten er sortert etter ulike driftsformer, etter størrelse og geografi. Alle referansebrukene bygger på regnskapsresultater fra NIBIOs driftsgranskinger. Gjennom referansebrukene får man et bilde av hvordan lønnsomheten varierer mellom ulike produksjoner. Siden referanse-brukene bygger på regnskapsresultater, gir de også et godt bilde av inntektsnivået for den enkelte næringsutøver. Tilsvarende vil en kunne se om lønnsomheten varierer mellom distrikter eller bruksstørrelser.

Årets referansebruksberegninger er foretatt uten framregning med volumendringer. Dette skyldes at nemnda har vurdert usikkerheten rundt årets volumframregning for å være for stor til at den kan nyttes til å vise en sannsynlig inntektsutvikling. Dette reduserer ikke referansebrukenes anvendelighet mht. å måle utslag av endringer i priser og tilskudd i jordbruksforhandlingene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at referansebrukene er en viktig del av forhandlingsmaterialet. De gir et godt bilde av den økonomiske situasjon for ulike produksjoner og bruksstørrelser.

Tabell 6: Vederlag til arbeid og egenkapital inklusive beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget, kroner per årsverk. Framregning til 2017 og 2018.

NR	Referansebruk	Årsverk	2016	2017	2018
1	Melk og storfeslakt. 29 årskyr, landet	2,013	382 500	388 800	378 200
2	Korn. 386 dekar korn, landet	0,416	272 400	281 200	231 500
3	Sau. 167 vinterfôra sauer, landet	1,214	218 300	175 400	167 100
4	Melkeproduksjon geit. 133 årsgeiter, landet	1,682	448 300	446 400	449 200
5	Svin/korn. 47 avlssvin + 378 dekar korn, landet	1,641	518 900	407 000	350 900
6	Egg/planteprod. 6596 høner + 266 dekar korn, landet	1,313	420 900	466 900	438 800
7	Potet/korn. 125 dekar poteter + 432 daa korn, landet	1,632	352 900	370 800	350 800
8	Storfeslakt/ammeku. 32 ammekyr, landet	1,248	293 200	298 900	294 100
9	Frukt og bær. 52 dekar frukt og bær, landet	1,919	352 800	352 600	359 600
10	Fjørfekjøtt/planteprodukter. 111 313 fjørfeslakt, landet	0,989	412 000	317 400	233 700
11	Økologisk melk og storfeslakt. 26 årskyr, landet	1,988	353 900	360 500	355 500
12	Melk (de ⅓ minste brukene). 15 årskyr, landet	1,738	316 800	323 000	324 300
13	Melk (de ⅓ største brukene). 46 årskyr, landet	2,360	422 700	429 000	408 400
14	Melk (de 25 største brukene). 65 årskyr, landet	2,809	484 800	490 300	462 800
15	Melk og storfeslakt. 33 årskyr, Østlandets flatbygder	2,035	406 300	405 500	363 700
16	Melk og storfeslakt. 27 årskyr, Østl. andre bygder	1,963	380 100	384 800	372 300
17	Melk og storfeslakt. 36 årskyr, Agder/Rogal. Jæren	1,853	438 300	448 600	414 400
18	Melk og storfeslakt. 26 årskyr, Ag./Ro. andre bygder	1,898	357 500	363 900	354 000
19	Melk og storfeslakt. 28 årskyr, Vestlandet	2,105	350 500	355 100	344 500
20	Melk og storfeslakt. 31 årskyr, Trøndelag	2,035	399 300	405 200	379 600
21	Melk og storfeslakt. 25 årskyr, Nord-Norge	2,002	393 900	400 800	391 900
22	Korn. <400 dekar korn (235 dekar korn), Østlandet	0,315	94 000	101 500	44 400
23	Korn (de 20 største brukene). 851 daa korn, Østlandet	0,780	478 700	493 200	440 700
24	Korn/svin. 331 dekar korn + 23 avlssvin, Trøndelag	0,945	477 900	386 100	332 800
25	Sau. 137 vinterfôra sauer, Vestlandet	1,125	174 500	143 000	138 600
26	Sau. 171 vinterfôra sauer, Nord-Norge	1,193	270 200	228 600	219 600
27	Sau (de 25 største brukene). 291 vinterfôra sauer, landet	1,625	272 200	213 300	202 300

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket. Utredning nr. 2. 2018

Referansebrukene viser et forventet inntektsnivå som varierer mellom 94.000 kr/årsverk og opp til 519.000 kr/årsverk i 2016. Tallmaterialet viser store inntektsforskjeller mellom produksjoner, størrelser og områder. Lavest er inntekta for de minste kornbrukene (ref. bruk 22), og høyest for kombinasjonen svin og korn (ref. bruk 5). Også sauebrukene og ammeku ligger lavt inntektsmessig. Ingen referansebruk har ei inntekt som overstiger gjennomsnittlig lønnsnivå i perioden 2016-2018.

Gjennomsnittsbruket for melk har et inntektsnivå på 382.500 kroner per årsverk i 2016. Lavest er inntektene for de minste melkeprodusentene (ref. bruk 12) med 316.000 kr/årsverk. Større melkeforetak har høyere inntekter enn gjennomsnittet. For tilnærmet like store bruk etter antall kyr, er inntektene i melkeproduksjonen lavest på Vestlandet og Agder/Rogaland. Endringer i tilskudd de to siste jordbruksoppgjørene gjør at melkebruk på Østlandets flatbygder går ned i inntekt og vil i 2018 få om lag samme inntekt som de andre områdene i bunnsjiktet. Storfekjøtt ligger lavere inntektsmessig enn melkeprodusenter.

Tabell 7 *Endring i vederlag til arbeid og egenkapital inklusive beregnet inntektsverdi før skatt av jordbruksfradraget, kroner per årsverk. Framregning til 2017 og 2018 fra regnskapsåret 2016.*

NR	Referansebruk	Kr pr årsverk 2016	Endring 2016-2017	Endring 2017-2018	Endring 2016-2018
1	Melk og storfeslakt. 29 årskyr, landet	382 500	6 300	–10 600	–4 300
2	Korn. 386 dekar korn, landet	272 400	8 800	–49 700	–40 900
3	Sau. 167 vinterfôra sauer, landet	218 300	–42 900	-8 300	–50 200
4	Melkeproduksjon geit. 133 årsg., landet	448 300	–1 900	2 800	900
5	Svin/korn. 47 avlssvin+378 daa korn, landet	518 900	–111 900	–56 100	–168 000
6	Egg/pl.prod. 6596 høner+266 daa k. landet	420 900	46 000	–28 100	17 900
7	Potet/korn. 125 daa pot.+ 432 daa k., landet	352 900	17 900	–20 000	–2 100
8	Storfeslakt/ammeku. 32 ammekyr, landet	293 200	5 700	–4 800	900
9	Frukt og bær. 52 dekar frukt/bær, landet	352 800	–200	7 000	6 800
10	Fjørfekjøtt/pl.prod. 111 313 fjørfesl., landet	412 000	–94 600	–83 700	–178 300
11	Økologisk melk og storfeslakt. 26 årskyr	353 900	6 600	–5 000	1 600
12	Melk (de ⅓ minste brukene). 15 årskyr	316 800	6 200	1 300	7 500
13	Melk (de ⅓ største brukene). 46 årskyr	422 700	6 300	–20 600	–14 300
14	Melk (de 25 største brukene). 65 årskyr	484 800	5 500	–27 500	–22 000
15	Melk og storfeslakt. 33 årskyr, Østl. flatb.	406 300	–800	–41 800	–42 600
16	Melk og storfeslakt. 27 årskyr, Østl. a.bygd.	380 100	4 700	–12 500	–7 800
17	Melk og storfeslakt. 36 årskyr, Jæren	438 300	10 300	–34 200	–23 900
18	Melk og storfeslakt. 26 årskyr, A/R. a.bygd.	357 500	6 400	–9 900	–3 500
19	Melk og storfeslakt. 28 årskyr, Vestlandet	350 500	4 600	–10 600	–6 000
20	Melk og storfeslakt. 31 årskyr, Trøndelag	399 300	5 900	–25 600	–19 700
21	Melk og storfeslakt. 25 årskyr, Nord-Norge	393 900	6 900	–8 900	–2 000
22	Korn. <400 dekar korn (235), Østlandet	94 000	7 500	–57 100	–49 600
23	Korn (20 største brukene). 851 daa Østl.	478 700	14 500	–52 500	–38 000
24	Korn/svin. 331 daa k.+23 avlssv., Trøndel.	477 900	–91 800	–53 300	–145 100
25	Sau. 137 vinterfôra sauer, Vestlandet	174 500	–31 500	–4 400	–35 900
26	Sau. 171 vinterfôra sauer, Nord-Norge	270 200	–41 600	-9 000	–50 600
27	Sau (25 største brukene). 291 vinterf. sauer	272 200	–58 900	-11 000	–69 900

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket. Utredning nr. 2. 2018

Tabellene inkluderer inntektseffekt av jordbruksfradraget. For 2017 reduseres skatteprosenten for skatt på alminnelig inntekt fra 25 prosent til 24 prosent. Det gir en generell skattelette, men inntektseffekten av jordbruksfradraget blir redusert. I 2018 går skatteprosenten ytterligere ned til 23 prosent.

4.5.1 Melk

Melkebrukene har en inntektsutvikling i 2017 på i overkant av 6.000 kroner/årsverk. Geitebruket går imidlertid litt ned. Gjennomsnittet i jordbruket går ned, så selv med denne beskjedne inntektsveksten forventes melkeprodusentene å få en sterkere inntektsvekst enn gjennomsnittet i jordbruket. For 2018 forventes inntektene å gå ned. Det skyldes blant annet prognosert lavere etterbetaling på melk og dermed redusert melkepris. Det er variasjon i inntektsutvikling mellom områder, delvis pga tilskuddsendringer i jordbruksoppgjøret 2016 og 2017. Bruk på Østlandet flatbygder får en sterk inntektsreduksjon, en foreklarende faktor er fjerning av arealtilskudd for grovfôr i sone 1. Bruk i arealsone 5 og 6 går minst ned i inntekt, blant annet som følge av sterkere økning i driftstilskuddet for melk i disse sonene. Inntekten øker i 2018 også litt ved de minste melkebrukene. De har både lavere produksjon og dermed mindre innsatsfaktorer pr årsverk. De blir derfor relativt sett rammet mindre av prisnedgang på melk og prisøkninger på innsatsfaktorer når en regner inntekten pr årsverk.

4.5.2 Storfekjøtt

Storfekjøtt går omtrent like mye opp i inntekt som melkebrukene i 2017 og har noe lavere inntektsnedgang i 2018. Sammen med brukene med sau er dette den produksjonen som har fått styrket tilskuddene omregnet pr årsverk mest i perioden.

4.5.3 Sau/lam

Sauebrukene har en betydelig inntektsnedgang fra 2016 til 2017, men og fortsatt nedgang i 2018. På grunn av overproduksjon er prisen redusert i 2017. Samtidig har også omsetningsavgifta økt, og dette drar inntekta ned.

4.5.4 Korn

Referansebrukene viser en svak inntektsutvikling for kornprodusentene i perioden 2016-2017. Inntektene øker noe fra 2016 til 2017 som følge av økte kornpriser. En har regnet uendret kornpris til 2018, fordi dette er tall før årets jordbruksoppgjør og en endring i kornprisen kan først skje fra 1. juli med virkning for avlingsåret 2018. Siden tilskuddene til kornprodusentene ikke ble endret vesentlig ved forrige oppgjør, går inntekta ned i 2018 som følge av kostnadsvekst. Den sterke prisveksten på handelsgjødsel og drivstoff slår spesielt mye ut på kornbrukene da disse kostnadspostene utgjør en stor andel av de totale kostnadene på kornbruk.

4.5.5 Kraftfôrbaserte produksjoner

Svineproduksjonen har noe overproduksjon som reguleres med reguleringseksport. Prisen på kraftfôr øker, og det forklarer mye av inntektsnedgangen.

For eggprodusenter øker inntekta betydelig i 2017. Dette skyldes at en nå har tilnærmet markedsbalanse. Omsetningsavgifta er redusert og planlagt engrospris gått noe opp. I 2018 forventes inntekta å gå ned igjen. Forklaringen finner en hovedsakelig i økt kraftfôrpris.

For kylling er det stor inntektsnedgang i begge framregningsårene. Ingen prisøkning kombinert med sterk kostnadsvekst på kraftfôr, forklarer det meste av inntektsnedgangen.

4.5.6 Potet, frukt og bær

Referansebruket med poteter i kombinasjon med korn har en inntektsvekst i 2017 og inntektsnedgang i 2018. Økte priser på potet og korn forklarer inntektsveksten i 2017. I 2018 er det ikke prisvekst på korn, jfr. forklaring til kornbrukene. Økte gjødsel og dieselpriser øker kostnadene mye.

Referansebruket med frukt og bær derimot har tilnærmet ingen inntektsendring i 2017 og en inntektsvekst på 7000 kr/årsverk i 2018. Økte tilskudd på 20.900 kr/årsverk i 2018 forklarer inntektsveksten. Det er særlig distriktstilskuddet for frukt i sone 5 som bidrar mest til tilskuddsveksten. For 2018 er inntekta beregnet før eventuelle endringer i målpriser som følge av årets oppgjør.

4.5.7 Inntektsnivå for ulike produksjoner

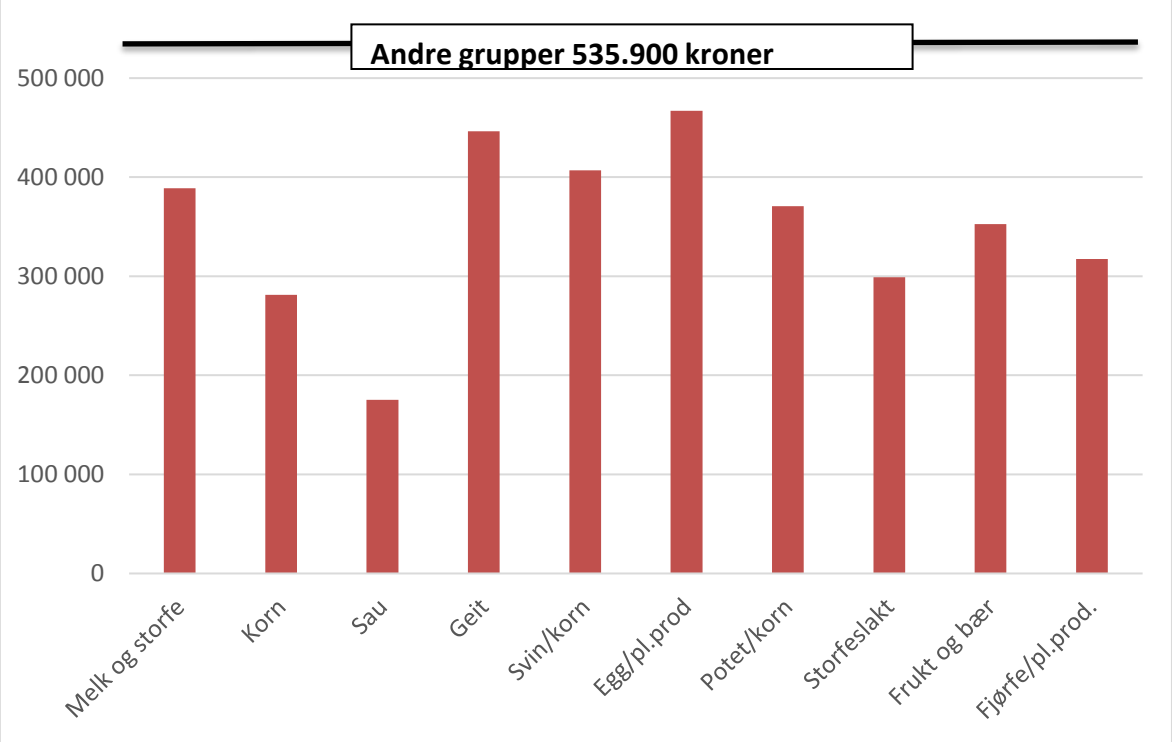

Figur 2 Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk for referansebruk 1-10. 2017

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det store inntektsgapet til andre grupper i samfunnet er en stor utfordring for investeringer og rekruttering. Årets jordbruksoppgjør må redusere gapet til andre grupper.

4.6 Inntektsutvikling og lønnsnivå for lønnstakere

Inntektsdata for andre grupper er hentet fra rapporten "Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2018" fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) av 26. mars 2018.

Tabell 8 Lønnsutvikling pr. årsverk for alle lønnstakere

År	Lønn	Lønnsvekst fra året før	
		Kroner	Prosent
2010	432.900	15.000	3,6
2011	450.600	17.700	4,1
2012	468.700	18.100	4,0
2013	486.900	18.200	3,9
2014	501.600	14.700	3,0
2015	515.600	14.000	2,8
2016	524.400	8.800	1,7
2017	535.900	11.500	2,2

Kilde: Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU)

Viktige premissgivere har gjort følgende anslag for lønnsutviklingen i 2018:

- Statistisk sentralbyrå (Økonomiske utsyn over 2017. 2018/09, 8. mars 2018): 2,9 prosent
- Norges Bank (Pengepolitisk rapport 1/2018, 15. mars): 2,9 prosent
- Finansdepartementet (Meld. St.1 (2017-2018), okt. 2017): 3,0 prosent

For 2019 har Statistisk sentralbyrå anslått lønnsveksten til 3,5 prosent, Norges Bank ligger på 3,4 prosent, mens Finansdepartementet på 3,0 prosent.

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at det er små avvik i anslagene for 2018 mellom SSB, Norges Bank og Finansdepartementet. For 2019 er det noe større forskjeller. Vi legger til grunn en gjennomsnittlig lønnsvekst for alle lønnsmottakere på 2,9 prosent i 2018 og 3,5 prosent i 2019, jf. anslag SSB.

Tabell 9 Lønnsutvikling pr. årsverk for alle lønnstakere med Jordbrukets forhandlingsutvalg sine forutsetninger

År	Lønn	Lønnsvekst fra året før	
		Kroner	Prosent
2018	551.400	15.500	2,9
2019	570.700	19.300	3,5

4.6.1 Jordbruket sammenlignet med andre grupper

Stortinget har bestemt at inntektsutviklingen i jordbruket skal sammenlignes med "andre grupper i samfunnet". Selv om en normaliserer avlingene, viser tallmaterialet fra Budsjettnemnda til dels store svingninger fra år til år. I en sammenligning av inntektsutviklingen med andre samfunnsgrupper, bør inntektsutviklingen studeres over noen år.

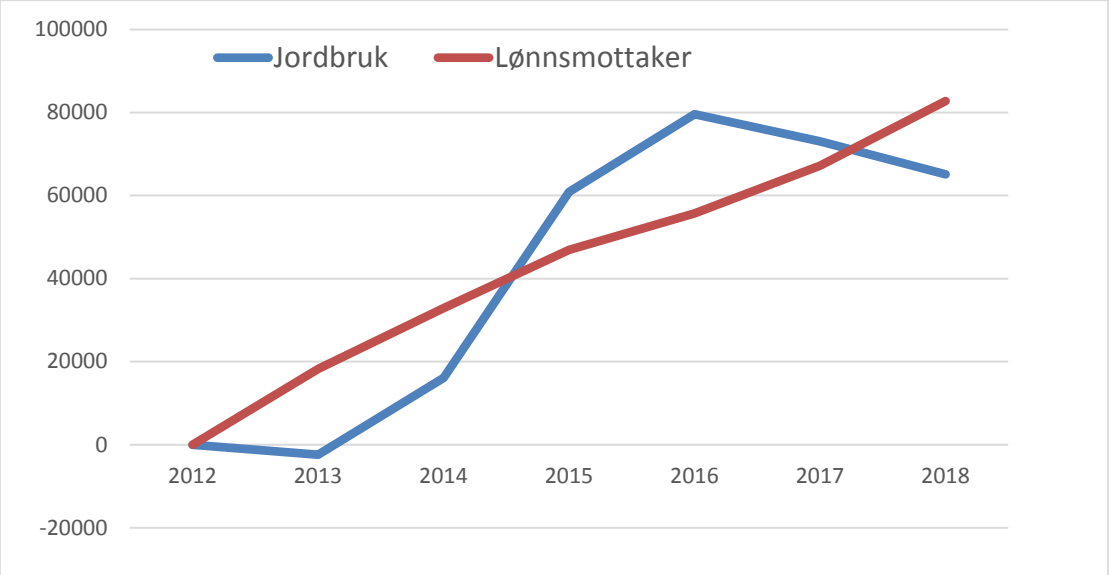

Figur 3 *Inntektsutvikling for jordbruket og gjennomsnittlig lønnsmottaker. Kr/årsverk. Kilde: Budsjettnemnda og Tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene.*

Figuren viser at fra 2012 til 2018 er inntektsveksten i totalkalkylens normaliserte regnskaper inkludert effekt av jordbruksfradraget noe lavere enn for andre grupper i samfunnet. I perioden 2013 til 2016 er inntektsveksten i jordbruket sterkere enn for gjennomsnittslønnmottakeren, men inntektsnedgang i 2017 og forventing om ytterligere nedgang i 2018 gjør at bønder i perioden forventes å få om lag 18.000 kr/årsverk svakere vekst enn andre grupper i samfunnet.

I 6-års perioden er arbeidsforbruket i jordbruket redusert med 6.000 årsverk til 43.200 årsverk i 2018. Av inntektsveksten på 65.100 kr/årsverk står arbeidsproduktiviteten for 43.300 kr/årsverk. Dette tilsvarer 2/3 deler av inntektsveksten.

4.7 Kostnader for ikke-varige driftsmidler

I følge Budsjettnemnda for jordbruket økte kostnadene for ikke-varige driftsmidler med 107 mill. kroner eller 0,5 prosent fra 2016 til 2017. Prisnedgang på gjødsel bidro sterkt til den lave kostnadsveksten. Ser en på kostnadsutviklingen fra 2012, har den vært på 2,9 mrd. kroner. Det tilsvarer en årlig gjennomsnittlig kostnadsvekst på over 580 mill. kroner per år.

Fra 2017 til 2018 har nemnda budsjettert med en kostnadsvekst på 674 mill. kr (3,2 %). Det har vært en liten volumnedgang på 0,1 prosent, så veksten knyttes til prisøkninger. Det er særlig sterk prisøkning på kraftfôr, drivstoff og handelsgjødsel som bidrar mest til kostnadsveksten.

Tabell 10 *Prisendringer for kraftfôr. 2016-2018. Øre/kg*

	Endring jordbruksoppgjøret	Drøvtyggerfôr	Svinefôr	Fjørfefôr
2016-2017	3	8,2	0,5	0,5
2017-2018	4	9,6	5,3	8,5
SUM	7	17,8	5,8	9

De to siste jordbruksoppgjørene har gjennom økninger i kornpris og endringer i prisnedskrivingstilskudd lagt grunnlag for en prisvekst på kraftfôr på 7 øre/kg. Prisen på drøvtyggerfôr har økt vesentlig mer enn dette, med nesten 18 øre/kg. Svinefôret har litt lavere prisvekst enn jordbruksoppgjørene la til rette for, mens fjørfefôret har litt høyere prisvekst. Totalt øker kostnadene til kraftfôr med 132 mill. kroner i 2017 og 224 mill. kroner i 2018. Markedsinntektene fra husdyrholdet er om lag like i 2016 som i 2018 (23,5 mrd. kroner). **Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at en ikke har tatt ut kostnadsveksten for kraftfôr i sluttmarkedet for jordbruksproduktene.**

Både SSB og Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene har anslått en økning i konsumprisindeksen på 2,0 prosent i 2018. Denne er også benyttet at Budsjettnemnda for jordbruket.

4.7.1 Anslag for volum- og kostnadsutvikling i 2019

4.7.1.1 Prisutvikling

For 2019 har SSB lagt til grunn en generell prisvekst på 1,6 prosent. Både Norges Bank og Finansdepartementet ligger 0,1 prosentpoeng høyere enn SSBs anslag.

Fra 2010 til 2014 økte prisene på ikke-varige driftsmidler i jordbruket noe mer enn den generelle prisstigningen. Konsumprisindeksen (KPI) i denne perioden ble blant annet sterkt influert av økt import av lavprisvarer fra bl.a Kina. Denne importen omfatter i liten/ingen grad driftsmidler i jordbruket. Mye av kostnadene i jordbruket påvirkes av lønnsutvikling i Norge. Etter 2014 har krona svekket seg mye mot internasjonal valuta, samtidig som lønnsveksten i har vært lav i Norge. Etter 2014 har derfor prisene på driftsmidler i jordbruket økt noe svakere eller om lag som konsumprisindeksen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn en prisvekst for ikke-varige driftsmidler i jordbruket tilsvarende prognosen for KPI på 1,6 prosent i 2019.

4.7.1.2 Volumendring i 2019

Tabell 11 Årlig prosentvis volumendringer for inntekter og ikke-varige produksjonsmidler i jordbruket. Kilde: Volumindekser totalkalkylens normaliserte regnskaper.

	Prosentvis årlig endring		
Periode	Inntekter ekskl tilskudd	Ikke-varige produksjonsmidler	Forskjell = produktivitet for innsatsfaktorer
2009-2018	0,47 %	0,87 %	-0,40 %
2010-2018	0,50 %	0,81 %	-0,31 %
2011-2018	0,92 %	0,88 %	0,04 %
2012-2018	0,76 %	0,51 %	0,24 %
2013-2018	0,95 %	0,43 %	0,52 %
2014-2018	0,87 %	0,23 %	0,64 %
2015-2018	0,51 %	-0,17 %	0,67 %
2016-2018	-0,15 %	-0,45 %	0,30 %
2017-2018	-0,20 %	-0,10 %	-0,10 %

Siste året gikk volumet av jordbruksprodukter ned med 0,2 prosent, mens volumet av innsatsfaktorene bare gikk ned med 0,1 prosent. Det gir en produktivitetsforverring på 0,1 prosent for innsatsfaktorene. Avhengig av hvilken tidsperiode en ser på, får en ulike tall for

produktiviteten for innsatsfaktorene. Høyest produktivitetsframgang for innsatsfaktorene får en ved å se på perioden 2015-2018, med 0,67 %, og lavest 9 års-perioden fra 2009-2018 med -0,4 %.

Tabellen viser at volumveksten har vært lav de siste årene. Jordbrukets forhandlingsutvalg kan ikke se utsikter til vesentlig volumvekst i 2019. Denne faktoren bommet partene mye på ved fjorårets jordbruksoppgjør, da en la til grunn en volumvekst på 0,75 prosent, jfr. omtale i kapitel 4.4.3. For 2019 forventer Jordbrukets forhandlingsutvalg uendret melkeproduksjon, en fortsatt reduksjon i produksjonen av sau og lam, økt produksjon av de andre kjøttslagene om lag med befolkningsveksten. Forutsatt normalårsavlinger i 2018, forventer vi om lag uendret volum av planteprodukter i 2019.

Med utgangspunkt i disse vurderingene, den kortsiktige og langsiktige utviklingen i volumet av norskproduserte landbruksvarer, legger Jordbrukets forhandlingsutvalg til grunn en volumvekst i 2019 på 0,3 prosent.

Med utgangspunkt i de store svingningene i volumindeksene fra Budsjettnemnda, finner Jordbrukets forhandlingsutvalg betydelig usikkerhet i å prognosere produktivitetsframgangen på innsatsfaktorsiden. Vi finner det likevel mer sannsynlig med en produktivitetsframgang enn en tilbakegang og legger til grunn en produktivitetsframgang på innsatsfaktorsiden på 0,2 prosent i 2019. Med en volumvekst på 0,3 prosent gir det en volumendring for ikke-varige driftsmidler på 0,1 prosent i 2019.

4.8 Kapitalkostnader

I Totalkalkylen utgiftsføres de nominelle rentekostnadene (betalte renter) mens en inntektsfører at den reelle verdien av lånene blir mindre ved en generell prisstigning.

Realrente = nominell rente – generell prisstigning

Siden 2011 har gjelda i norsk landbruk økt med 15,2 mrd. kroner, fra 47,1 mrd. kroner til 62,3 mrd. kroner i 2018, men kostnadene knyttet til lånene har sunket som følge av rentenedgang. I 2018 ser man imidlertid en liten økning i rentene. I SSBs prognoser for de makroøkonomiske størrelsene legger de til grunn en videre renteoppgang i 2019 på 0,4 prosent, 2020 på 0,3 prosent og 2021 på 0,3 prosent. Isolert sett vil en nominell renteoppgang på 1 prosentpoeng øke kostnadene i jordbruket med over 600 mill. kroner eller ca 15.000 kroner pr årsverk.

Kapitalkostnadene i tabell 11 for 2019 er beregnet av sekretariatet til Budsjettnemnda for jordbruket etter oppdrag fra partene, mens tallene for 2016-2018 er hentet fra Totalkalkylen. Det er forutsatt uendret bruttoinvesteringsvolum og tegningsvolum av leasingkontrakter i 2019, en nominell rentevekst på 0,4 prosent og en prisstigning på 1,6 prosent.

Tabell 12 Nominelle og reelle rentekostnader på lånt kapital. Mill. kroner og prosent

	2016	2017	2018	2019
Jordbruksgjeld	58.709	60.707	62.394	64.366
Rentekostnader	1.842	1.876	2.005	2.372
Renteprosent	3,14	3,09	3,21	3,69
KPI-endring i prosent, normalisert	2,61	2,53	2,48	1,81
Normalisert regnskap:				
- Effekt av finansiering	1.532	1.534	1.547	1.166
- Realrente	312	343	457	1.207

Dette gir økte realrentekostnader på 750 mill. kroner for 2019.

For kapitalslit og leasing viser beregningene fortsatt kostnadsvekst. Kapitalslitet øker med 124,4 mill. kroner fra 2018 til 2019, og leasing med 175,3 mill. kroner, til sammen 300 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn en økning i kapitalslitet og leasing med 300 mill. kroner og en økning i realrenta på lånt kapital med 750 mill. kroner i 2019.

4.9 Produktivitet

Tabell 13 Produktivitetsutvikling 2007–2017 i jordbruket beregnet på indekser for bruttoprodukt

År	Arbeids-produktivitet	Kapitalproduktivitet	Sammenveid arbeids- og kapitalproduktivitet
2007	100	100	100
2017	148	112	133
Årlig endring, %	4,0	1,2	2,9

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket 2018

Jordbruket er av næringer som har størst produktivitetsvekst. Budsjettnemnda har i år beregnet den totale produktiviteten til 2,9 prosent per år siste 10 år. Produktiviteten er først og fremst knyttet til redusert arbeidsforbruk. Arbeidsproduktiviteten er beregnet til 4,0 prosent per år siste 10 år, mens kapitalproduktiviteten er 1,2 prosent per år.

Nedgangen i arbeidsforbruket skyldes både at antall foretak har gått ned og nedgang i arbeidsforbruket på det enkelte foretak, til tross for at de har økt produksjon. Endelig tall for utvalgstelling av SSB viser en årlig nedgang i arbeidsforbruket i perioden 2013-2016 på 2,2 prosent. Dette er noe mindre enn i perioden 2010 til 2013. Budsjettnemnda har prognosert en årlig nedgang i arbeidsforbruk etter 2016 på 2,0 prosent. For 2018 har en da anslått et arbeidsforbruk på 43.200 årsverk, og for 2019 på 42.350 årsverk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn prognosen for arbeidsforbruket gjort av Budsjettnemnda for jordbruket. Dette gir en nedgang i arbeidsforbruket fra 2018 til 2019 på 2,0 prosent tilsvarende 850 årsverk.

4.10 Prisendringer i markedet

Jordbruket vil ifølge totalkalkylens normaliserte regnskaper hente 34,2 mrd. kroner i markedet i 2017. Nesten 40 prosent av markedsinntektene kommer fra produkter uten målpris. De største produktene uten målpris er: Storfekjøtt, sau og lammekjøtt, fjørfekjøtt, egg, blomster og diverse hagebruksprodukter. For lam er det overproduksjon, og for tiden ingen muligheter for økte priser. Enkelte fjørfeprodukter, blomster og flere hagebrukskulturer har svakt importvern. Prisutviklingen for disse vil avhenge av prisutviklingen internasjonalt, og mulighetene for prisøkninger er trolig begrenset. For storfekjøtt har prisene bare økt marginalt det siste året, og langt lavere enn den generelle prisstigningen. Det er fortsatt stor underdekning av norsk vare, men det forventes sterk produksjonsvekst framover. Markedet for kylling falt mye i 2014 pga. sviktende tillit fra forbruker. Markedet bygger seg nå opp igjen, men økte konsesjonsgrenser gir press på å utvide kapasiteten. Utsiktene for vesentlig økte priser for kylling virker liten.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at prisene på fjørfekjøtt ikke vil øke i 2018. For frukt, grønt og bær legger vi til grunn samme prisvekst som for målprisproduktene av frukt og grønnsaker. For storfe og egg har en lagt til grunn en prisvekst på 1,0 prosent. For andre produkter uten målpris legger vi til grunn en gjennomsnittlig prisvekst på 1,6 prosent, tilsvarende den generelle prisveksten i samfunnet. Dette gir en veid forventet prisvekst på ikke-målprisprodukter på 1,3 prosent for 2019.

I kap. 5.4 om markedsbalansering har vi fremmet forslag om å legge til rette for bedre produksjonsregulering for svin og sau. Forutsatt at dette iverksettes tidlig, er det grunn til å forvente bedret markedsbalanse for disse produktene i 2019. Jordbrukets forhandlingsutvalg har anslått at dette vil kunne gi en inntektseffekt på 100 mill. kroner. Det tilsvarer en gjennomsnittlig prisøkning/redusert omsetningsavgift på 60 øre per kilo svin- og sau/lammekjøtt.

5 Ramme og finansiering

5.1 Krav til årets jordbruksforhandlinger

Det vises til kapittel 2 om landbrukspolitisk føringer. Ved behandlingen av jordbruksmeldinga uttrykker en samlet næringskomité (Innst. 251 S (2016-2017)): *«Komiteen legger til grunn at utøvere i jordbruket, som selvstendig næringsdrivende, skal ha muligheter til samme inntektsutvikling som andre i samfunnet. Inntektsmulighetene må være tilstede innenfor en variert bruksstruktur for at norsk jordbruk skal kunne utnytte landets produksjonsmuligheter. For å sikre rekruttering, og for å løfte inntektsmulighetene i næringen, mener komiteen at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. God markedstilpasning og produktivitetsutvikling vil være en forutsetning for inntektsdannelsen.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger stor vekt på at en samlet næringskomité har løftet inntektsambisjonene for jordbruket og tydelig understreker at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. Forhandlingsutvalget har også merket seg at Stortinget understreker at god markedstilpasning og produktivitetsutvikling er en forutsetning for inntektsdannelsen.

Det vises videre til kapittel 4.4 til 4.6 og tallmaterialet fra Budsjettnemnda som beskriver inntektssituasjonen i næringa. Materialet viser at det er forventet en svakere inntektsvekst fra 2016 til 2018 enn tidligere beregnet. Fra 2016 til 2017 er inntektsutviklingen 5.300 kr/årsverk svakere enn tidligere beregnet. Med samme markedsbalanse som i 2016 også i 2017, ville inntektsutviklingen vært 6.300 kr/årsverk bedre enn tallmaterialet viser. Det ville i såfall betydd at inntektsnivået ville vært om lag den samme i 2017 som i 2016. Med andre ord, inntektsnedgangen fra 2016 til 2017 skyldes økt overproduksjon.

Fra 2017 til 2018 er det 20.500 kr/årsverk i svakere inntektsutvikling enn forutsatt i fjorårets jordbruksoppgjør. Det til tross for at det beregnede pristapet er 1.100 kr/årsverk mindre enn i 2017. Med samme markedsbalanse som i 2017, ville mao inntektsutviklingen vært ytterligere 1.100 kr/årsverk svakere enn forutsatt tidligere.

Fra 2016 til 2018 øker andre grupper inntekta med 27.000 kr/årsverk, mens jordbruket går ned med 14.500 kr/årsverk. Inntektsgapet øker mao med 41.500 kr/årsverk over 2-års perioden. Med samme markedsbalanse som i 2016, ville inntektsgapet økt med 36.300 kr/årsverk. Gjennomsnittlig arbeidsproduktivitet har vært på hele 4 prosent og totalproduktiviteten på 2,9 prosent. Regnskapstallene for referansebrukene viser også gjennomgående et lavt inntektsnivå for alle produksjoner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at produktiviteten har vært stor, på tross av dette øker inntektsavstanden mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet betydelig, også når en korrigerer for markedsubalanse. Markedsubalansen forklarer bare en mindre del av inntektssvikten. Sterk kostnadsvekst for flere innsatsfaktorer, økte kapitalkostnader i rente, leasing og kapitalslit, volumnedgang i totalproduksjonen og tilnærmet ingen prisvekst til bonden på jordbruksproduktene forklarer det meste av den dårlige inntektsutviklingen.

For årets jordbruksoppgjør krever Jordbrukets forhandlingsutvalg:

- **Inndekning av kostnadsveksten fra 2018 til 2019 for:**
  - **driftskostnader**
  - **kapitalslit og leasing**
  - **rente på lånt kapital**
- **Redusere det kronemessige inntektsgapet til andre grupper i samfunnet**

I oppbyggingen av krav til inntektsramme har Jordbrukets forhandlingsutvalg lagt til grunn følgende:

- 2,9 prosent inntektsvekst for andre grupper i 2018 og 3,5 prosent i 2019
- En generell kostnadsvekst (KPI) på 1,6 prosent i 2019, jf. SSB og tilsvarende kostnadsvekst for ikke-varige driftsmidler i jordbruket.
- En volumvekst på 0,1 prosent for ikke-varige driftsmidler i jordbruket for 2019
- En økning i utlånsrenta på 0,4 prosentpoeng fra 2018 til 2019, jf. SSB.
- En reduksjon i antall årsverk på 2,0 prosent tilsvarende 850 årsverk fra 2018 til 2019, jf. prognose fra Budsjettnemnda for jordbruket
- En veid prisvekst på produkter uten målpris på 1,3 prosent
- En volumvekst på markedssida på 0,30 prosent i 2019.
- Markedsoverskudd av svinekjøtt og sau/lam også i 2019, men en bedring forutsatt innføring av nye produksjonsregulerende virkemidler
- Krevende markedssituasjon for flere husdyrprodukter gir utfordringer med å løfte inntektene i disse produksjonene. Som følge av dette har en lagt til grunn en beskjeden reduksjon av inntektsgapet i gjennomsnitt for hele jordbrukssektoren.

Tabell 14 Krav til inntektsramme for jordbruksoppgjøret 2018

		Grunnlag	Volum	Pris	Ramme. Mill. kroner
	Kostnadsdekning				
1	Driftskostnader	21386	0,10 %	1,6 %	365
2	Kapitalslit og leasing	8844			300
3	Realrente på lånt kapital i jordbruket	459			750
A	**SUM Kostnadsdekning**				**1415**
	Økte inntektsmuligheter i markedet				
4	Økt produksjon av norske jordbruksvarer	34220	0,30 %		105
5	Økte priser på varer uten målpris	12572		1,3 %	160
6	Bedret markedsbalanse 2019				100
B	**SUM Markedsmuligheter**				**365**
SUM	**A- B, Dekke kostnadsvekst fratrukket økte markedsmuligheter**				**1050**
	Inntekt og arbeidsforbruk				
7	Kronemessig lik inntektsutvikling	14309	-2,0 %	19300	525
8	Reduksjon av inntektsgapet	42350		6000	255
C	**SUM Inntekt og Arbeidsforbruk, mill. kr**				**780**
SUM	**Rammekrav (A-B+C), mill. kroner**			**25300**	**1830**

Av inntektsrammen på 1830 mill. kroner utgjør kostnadsveksten 1415 mill. kroner. Kravet gir grunnlag for en inntektsvekst på 25.300 kr/årsverk. Nivået på kravet tar hensyn til at markedssituasjonen for sau/lam og svinekjøtt vil kunne gi rom for noe bedret prisuttak i disse produksjonene forutsatt innføring av nye produksjons-regulerende virkemidler, anslått til 100 mill. kroner, tilsvarende 2.400 kr/årsverk. Det er forutsatt en produktivitetsframgang på arbeid og produksjonsfaktorer på 330 mill. kroner, tilsvarende 7.800 kr/årsverk. Jordbrukets forhandlingsutvalg har gjennom dette tatt hensyn til at produktivitetsutvikling og markedstilpasning er en forutsetning for inntektsdannelsen, slik Stortinget har påpekt ved behandlingen av jordbruksmeldinga.

Deler av ramma gir inntektsvekst allerede i 2018, som følge av målprisøkninger fra 1/7-2018. Ramma gir grunnlag for økt inntektsvekst i 2018 på om lag 2.300 kroner per årsverk, og ytterligere 23.000 kroner pr årsverk i 2019. Andre grupper i samfunnet forventes en inntektsvekst på om lag 19.300 kroner i 2019.

5.2 Finansiering av kravet

Tabell 15 Finansiering av rammekravet

Finansiering	Mill. kr
Målpris	198
Budsjettmidler	1462
Økt inntektsvirkning av jordbruksfradraget	100
Ledige midler fra 2017	70
SUM FINANISERING	**1830**

Totalt tas det ut 562 mill. kroner i markedet gjennom økte målpriser, forventet prisoppgang på ikke-målprisprodukter, bedret markedsbalanse og volumøkning. Budsjettoverføringer skjer fra 01.01.2019. Inntektsvirkningen av jordbruksfradraget er beregnet å øke med 100 mill. kroner som følge av at ramma gir grunnlag for økt næringsinntekt i 2019.

70 mill. kroner i overførte midler fra 2017-budsjettet inngår i finansieringen av ramma.

5.3 Målpris

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker betydningen av å opprettholde et sterkt importvern og velfungerende markedsordninger for å sikre avsetning og prisuttak i det norske markedet.

Fordelingen av målprisøkningene på 198 mill. kroner er gjort ut fra en markedsmessig vurdering for hvilke sektorer det er mulig å ta ut økte målpriser.

Tabell 16 Målprisendringer fra 1. juli 2018 fordelt på målprisprodukter

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1513,0	5,36	0,03	45,5
Gris	137,8	32,43	0,00	0,0
Poteter	198,3	4,69	0,30	49,6
Grønnsaker og frukt	2965,6		3,0%	89,0
Norsk matkorn	139,0	3,26	0,10	13,9
Sum målprisendringer				**198,0**

Målprisøkningen på frukt og grønnsaker er forutsatt fordelt på produkter i etterkant av forhandlingene.

5.4 Markedsregulering

5.4.1 Samhandling mellom primærprodusenter for å styrke bondens posisjon

For å sikre framtidig markedsmuligheter er det avgjørende å sikre og videreutvikle markedsordningene. Over tid har virkemidlene i ordningen blitt færre og svakere og det er derfor et ekstra behov for å styrke ordningene. Stortinget har slått tydelig fast viktigheten av velfungerende markedsordninger, og Omsetningsrådet er i tråd med Stortingets vedtak i Innst. 251 S (2016-2017) i gang med et større arbeid for å søke å utvikle og styrke markedsordningene. Til grunn for markedsordningenes funksjon og effekt ligger bl.a. unntaket fra konkurranseloven som gir «primærprodusenter eller deres organisasjoner» anledning til å samhandle så lenge det skjer i samsvar med relevante lover/forskrifter eller jordbruksavtalen (FOR 2004-04-23-651, §2). Ut i fra den tolkning som konkurransetilsynet har gitt til kjenne i dette spørsmålet knyttet til bl.a. «svinedugnaden» og overskuddssituasjonen for sau/lam, ser Jordbrukets forhandlingsutvalg behov for at avtalepartene presiserer i jordbruksavtalen at også samhandling mellom produsenter og deres organisasjoner i produksjoner med markedsregulator er omfattet av unntaket.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at produsenter og deres organisasjoner sikres retten til å samhandle, også i produksjoner med markedsregulator, og at dette presiseres i jordbruksavtalen. Det forutsettes at samhandlingen utføres med markedsregulators samtykke, og slik blir et supplement til markedsregulators virke, og ikke i kraft av et selvstendig organ som kan utfordre markedsregulatorrollen.

5.4.2 Adgang til å kunne bruke purke i produksjonsregulering av svinekjøttmarkedet

Svinekjøttproduksjon beskrives ofte å være utsatt for sykluser der det svinger mellom overskudd og underskudd. Ettersom virkemidlene i markedsordningene blir færre og svakere trengs det nye måter å balansere markedet for til enhver tid å dempe svingningen og effektene av disse. Målet er en robust og bærekraftig norsk svinekjøttproduksjon hvor vi unngår store konkurser og tap. Som omtalt tidligere er Omsetningsrådet i gang med et større arbeid for å se på muligheten av å styrke markedsordningene, herunder anledning til flere og bedre produksjonsregulerende tiltak i tråd Stortingets vedtak jf. Innst. 251 S (2016-2017). Produksjonsregulerende tiltak handler om å begrense antall fødte smågris, som enten kan reguleres på antall smågris eller antall purker.

I jordbruksoppgjøret i 2008 ble avtalepartene enige om følgende jf. Prp. St.prp. nr. 69 (2007-2008) som siden ble vedtatt av Stortinget: «*Partene er enige om at det fra 01.01.09 ikke lenger skal kunne gjennomføres markedsregulerende tiltak (avsetningstiltak) for sau, purke og rånekjøtt, finansiert med omsetningsavgift.*» Produksjonsregulerende tiltak hvor purka eller smågrisen er utmålingsgrunnlaget for kompensasjon handler ikke om å regulere mengden purkekjøtt i markedet, og utfordrer derfor ikke enigheten om å ikke benytte purke som avsetningstiltak.

Jordbruket forhandlingsutvalg krever at avtalepartene presiserer at det er anledning til å gjennomføre produksjonsregulerende tiltak for slaktegris der purke er utmålingsgrunnlag for kompensasjon.

5.5 Budsjettoverføringer

Totalkalkylen viser at 70 prosent av inntektene i jordbruket hentes i markedet, mens 30 prosent er budsjettoverføringer. Bevilgninger over statsbudsjettet må brukes aktivt for å sikre de samfunnsmessige mål som markedsprisene ikke ivaretar.

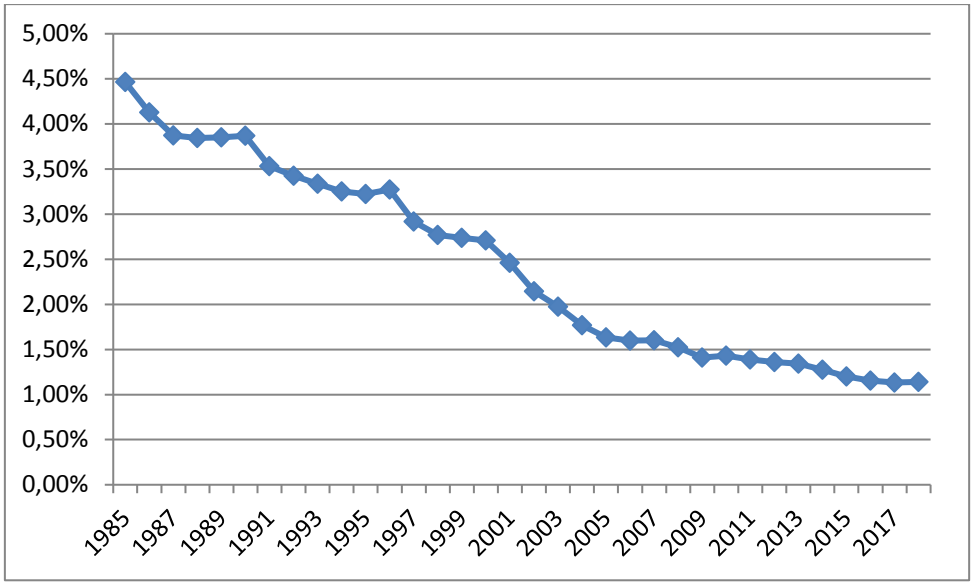

Figur 4 Budsjettoverføringer til jordbruket i prosent av statsbudsjettet

De tre siste årene har budsjettoverføringene utgjort om lag 1,15 prosent av utgiftene på statsbudsjettet. Et viktig resultat av den norske velferdsmodellen er relativt små inntektsforskjeller, både mellom grupper og innad i grupper. Fordelingshensyn er viktig begrunnelse for å bruke budsjettmidler. Dette gjelder både ved inntektsfordeling i samfunnet og innad i jordbruket.

For å videreutvikle et landbruk over hele landet, må en tilføre landbruket tilstrekkelig med budsjettstøtte. Styrka virkemidler må innrettes for å utjevne inntekter mellom produksjoner, områder og bruksstørrelser. Dette gir mulighet for god arealutnyttelse som er en forutsetning for en bærekraftig og klimasmart matproduksjon.

I år er det ikke mulig å ta ut hele kostnadsveksten i markedet, og denne må derfor dekkes opp med økte budsjettmidler.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at en tilstrekkelig mengde budsjettoverføringene er helt avgjørende for å kompensere bønder som har driftsulemper knyttet til topografi, klima og bruksstørrelse. Uten tilstrekkelig budsjettstøtte blir mulighetene for å foreta inntektsutjevning dårligere. Det vil gjøre det umulig å oppnå de landbrukspolitiske målene.

5.5.1 Ledige midler

Det vises til forbruksprognose fra Landbruksdirektoratet av 22/2-2018 med oppdatering 11/4-2018, og fordelingsskjema oversendt fra LMD.

Overførbare midler fra 2017 utgjør 69,7 mill. kroner. Prognosen for 2018 viser at det vil kunne oppstå ledige midler på 154,9 mill. kroner på overførbare poster. **Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at 224,6 mill. kroner kan disponeres i 2018.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at disse disponer ved at:

- **33,6 mill. kroner overføres post 73.19 og 1,85 mill. kroner overføres post 73.20 for å finansiere økt prisnedskrivingstilskudd korn og økt matkorntilskudd fra 1. juli 2018.**
- **4,5 mill. kroner overføres post 21 Spesielle driftsutgifter for å utvikle et driftsvansketilskudd etter teigstørrelse.**
- **4,5 mill. kroner overføres post 50 LUF der 2,5 mill. kroner brukes på etablering av Nasjonalt fagkompetansesenter for landbrukshelse og 2,0 mill. kroner til Landbrukets dataflyt.**
- **180,15 mill. kroner utbetales jordbruket gjennom en engangsutbetaling i 2018 til kulturlandskapstilskuddet, tilsvarende 20 kr/daa, basert på søknad om produksjonstilskudd oktober 2017.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil minne om noe av formålet med omleggingen av forvaltningssystemet for produksjonstilskudd, E-stil, var å kunne foreta delutbetalinger med små administrasjonskostnader.

5.5.2 Prisnedskrivning til råvarepriskompensasjon

RÅK-industrien er en viktig avtaker av norske råvarer. Derfor er både bønder og matindustrien helt avhengig av en velfungerende RÅK-ordning med tilstrekkelig høye prisnedskrivingssatser.

Det vises til kapitel 4.3.13 som viser at importen av RÅK-varer har økt kraftig. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig å opprettholde konkurranseevnen til RÅK-industrien. Målet er å kompensere for råvareprisforskjeller.**

Budsjettet for RÅK-ordningen er 255,4 mill. kroner for 2018. Landbruksdirektoratet prognoserer med 219,4 mill. kroner for 2019. Det er stor usikkerhet knyttet til prognosering av denne posten da det er svingninger i volumer, internasjonale råvarepriser og valutakurser.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til at importen av potetflak til industri øker betydelig. For å styrke avsetningen av norsk potet som råvare i produksjon av potetmos slik at norskandelen øker, må potetflak med i RÅK-ordningen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg følger Landbruksdirektoratets prognose om redusert bevilgningsbehov i 2019. For å kompensere for økte priser, både på målprisprodukter

og ikke-målprisprodukter, tilføres 5,9 mill. kroner. Ordningen utvides til også å omfatte potetmos. Det settes av 15 mill. kroner til dette. I sum gir dette en bevilgning på 240,4 mill. kroner i 2019.

5.6 Økonomiske utslag av kravet

Det er foretatt beregninger av sekretariatet i Budsjettnemnda for jordbruket på referanse-brukene som viser utslag av kravet. I resultatene for 2018 er det ikke justert for virkningen av Jordbrukets forhandlingsutvalg sitt krav. Videre er resultatene for 2019 lagt inn med fullt utslag av kravet (helårsvirkning), men det er ikke lagt inn produktivitetsvekst på referansebrukene.

Følgende forutsetninger er lagt til grunn:

- En kostnadsvekst på 1,6 prosent
- Økte priser på ikke-målprisprodukter på 1,3 prosent i gjennomsnitt
- Renteøkning på 0,4 prosent i 2019
- Økt gjennomsnittlig kraftfôrpris på 3,0 øre/kg som følge av økte fôrkornpriser, korrigert for økt prisnedskrivingstilskudd og 70 prosent karbohydratandel.

Tabell 17 *Vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk à 1845 timer, helårsvirkning inkludert kostnadsvekst fra 2018 til 2019 og økt inntekstverdi av skattefradraget som følge av økte inntekter. Ingen endring i arbeidsproduktiviteten.*

		Årsverk	2017 A	2018 B	2019 C	2019-2018 C-B	2019-2017 C-A
1	Melk og storfeslakt, 29 årskyr. Landet	2,013	388 800	378 200	421 100	42 900	32 300
2	Korn, 386 dekar korn. Landet	0,416	281 200	231 500	284 800	53 300	3 600
3	Sau, 167 vinterfôra sauer. Landet	1,214	175 400	167 100	174 400	7 300	-1 000
4	Melkeproduksjon geit, 133 årsgeiter. Landet	1,682	446 400	449 200	489 600	40 400	43 200
5	Svin og korn, 47 avlssvin + 378 dekar korn. Landet	1,641	407 000	350 900	348 500	-2 400	-58 500
6	Egg og planteprod., 6596 høner + 266 daa korn. Landet	1,313	466 900	438 800	461 000	22 200	-5 900
7	Poteter og korn, 125 daa poteter + 432 daa korn. Landet	1,632	370 800	350 800	402 300	51 500	31 500
8	Storfeslakt/ammeku, 32 ammekyr. Landet	1,248	298 900	294 100	335 500	41 400	36 600
9	Frukt og bær, 52 dekar frukt og bær. Landet	1,919	352 600	359 600	391 400	31 800	38 800
10	Fjørfekjøtt og planteprodukter, 111 313 fjørfeslakt. Landet	0,989	317 400	233 700	211 000	-22 700	-106 400
11	Økologisk melk og storfeslakt, 26 årskyr. Landet	1,988	360 500	355 500	411 400	55 900	50 900
12	Melk, de ⅓ minste melkebrukene, 15 årskyr. Landet	1,738	323 000	324 300	376 800	52 500	53 800
13	Melk, de ⅓ største melkebrukene, 46 årskyr. Landet	2,36	429 000	408 400	433 700	25 300	4 700
14	Melk, de 25 største melkebrukene, 65 årskyr. Landet	2,809	490 300	462 800	485 100	22 300	-5 200
15	Melk og storfeslakt, 33 årskyr. Østlandets flatbygder	2,035	405 500	363 700	402 200	38 500	-3 300
16	Melk og storfeslakt, 27 årskyr. Østlandets andre bygder	1,963	384 800	372 300	420 300	48 000	35 500
17	Melk og storfeslakt, 36 årskyr. Agder/Rogaland, Jæren	1,853	448 600	414 400	445 700	31 300	-2 900
18	Melk og storfeslakt, 26 årskyr. Agder/Rogaland a.bygder	1,898	363 900	354 000	401 900	47 900	38 000
19	Melk og storfeslakt, 28 årskyr. Vestlandet	2,105	355 100	344 500	387 000	42 500	31 900
20	Melk og storfeslakt, 31 årskyr. Trøndelag	2,035	405 200	379 600	419 400	39 800	14 200
21	Melk og storfeslakt, 25 årskyr. Nord-Norge	2,002	400 800	391 900	433 300	41 400	32 500
22	Korn, <400 dekar korn (235 dekar korn). Østlandet	0,315	101 500	44 400	98 000	53 600	-3 500
23	Korn, de 20 største brukene, 851 dekar korn. Østlandet	0,78	493 200	440 700	500 900	60 200	7 700
24	Korn og korn/svin, 331 daa korn + 23 avlssvin. Trøndelag	0,945	386 100	332 800	343 100	10 300	-43 000
25	Sau, 137 vinterfôra sauer. Vestlandet	1,125	143 000	138 600	149 300	10 700	6 300
26	Sau, 171 vinterfôra sauer. Nord-Norge	1,193	228 600	219 600	226 300	6 700	-2 300
27	Sau, de 25 største sauebrukene, 291 v.f. sauer. Landet	1,625	213 300	202 300	206 500	4 200	-6 800

Tabellen viser utslag av kravet med helårsvirkning (kolonne C-B). En har også vist effekten over 2 år. Dette fordi det bl.a ikke er framregnet prisøkninger på korn i 2018-tallet, men kun lagt inn forventet kostnadsvekst. Prisøkning som følge av kravet slår inn på 2019-kolonnen, men vil komme til utbetaling for 2018-avlinga. Sammenlignet med 2017 er inntektsutslaget av kravet lavere, pga inntektsnedgangen i 2018.

Referansebrukene viser i gjennomsnitt et høyere inntektsutslag enn gjennomsnittet beregnet i rammeoppsettet. Det skyldes særlig at renteøkningen på referansebrukene er beregnet nominelt, mens en har realrentevekst i rammeoppsettet. Pga prisstigning stiger realrenta mer enn nominell rente.

Det er ikke regnet inn utslag av fjerning avkorting lønn etc ved avløsertilskudd for sykdom mv (130 mill. kroner). En har heller ikke regnet inn utbetaling av ledige midler (20 kr/daa) i 2018.

6 Økt inntektsmuligheter for små og mellomstore bruk

For å ta i bruk ressursene vi har til å produsere mat i Norge, må vi ha et landbruk tilpasset det norske landskapet. Vi må derfor ta vare på mangfoldet i norsk landbruk, med plass til både små og mellomstore bruk. Disse står for en stor andel av matproduksjonen, og er viktige for å øke produksjonen basert på norske fôrressurser til en voksende befolkning.

I fordelingsforhandlingene ved fjorårets jordbruksoppgjør prioriterte man å styrke inntektsgrunnlaget for mindre og mellomstore melkebruk gjennom vesentlig økte satser for driftstilskudd. Referansebrukene til Budsjettnemnda viser at de mindre melkebrukene har hatt en relativt sett bedre inntektsutvikling pr årsverk enn de større brukene. Inntektsnivået ligger imidlertid langt lavere, og sett over en lengre tidsperiode er det de større melkebrukene som har hatt best inntektsutvikling.

For å snu utviklingen med at fulldyrka jordbruksarealer går ut av drift, understreker Jordbrukets forhandlingsutvalg at lønnsomheten må løftes særskilt for små og mellomstore bruk.

6.1 Målrettede og differensierte virkemidler

Vilkårene for jordbruksdrift er forskjellig i ulike deler av landet. Derfor er det utformet et sett av målrettede virkemidler med formål å utjevne inntektsforskjeller som følge av ulike driftsforhold. Ulike produksjonsvilkår kan skyldes blant annet jordart, klimatiske forhold, om arealet er flatt eller bratt, størrelse på jordstykker, utforming av jordstykker, avstand mellom driftssenter og jordstykker. I tillegg vil også avstand til varemottakere og leverandører av driftsmidler påvirke bondens økonomiske resultat.

De ulike produksjonsvilkårene gjør at forskjellige plantevekster i varierende grad egner seg å dyrke rundt om i landet. Hoveddelen av landets knappe 10 mill. dekar jordbruksareal er kun egnet til grasproduksjon. Å ha gode rammevilkår for melk, storfekjøtt og småfe i disse områdene er avgjørende for god utnytting av landets jordbruksareal.

Et annet viktig forhold knyttet til den store variasjonen i produksjonsvilkår er at stordriftsfordelene avtar raskere og nås ved et mindre omfattende driftsomfang i områder med mindre gunstige produksjonsvilkår enn der produksjonsvilkårene er gode.

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga uttrykker en samlet næringskomité: *«Komiteen mener at en inndeling av virkemidlene etter struktur og geografi er viktig for å sikre et landbruk i hele landet med både små og store bruk.»*

Landbruk over hele landet er ett av fire overordnede mål i landbrukspolitikken som et samlet Storting stiller seg bak. **For å nå dette målet ser Jordbrukets forhandlingsutvalg det som helt essensielt at det foretas en bedre inntektsutjevning mellom geografiske områder og bruksstørrelser.**

Et samlet Storting har også løftet fram målet om økt matproduksjon med intensjon om økt sjølforsyning som et annet hovedmål i landbrukspolitikken. **Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at dette målet henger tett sammen med målet om landbruk over hele landet. Uten at hele landets jordbruksareal utnyttes, vil det heller ikke være mulig å øke matproduksjonen i et slikt omfang og samtidig nå Stortingets mål om at norsk matproduksjon i størst mulig grad bør være basert på norske arealressurser.**

6.2 Fordeling etter bruksstørrelse

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga viser næringskomiteens flertall (H, Frp, Krf og V) til at: *«flere av produksjonstilskuddene er differensierte etter struktur for å stimulere til et mangfoldig landbruk. For å gi grunnlag også for små og mellomstore bruk mener flertallet at disse virkemidlene må videreføres i minst samme omfang som i dag.»*

For å sikre drift av gårdsbruk med varierende naturgitte produksjonsvilkår og størrelse prioriterer Jordbrukets forhandlingsutvalg å forsterke differensiering av virkemidlene som utjevner inntektene for småskalaulemper.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil også understreke at virkemidler som styrker inntektene til små og mellomstore bruk er svært viktige for å nå begge de landbrukspolitiske hovedmålene om økt matproduksjon på norske ressurser og et landbruk over hele landet.

Særlig innenfor de grovfôrbaserte produksjonene er tilskuddssatsene differensiert etter størrelse på foretaket i forhold til dyretall. Disse virkemidlene er av stor betydning for å sikre drift på bruk av ulik størrelse og ressursgrunnlag. Dersom prisene på produktene øker, vil dette slå mest ut på inntekta målt som «vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk» for de større brukene, fordi stordriftsfordeler gjør at disse setter inn mindre arbeidskraft pr produsert enhet.

Ved behandlingen av Jordbruksmeldinga påpeker komiteens flertall (H, Frp Krf og V) at: *«Dagens tilskuddsprofil innebærer en naturlig nedtrapping i tilskudd per dyr ved økt driftsomfang. Flertallet mener at dette er naturlig for at produksjon utover et visst driftsomfang i hovedsak baseres på markedsinntektene.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at stordriftsfordelene tilsier at større bruk må hente en større del av inntektsveksten i markedet og mindre gjennom tilskudd.

6.2.1 Tilskudd målrettet 15-30kyrsbruket

Små og mellomstore melkebruk er av stor betydning for produksjon, sysselsetting, bosetting, kulturlandskap og verdiskaping i hele landet. Om lag 70 prosent av melkebrukene i Norge har under 30 kyr, og nesten halvparten av melkebrukene er mellom 15 og 30 kyr. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig å stimulere disse ekstra økonomisk.

For å målrette tilskudd i sterkere grad mot små og mellomstore melkebruk, dvs 15-30 kyr, har Jordbrukets forhandlingsutvalg utviklet et nytt og enkelt tilskudd. Det gis en sats på 3000 kroner pr ku opp til 20 kyr, som er den bruksstørrelsen som gir størst samlet tilskudd. Deretter trappes tilskuddet ned med 2500 kr/ku ned til 44 kyr. Foretak med 44 kyr eller mer, vil ikke være tilskuddsberettiget i denne ordningen. Bruk med mellom 15 og 30 kyr, vil få økte inntektsmuligheter med fra 35000 kroner til 60.000 kroner pr foretak. Utslagene er framstilt i figur 5.

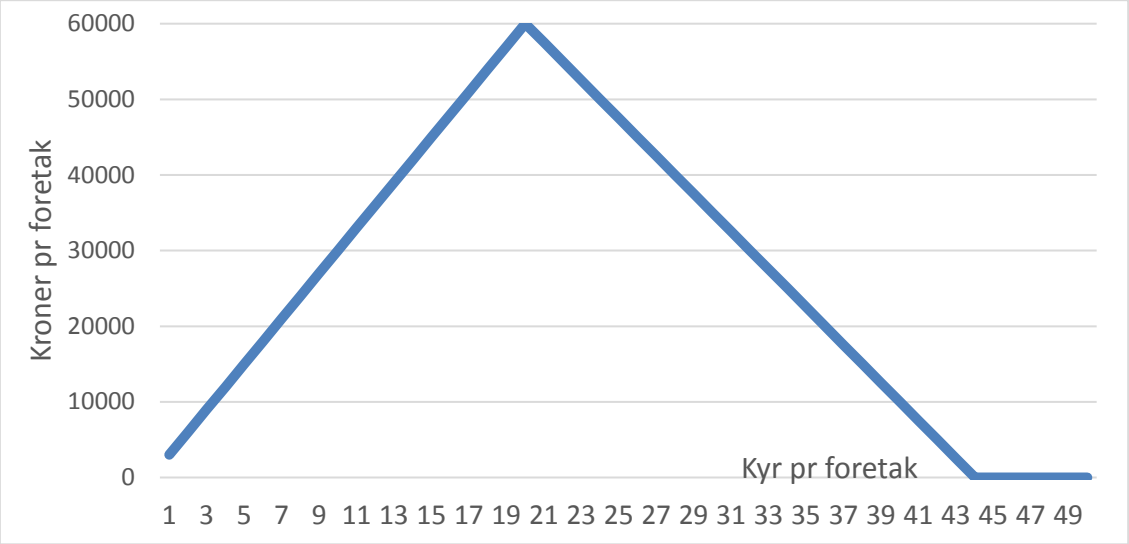

Figur 5 Tilskudd til små og mellomstore melkebruk. Kroner pr foretak.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å innføre en tilskuddsordning, spesielt målrettet mot 15-30 kyrs bruket. Det settes av 285 mill. kroner til ordningen i 2019.

6.2.2 Grep for å styrke økonomien innenfor en variert bruksstruktur

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å:

- Styrke driftstilskuddet for melk og ammeku
- Innføre tilskudd til små og mellomstore melkebruk, med spesiell målretting mot 15-30 kyrs bruket.
- Innføre tak for husdyrtilskuddet på hhv:
  - 100 kyr
  - 500 storfe
  - 250 melkegeit
  - 500 sau født foregående år eller tidligere og ammegeit
- Innføre tak for arealtilskuddet på hhv:
  - 400 dekar grønnsaker
  - 100 dekar frukt
  - 200 dekar bær
- Redusere bunnfradraget med 3000 kroner pr foretak

6.3 Fordeling etter geografi

De viktigste tilskuddsordningene som jevner ut inntektene etter geografi er:

- Arealtilskudd
- Distriktstilskudd for melk, kjøtt, egg, frukt, bær, grønnsaker og poteter
- Frakttilskudd
- Driftstilskudd melk og ammeku
- Tilskudd til veterinære reiser

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil styrke alle disse ordningene i årets jordbruksoppgjør.

Jordbrukets forhandlingsutvalg er fortsatt bekymret for utviklingen i landbruket på Sør- og Vestlandet (Agderfylkene, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal) og Nord-Norge. I disse områdene er jordbruksarealet redusert mest, har svakest økonomi i melkeproduksjonen som er ryggraden i distriktslandbruket, og har svakest utvikling i storfekjøttproduksjonen.

Ved fordelingsforhandlingene i fjorårets jordbruksoppgjør ble det foretatt et viktig grep gjennom en differensiering av driftstilskuddet for melk og ammeku etter arealsoner. **Jordbrukets forhandlingsutvalg vil forsterke denne differensieringen ytterligere gjennom en prioritering av arealsone 5, 6 og 7 for driftstilskudd.**

6.4 Innføre driftsvansketilskudd

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga uttrykker *«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener at det bør vurderes å innføre et driftsvansketilskudd for å gi grunnlag for drift på de mest tungdrevne arealene i landet.*

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til rapport av 01.03.18 fra partssammensatt arbeidsgruppe «Utredning av driftsvansketilskudd». I 2017 gikk hele 42.800 dekar med fulldyrket areal ut av drift, jfr. kap 4.2. Av dette ble 2.800 dekar omdisponert etter plan og bygningsloven. Arbeidsgruppa peker på at formålet med et driftsvansketilskudd kan være å hindre areal å gå ut av drift fordi det er knyttet merkostnader til driften ut over det som det allerede er kompensert for. Arbeidsgruppa viser til at det er en sammenheng mellom andelen jordbruksareal som befinner seg på små teiger og nedgang i jordbruksareal. Jo større andel av arealet som befinner seg på små teiger i den enkelte kommune, jo større har nedgangen i jordbruksareal vært de siste 10 årene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det i jordbruksoppgjøret 2018 fattes et prinsippvedtak om å etablere et driftsvansketilskudd.

6.4.1 Teigstørrelse

Fulldyrket jordbruksareal er den viktigste ressursen for landbasert matproduksjon. Stortinget har vedtatt at matproduksjonen skal øke med grunnlag i norske ressurser. Det viktigste en da kan gjøre, er å ta vare på matjorda. En grunnleggende forutsetning er at det er lønnsomt å bruke arealet til jordbruksproduksjon. Eksisterende tilskuddsordninger kompenserer ikke for merkostnader knyttet til teigstørrelse. Arbeidsgruppa har vurdert at det er teknisk mulig å innføre et driftsvansketilskudd knyttet til teigstørrelse. Det står imidlertid mye utviklingsarbeid igjen. Arbeidsgruppa har estimert en investeringskostnad på 21-23 mill. kroner over to år for å utvikle en kartløsning til et slikt tilskudd. En tilskuddsordning kan da være på plass til søknadsomgangen 2020, med utbetaling i 2021.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener et godt og målrettet tiltak for å opprettholde jordbruksareal i hele landet, er å etablere et driftsvansketilskudd knyttet til teigstørrelse. **Forhandlingsutvalget setter av 4,5 mill. kroner i ledige midler for 2018 og 15 mill. kroner i 2019 under post 21 spesielle driftsutgifter.**

Arbeidsgruppa har ikke kommet med en entydig anbefaling av hvordan «teig» skal defineres. Forhandlingsutvalget forutsetter at Landbruksdirektoratet jobber videre med dette i utviklingsarbeidet.

6.4.2 Bratt areal

Arbeidsgruppa har også sett på bratt areal. Tilskudd til bratt areal ligger i dag under RMP og gis i 9 fylker. Arbeidsgruppa har utredet muligheten for å opprette en sentral ordning. Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at de fylkene som har størst andel bratt areal, også har prioritert tilskudd til bratt areal relativt høyt gjennom RMP. Ved å etablere en sentral ordning, risikerer man at man får en ordning som er mindre gunstig for disse fylkene. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår derfor å beholde tilskuddet under RMP, men vil sterkt oppfordre** fylker som ikke gir tilskudd til bratt areal under RMP, om å ta dette inn ved rulleringen av RMP.

6.4.3 Lokalklimatiske forhold

Arbeidsgruppa har ikke gått nærmere inn på et driftsvansketilskudd etter lokalklimatiske forhold. Jordbrukets forhandlingsutvalg registrerer at bønder særlig på Sør- og Vestlandet har hatt store klimatiske utfordringer med store nedbørsmengder de siste årene. Å målrette en tilskuddsordning som tar hensyn til både lokalklimatiske forhold, jordas og de ulike vekstenes evne til å håndtere store nedbørsmengder, har en pr nå ikke tilstrekkelig med data for å utvikle. Det kan også være store utviklingskostnader til en slik ordning. Forhandlingsutvalget vil derfor heller bruke eksisterende ordninger for å styrke landbruket på Vestlandet og Sørlandet særskilt. Dette vil vi gjøre gjennom økte satser for:

- Driftstilskudd melk og storfekjøtt i sone 5 (og 6-7)
- Arealtilskudd grovfôr i sone 5 (og 6-7)
- Distriktstilskudd melk i sone C og D
- RMP, med særskilt økning i tilskuddet for Aust- og Vest Agder, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal

I sum utgjør denne ekstra satsingen 95 mill. kroner.

7 Velferd

Sikker tilgang til avløsertjenester, og økonomisk trygghet ved sykdom, er av stor betydning for så vel dyrevelferden som for bonden. Stortinget har også pekt på viktigheten av at utøvere i landbruket skal kunne ha sosiale vilkår på linje med andre grupper, og viser spesielt til tilskudd til avløsning ved ferie og fritid og tilskudd til avløser ved sykdom.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke velferdsordningene er av stor betydning for jordbruksnæringa. En styrking av velferdsordninger er også et godt og målrettet rekrutterings- og likestillingstiltak.

En av årsakene til at unge vegrer seg for å ta over gardsbruk er at arbeidsmengden er stor og dermed fritidsmulighetene begrenset. Kvinneandelen blant bønder er lav, omkring 14% (2017-tall). Gode velferdsordninger knyttet til svangerskap, fødsel og pass av små barn er viktig for å kunne øke andelen kvinnelige bønder.

Dersom velferdsordningene ikke følger kostnadsutviklingen ellers i samfunnet, svekkes de over tid. De siste 4 årene har satsene for:

- Tidligpensjon stått i ro
- Landbruksvikar stått i ro
- Avløsning for ferie og fritid økt med 3,1 prosent
- Avløsning ved sykdom m.m økt med 3,7 prosent

Samtidig har den gjennomsnittlig lønnsvekst i samfunnet vært på 9,8 prosent i 4-års perioden. I budsjettet for 2018 er det satt av om lag 100 mill. kroner mindre til velferdsordningene enn i 2014, en nedgang på 6 prosent. Totalt har budsjettoverføringene økt med om lag 700 mill. kroner i perioden. Dette underbygger at velferdsordningene har blitt lavt prioritert i de siste jordbruksoppgjørene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil prioritere velferdsordningene høyt i årets jordbruksoppgjør.

7.1 Avløsning ved sjukdom m.m.

Formålet med ordningen er å medvirke til å dekke kostnadene til avløsning i jordbruket ved sykdom, dødsfall, svangerskap og fødsel. Den er viktig for rekruttering generelt, og spesielt for å bidra til at kvinner velger landbruk. Ordningen er særlig viktig ved langvarig sykdom.

Landbruksdirektoratet har i rapport nr 7/2018 utredet alternative tilknytningskrav til å motta tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. Landbruksdirektoratet anbefaler at:

- Det kan gis tilskudd for samboere, men at en utover dette ikke utvider personkretsen som gir grunnlag for utbetaling av tilskudd, f.eks ansatte.
    - Det stilles vilkår om at samboer må få utbetalt lønn fra foretaket, og at denne må utgjøre minst ½ G i gjennomsnitt de to siste årene.
- En opphever kravet til en næringsinntekt på ½ G fra jordbruk/gartneri, men stiller krav om næringsinntekt uavhengig av størrelse.
- At ektefelle fortsatt må oppfylle ½ G-vilkåret, og at det gis en situasjonsuavhengig dispensasjonsadgang fra dette kravet

Jordbrukets forhandlingsutvalg støtter Landbruksdirektoratets anbefalinger og ber om at disse gjøres gjeldende fra 1. januar 2019.

Maksimal dagsats er 1555 kroner. Norske Landbrukstjenester har beregnet kostnaden til avløsning til 1850 kroner pr dag. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke satsen med 115 kroner pr dag til 1670 kroner pr dag. Dette gir et økt bevilgningsbehov på 10,2 mill. kroner.**

Tilskuddet til avløsning ved sykdom mv samordnes per i dag med:

- Offentlige ytelser ved sykdom, uførhet og fødsel
- Lønn, men ikke annen næringsinntekt
- Alders- og uførepensjon, offentlig og privat pensjon mv.
- Godtgjørelse for tapt arbeidsfortjeneste

Samordningsregelen er drøftet i tidligere jordbruksforhandlinger. Samordningsregelen oppleves som komplisert både for bonden og forvaltningen. Landbruksdirektoratets rapport (34/2015) drøfter tiltak som kan forenkle og målrette ordningen der en spesielt peker på samordningsregelen. Faglagene får stadig henvendelser om at avkortning til lønn og andre ytelser føles urimelig, ikke minst for de med et begrenset driftsomfang der en er avhengig av inntekt utenom bruket for å få en tilfredsstillende totaløkonomi. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener tilskuddet ikke skal samordnes med andre ytelser, men spesielt offentlige ytelser ved sykdom, uførhet og fødsel samt lønnsinntekter er viktigst å ikke samordne. For å dekke økte kostnader dette medfører foreslår forhandlingsutvalget at bevilgningen økes med 130 mill. kroner.**

7.2 Sykepengeordningen

Gjennom en kollektiv modell sikres jordbrukere 100 prosent av sykepengegrunnlaget etter 16 dager i den offentlige sykepengeordningen. Ordningen gjelder alle jord- og skogbrukere som oppfyller minstekravet til næringsinntekt. Før 1. oktober 2017 utgjorde sykepenger 65 prosent av sykepengegrunnlaget for selvstendige næringsdrivende. Nå utgjør sykepenger 75 prosent av sykepengegrunnlaget. Det er budsjettert med en bevilgning på 69,3 mill. kroner, men denne er dimensjonert for å dekke opp differansen ned til 65 prosent. Prognosen for både 2018 og 2019 er 50,2 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å sette av 50,2 mill. kroner til ordningen.

7.3 Avløsning ved ferie og fritid

Avløsning til ferie og fritid er bærebjelken i velferdsordningene, og er viktig for rekruttering til næringen. Ferie og fritid er har stor betydning med tanke på likestilling til andre grupper i samfunnet og er sykdomsforebyggende.

Jordbrukets forhandlingsutvalg prioriterer en økning i satsene, og foreslår å øke de med 6,75 prosent. Maksimalt tilskudd øker da med 5.000 kroner pr foretak til 79.200 kroner.

7.4 Landbruksvikar

Landbruksvikarordningen gir en trygghet til hver enkelt bonde. Å ha vikarer med høy kompetanse er en trygghet til brukeren og sikkerhet ved sykdom og ulykker. Norske Landbrukstjenester (NLT) tok i 2008 over forpliktelsen med å stille beredskap ved

sykdom. Tilskuddet per årsverk til landbruksvikartjenesten er i dag 270 200 kroner, og er ikke endret etter 2008. Tilskuddet har ikke fulgt kostnadsutviklingen, dette har delvis blitt kompensert ved en økning i dagsats sykdom.

Landbruksdirektoratet evaluerte ordningen i forkant av fjorårets forhandlinger. De foreslo blant annet å:

- Avvikle kravet om at eventuelle gjenværende tilskuddsmidler et år skal betales tilbake eller motregnes påfølgende år.
- Fjerne begrensningen på 40.000 kroner for hvor mye avløserlagene kan bruke til administrasjon, opplæring og rekruttering.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at en god landbruksvikarordning med riktig kompetanse er viktig for bonden og skaper en trygghet i hverdagen. Tilskuddet foreslås økt til 280 000 kroner per landbruksvikar. Forhandlingsutvalget viser videre til at økt dagsats ved sykdom også gir en positiv effekt for landbruksvikarordningen. Ordningen endres i tråd med forslagene fra Landbruksdirektoratet.

7.5 Tidligpensjon

Tidligpensjonsordningen (TPO) skal stimulere til tidligere generasjonsskifter og dermed bidra til rekruttering. Den relative andelen som tar del i ordningen er redusert over tid. Dette skyldes særlig at ytelsene ikke er justert i takt med inntektsutviklingen ellers i samfunnet, og at bondens andel av inntekter utenfor jordbruket øker mer enn inntektene fra jordbruket.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke maksimalbeløpene med 15 000 kroner fra 100 000 kroner til 115 000 kroner for en enbrukerpensjon, og fra 160 000 kroner til 175 000 kroner for tobrukerpensjon. Forvaltningen av ordningen flyttes til Landbruksdirektoratet.

Tidligpensjon kan per i dag ikke kombineres med gjenlevendepensjon. Gjenlevende-pensjon skal sikre inntekt for gjenlevende ektefelle, og kan kombineres med alminnelige lønnsinntekter. Når tidlig- og etterlattepensjon dekker ulike behov, samt at gjenlevende-pensjon lar seg kombinere med andre lønnsinntekter, kan det fremstå som både urimelig og uforståelig at ordningene ikke kan kombineres.

Erfaring viser at den enkelte ikke nødvendigvis reflekterer over at ytelsene ikke lar seg kombinere siden dette ikke fremstår som logisk sett i lys av ordningenes ulike formål. Det er heller ikke slik at NAV opplyser om dette når det søkes om pensjon. Dette fordi tidligpensjon ikke finansieres av folketrygden, men over jordbruksoppgjøret og håndteres av landbruksforvaltningen. Videre er det problematisk at utbetalt tidligpensjon ofte kan overstige utbetalt etterlattepensjon. Kravet om tilbakebetaling oppleves derfor ekstra urimelig. **Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at utbetaling av tidligpensjon og etterlattepensjon kan ytes for samme tidsrom.**

8 Klimavennlig matproduksjon

8.1 Klimapolitikk for jordbruket

Jordbruket er den næringen som berøres mest av et endret klima, og klimaendringer er derfor et helt sentralt tema for jordbruket. Jordbruket skiller seg fra andre sektorer på mange måter, hvor én er det store omløpet av karbon. Mens andre sektorer i samfunnet av naturlige årsaker kun forbruker karbon gjennom sitt virke, gjenbruker jordbruket karbon gjennom fotosyntesen.

8.1.1 Klimaarbeidet i jordbruket er tredelt

Klimaarbeidet i jordbruket handler om tilpasning til klimaendringer, øke opptaket og lagring av klimagasser, og redusere klimagassutslipp. Jordbruk og matproduksjon er biologiske prosesser som over tid gir et nullsumspill med hensyn til opptak og utslipp av klimagasser.

Næringsaktiviteten omfatter også ikke-biologiske prosesser. Klimaarbeidet i næringa handler både om å fase ut bruken av fossile kilder til transport og bygg, og redusere utslippene per produserte enhet fra de biologiske prosessene.

8.1.2 Nå klimamål uten å true matproduksjonen

Parisavtalen legger til grunn at klimatiltakene utformes på en slik måte at det ikke truer matproduksjonen: «øke evnen til å tilpasse seg klimaendringene og fremme klimarobusthet og en lavutslippsutvikling, på en måte som ikke setter matproduksjonen i fare».

Jordbrukets ansvar er å sikre befolkningen tilgang på nok mat av ernæringsmessig god kvalitet. Dette ansvaret innebærer bl.a. at all matjord må forvaltes bærekraftig. I tillegg bidrar klimaendringene til å vanskeliggjøre utførelsen av jordbrukets oppgave, ved at produksjonsbetingelsene endres og i en del tilfeller forverres. FNs landbruks- og matvareorganisasjon FAO fastslår at behovet for tilgang på et bredt biologisk og genetisk mangfold innen plante- og dyrematerialet kan bli avgjørende for fremtidens matproduksjon i møte med klimaendringene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at dette også legges til grunn ved utforming av norsk klimapolitikk, og viser til Innst. 251 S (2016-2017) hvor næringskomiteen understreker at «jordbruket gir utslipp av klimagasser, men mener likevel at utslipp fra biologiske prosesser i jordbruket ikke kan likestilles med utslipp av klimagasser som har sitt utspring i bruk av fossile kilder.» Komiteen sier videre «at arbeidet med å redusere klimagassutslipp fra norsk matproduksjon må prioriteres samtidig som målet om økt matproduksjon med intensjon om økt selvforsyning ivaretas.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg avviser prinsippet om å avgiftsbelegge de biologiske prosessene i jordbruket, og forventer at det ikke føres en klimapolitikk som bidrar til å svekke konkurranseevnen til norsk landbruk, og slik erstatte norsk vare med import og i praksis flytte våre klimagassutslipp til eksportør-landene.

8.1.3 Norge må sikre seg en avtale med EU som gir mulighet for aktivt jord- og skogbruk

Stortinget vil i begynnelsen av mai behandle Meld. St. 41 (2016-2017) «Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid» hvor regjeringen presenterer sin strategi

for oppfyllelse av Norges klimaforpliktelse for 2030 i henhold til Parisavtalen. EUs klimapolitikk begynner å ta form, og vil kunne bli svært utfordrende for Norge og norsk landbruk. EU-kommisjonen har lagt til grunn at det er begrenset kuttpotensial i jordbruket, og har foreslått mekanismer som imøtekommer dette, men regelverket er dessverre dårlig tilpasset norsk jord- og skogbruk. Disse mekanismene er en viktig forutsetning for EUs konsensus i klimapolitikken 2020-2030. Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at Norge, i forhandlinger med EU, må få mulighet til å oppfylle klimamålene med samme fleksibilitet som EU-landene. EUs klimaregneregler for jord og skog (LULUCF) vil mest sannsynlig innebære at vi kan opprettholde avvirkningen på dagens nivå, mens det er mer uklart om vi også kan øke avvirkningen og utnytte skogens fulle potensiale til å bidra til å løse klimautfordringene og gjennomføre det grønne skiftet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at Storting og regjering legger til rette for aktivt norsk jordbruk og skogsdrift. Forhandlingsutvalget ber Regjeringa sikrer handlingsrommet som ligger i EU-regelverket i de forestående forhandlinger med EU, og legge fram framforhandlet forslag til avtale med EU for Stortingets endelige godkjennelse.

8.2 Kunnskapsbasert politikk- og virkemiddelutforming

Systematisk jobbing innen særlig fôrutvikling og avl har bidratt til at norsk matproduksjon har et lavt utslipp per produserte enhet, og ligger i klart nedre sjikt i internasjonal sammenheng i så måte. Næringa jobber aktivt for å redusere utslippene ytterligere. Kunnskapsbehovet er imidlertid stort, både for å identifisere de gode klimatiltakene og beregne effektene.

8.2.1 Forskningsbehov

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til at det i Sluttprotokollen for jordbruksforhandlingene 2016 står at «Utgifter for å framskaffe kunnskapsgrunnlaget skal på sikt inngå som en ordinær del av forskningsinstitusjonenes oppdrag».

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser videre til rapporten «Gjennomgang av ordninger med støtte til klimatiltak på gårdsnivå» hvor det heter: «Arbeidsgruppa mener det er viktig å prioritere arbeidet for å bedre kunnskapsgrunnlaget for å redusere klimaavtrykket fra jordbruksproduksjonen og øke lagringen av karbon i jord. Dette gjelder ved utlysing av midler til forskningsprogrammer og utlysning av utrednings- og prosjektmidler til mer praktisk rettet kunnskapsutvikling og kunnskapsformidling og rådgivning.»

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener arbeidet med kunnskap om mulige klimatiltak må intensiveres. Det forutsettes at disse oppgavene gis prioritet gjennom de ordinære tildelingene til forskningsinstitusjonene, samt at det utformes forsknings- og utredningsoppdrag som sikrer bred deltakelse fra ulike kunnskapsmiljøer, næring og myndigheter.

8.2.2 Teknisk beregningsutvalg for jordbrukets klimagassutslipp

Jordbrukets forhandlingsutvalg er tilfredse med at teknisk beregningsutvalg for jordbrukets klimagassutslipp har blitt oppnevnt og er i gang med sin jobbing. Det er et viktig oppdrag som utvalget er gitt, og vi har store forventinger til hvordan utvalget kan bidra til økt kunnskap om faktiske klimagassutslipp- og opptak fra jordbruket og forbedring av utslippsregnskapet. Det er avgjørende at tiltak som settes inn med sikte på å redusere

klimagassutslipp fra jordbruket er kunnskapsbaserte og målretta, og at effekten kan måles med relativt sikre metoder.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at arbeidet som legges ned i utvalget vil ligge til grunn for framtidig tiltaks- og virkemiddelutforming.

8.3 Klima- og miljøvirkemidler over jordbruksavtalen

8.3.1 Vurderinger fra arbeidsgruppen «Klimatiltak i jordbruket»

Det vises til rapport fra partssammensatt arbeidsgruppe «Gjennomgang av ordninger med støtte til klimatiltak på gårdsnivå» nedsatt etter jordbruksoppgjøret 2017.

Klimagassutslippene bokført til jordbrukssektoren har gått ned med 5,4 prosent fra 1990 til 2016.

Arbeidsgruppen har lagt til grunn at det er eksisterende økonomiske virkemidler i form av støtteordninger over jordbruksavtalen som skal gjennomgås. Det er få ordninger over jordbruksavtalen som er spesifikt rettet mot klimaformål. Flere av ordningene er innrettet for å støtte tiltak som motvirker avrenning og tap av næringsstoffer til vann.

Arbeidsgruppa peker på at tiltak og virkemidler som kan fremme en bedre agronomisk praksis bør prioriteres, og går igjennom tiltak rettet mot husdyrproduksjon, arealtiltak, gjødslingstiltak og næringsstoffbalanse, biogasstiltak, teknologiske løsninger, energitiltak, kunnskapsutvikling og rådgiving.

Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at arbeidsgruppas gjennomgang og anbefalinger understreker at det er bonden som i praksis må gjøre klimaarbeidet. Dette understreker betydningen av klimarådgivning på gårdsnivå.

8.3.2 Drenering og håndtering av overflatevann

God drenering er avgjørende for å kunne øke matproduksjonen i årene som kommer. Det er også et viktig ledd i å tilpasse jordbruket til et endret klima med mer nedbør. God dreneringstilstand i jorda motvirker jordpakking, gir lavere risiko for utslipp av lystgass og gir høyere avlingsnivå.

Fra 1. juli 2017 ble satsene doblet til 2000 kr og 30 kr pr løpemeter. Mange valgte da å trekke sine tidligere søknader om tilskudd til drenering og søke med ny sats. Når man har fått innvilget tilskudd har man inntil 3 år på å gjennomføre tiltaket. Det er langt flere søkere i 2017 enn foregående år. Antall søkere har økt fra 2027 i 2016 til 3156 i 2017 og totalt ble det innvilget 115 mill. kroner til drenering mot 33 mill. kroner året før. Det forventes at økt sats, vil gi økt dreneringsaktivitet. I 2018 er det over 200 millioner kroner disponibelt til drenering. Dette tilsier at man ikke trenger å sette av like mye som det forventes at benyttes i 2019 i årets oppgjør.

I prop 141 S (2016-2017) om jordbruksoppgjøret 2017 står det: *«For å sikre forutsigbarhet for både næring og entreprenører, bør årets fastsatte sats videreføres i kommende oppgjør.»*

I dag åpner ikke forskriften for å gi tilskudd til arealer som ikke har vært drenert tidligere. Dette er arealer med stort behov for drenering og vi mener følgelig det bør gis tilskudd til alt areal.

Hensyntatt at det står mye ubrukte midler på fondet øremerket drenering, foreslår jordbrukets forhandlingsutvalg at det bare settes av 10 mill. kroner mer til drenering i 2019, dvs 68 mill. kroner. Det må utbetales tilskudd til alt areal, uavhengig av om det har vært drenert tidligere. Etablering av en klimafondsordning med skattefordel vil være et viktig grep for å styrke dreneringsaktiviteten ytterligere, se nærmere omtale i kap 8.4.

8.3.3 Spesielle miljøtiltak (SMIL)

Formålet er å ivareta natur- og kulturminneverdiene i kulturlandskapet til jordbruket, samt redusere forurensning fra jordbruket, utover det som blir forventa gjennom vanlig jordbruksdrift. Andelen tilskudd til forurensningstiltak har økt de siste åra. Fornying av hydrotekniske anlegg er avgjørende for å møte økt nedbørsintensitet og sikre god tilstand i vann og vassdrag. Det rapporteres om stor etterspørsel etter midler. I 2017 ble det gitt 20 mill. kroner ekstra til SMIL med midler fra CO2 kompensasjonen. I 2018 er det overført 20 mill. kroner fra drenering til SMIL. Ettersom dreneringsaktivitetene også forventes å øke må det påregnes økt etterspørsel etter SMIL-midler slik at kummer og bunnledninger med mer kan forbedres i tilknytning til at arealet dreneres.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil prioritere SMIL-tilskudd til tiltak som reduserer risikoen for erosjon og avrenning av næringsstoffer på jordbruksarealer ved tildeling av midler. Bevilgningen til SMIL økes med 20 mill. kroner i 2019.

8.3.4 Regionale miljøprogram (RMP)

RMP ordningen bidrar til å løse miljøutfordringene i landbruket på en hensiktsmessig måte. Ordningen fremmer tiltak på det enkelte gårdsbruk som har positiv effekt for miljøet. Miljøtiltakene er delt inn i sju miljøtema; Kulturlandskap, Biologisk mangfold, Kulturmiljøer- og kulturminner, Friluftsliv og tilgjengelighet, Avrenning til vassdrag og kyst, Utslipp til luft og Plantevernmidler. Det er svært ulikt hvordan fylkene prioriterer midlene. Det avhenger av hvilke utfordringer de står ovenfor knytta til miljø. I enkelte fylker brukes en betydelig andel av midlene til å sikre drift på bratt areal og ivareta biologisk mangfold, mens i andre landsdeler har tiltak for å hindre avrenning til vann og vassdrag hovedprioritet.

Det overordnede formålet for programmet er å bidra til økt målretting av miljøarbeidet i jordbruket, og bedre synliggjøring av miljøinnsatsen i jordbruket både på nasjonalt og regionalt nivå. Evalueringer og utredninger har vist at denne forvaltningsstrukturen har mange fordeler gjennom å ivareta både bredden i jordbrukslandskapet og de mer spesifikke miljøutfordringene. Som ledd i revideringen av de regionale miljøprogrammene skal det utarbeides en nasjonal forskrift for regionale miljøtilskudd. Hensikten med en nasjonal forskrift er å oppnå en forenkling i forvaltningen og en større grad av harmonisering av tiltak og vilkår mellom fylkene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn at faglagene fortsatt involveres i arbeidet med å prioritere aktuelle RMP tiltak i fylkene, og at en nasjonal ordning ivaretar effektive lokale klima- og miljøtiltak.

Reduksjon av vannforurensning er en viktig del av miljøarbeidet, og tiltak som reduserer klimagassutslippene må videreutvikles. Stimulering til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel er eksempel på et godt tiltak som bidrar til å redusere faren for avrenning av næringsstoffer, redusere klimagassutslipp og dermed gir bedre utnytting av husdyrgjødsla.

Det vises til kapittel 12.2 der jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å flytte midler fylkene har brukt på seterdrift, til en nasjonal ordning for tilskudd til seterdrift. Det innebærer at 35,6 mill. kroner tas ut av RMP.

Tilskudd til bratt areal ligger i dag under RMP og gis i 9 fylker. Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at de fylkene som har størst andel bratt areal, også har prioritert tilskudd til bratt areal relativt høyt gjennom RMP.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å beholde tilskuddet under RMP. Forhandlingsutvalget vil i tillegg henstille fylker som ikke har tilskudd til bratt areal under RMP om å ta dette inn ved rulleringen av RMP.

For å stimulere til økt klima- og miljøfokus i jordbruket er det viktig at bevilgningen til RMP økes. **Jordbrukets forhandlingsutvalg vil prioritere mer midler til RMP som bidrar til redusert avrenning til vann og vassdrag, redusert utslipp til luft og sikre drift på bratt areal. Det foreslås å tilføre RMP totalt 40 mill. kroner.**

Friareal for gås i Nord-Trøndelag og Nordland

Tilskuddsordningen «Friareal for gås» ligger i RMP-menyen og innebærer å stille gras- eller kornarealer til disposisjon for beitende hvitkinngås eller kortnebbgås slik at fuglene ikke forstyrres. Tilskuddet er en kompensasjon for ulempe som oppstår og utmåles per arealenhet i tre ulike klasser: Særlig tilrettelegging, høyt beitetrykk og lavere/moderat beitetrykk. Tiltaket gjelder på areal og i områder som er definert av fylkesmannen. Forvaltningen av kortnebbgås følger den internasjonale forvaltningsplanen med mål om å stabilisere bestanden på om lag 60 000 individer gjennom jakt. Til tross for aktiv jakt i Norge og Danmark har bestanden mer enn fordoblet seg siden 1996, og teller nå rundt 88 000 individer. Da begge gåsebestandene er i vekst er det nødvendig å øke avsetningen av midler til ordningen både i Nord-Trøndelag og Nordland.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke den fylkesvise RMP-rammen for Nord-Trøndelag og Nordland med 0,5 mill. kroner hver som øremerkes tilskudd til beitearealer til kortnebbgås og kvitkinngås. Herunder krever forhandlingsutvalget at tilskudd til friareal for kvitkinngås belastes Klima- og miljødepartementet. Dette begrunnes med at kvitkinngås, til tross for kraftig bestandsvekst, er en fredet art og at grunneierne ikke har reelle muligheter til å beskytte sine avlinger mot beiteskader.

8.3.5 Biogassproduksjon

Husdyrgjødsel er en verdifull ressurs som ved å brukes i biogassproduksjon kan bidra til å gi fornybar energi, effektiv reduksjon av klimagassutslipp fra husdyrholdet og samtidig være en verdifull gjødselressurs.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til stortingsvedtak jf. Innst. 127 S (2017-2018) og mål om at 30 prosent av husdyrgjødsel går til biogassproduksjon, og «*ber regjeringen om at ved bygging av nye industrielle anlegg for produksjon av biogass basert på matavfall, skal det gjøres en utredning av om det er hensiktsmessig å ta inn husdyrgjødsel i produksjonen*.» **Jordbrukets forhandlingsutvalg oppfordrer til at utredningskravet gjøres med sikte på å bidra til målet om biogassproduksjon av 30 % av husdyrgjødsla. Vi ber videre regjeringen endre vilkårene i Enovas investeringsstøtte slik at den belønner avfallsselskaper som tar inn husdyrgjødsel i biogassanlegg. Anlegg som tar inn husdyrgjødsel bør få 10 prosentenheter høyere tilskudd.**

Gjennom Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi gis det investeringstilskudd til bygging av gårdsanlegg. Tilskuddsandelen er på 45% mens det gjennom Enova er på opptil 50% på mindre og mellomstore anlegg. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at tilskuddsprosenten må være lik i verdiskapingsprogrammet og i Enova dvs. 50%.**

Bonden får et tilskudd på 60 kr/tonn husdyrgjødsel levert biogassanlegg uavhengig av om det er eget gårdsanlegg eller til større anlegg. I 2017 er det utbetalt totalt 3,16 mill. kroner for 61 600 tonn husdyrgjødsel som er levert til biogassanlegg. Totalt er det 31 søkere, som i gjennomsnitt har mottatt 102 000 kroner. Det meste av gjødsla er levert til Greve Biogass i Vestfold. Innen søknadsfristen 20.01.2018 er det mottatt 35 søknader på til sammen 3,6 mill. kroner. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke satsen for levert gjødsel med 10 kr/tonn til 70 kr/tonn, og at bevilgningen økes med 1 mill. kroner til 3 mill. kroner.**

For å styrke produksjonen av biogassanlegg ytterligere, ber Jordbrukets forhandlingsutvalg regjeringen medvirke til etablering av pilotanlegg hvor flere husdyrprodusenter samarbeider om biogassanlegg på gårdsnivå. Dette vil særlig være aktuelt i områder der det ikke er et alternativ å bruke husdyrgjødsla i biogassproduksjon ved avfallsanlegg.

8.3.6 Klima- og miljøprogrammet

Midlene skal gå til utredningsprosjekter og informasjonstiltak på miljøområdet innenfor temaene klimagassutslipp, klimatilpasning, vannmiljø, samt kulturlandskap, naturmangfold og relaterte utfordringer. Ny kunnskap i prosjektene skal raskt kunne implementeres i praktisk jordbruk.

For 2018 er det innvilget 20 mill. kroner til Klima- og miljøprogrammet, hvorav 6 mill. kroner går til fylkesvise tiltak, 1 mill. kroner til husdyrgjødselundersøkelse for 2018 og 13 mill. kroner til sentrale tiltak. Søknadsfrist var 13.10.2017. Det var 32 søknader for 2018, med samlet søknadssum 22,2 mill. kr. Det er en markert høyere antall søknader enn tidligere i kategorien «Klimagassutslipp og karbonbinding». For 2017 var det 45 søknader med søknadsramme på 62,5 mill. kroner på de sentrale midlene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at prosjekter som har som formål å bidra til reduserte klimagassutslipp og kunnskap om klimatilpassing skal prioriteres i 2018, herunder prosjekt som gir nødvendig kunnskap om hvordan og med hvilke kostnader en kan lagre karbon i jord.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke klima- og miljøprogrammet med 3,5 mill. kroner til 23,5 mill. kroner. Forhandlingsutvalget forutsetter at klima- og miljøprogrammet også for 2019 vil bidra til finansieringen av prosjektet klimasmart landbruk ved siden av finansiering over statsbudsjettet, se nærmere omtale i kap. 8.5.

8.3.7 Skog som klimatiltak

Mer aktivitet i skogen betyr økt verdiskaping – det gir positive ringvirkninger for næringsvirksomhet og sysselsetting i distriktene, samtidig som det gir positive klimabidrag.

Skogen er avgjørende for at landbruket skal bidra positivt i klimaregnskapet. Skogen binder karbon. Et forsterket bidrag betinger økt avvirkning kombinert med økt tilvekst. Skogplanting og andre tiltak for å øke skogproduksjonen er avgjørende for hvor mye biomasse en kan bruke i fremtiden. Uten økt produksjon, økt uttak og bruk av fornybart

trevirke som kan erstatte fossile ressurser, vil det være svært utfordrende å begrense den globale oppvarmingen.

Det vises til Innst. 390 S, Klimaforliket fra 2012 der en samlet komite peker på at «*utslipp og opptak av klimagasser i skogen blir påvirket av en rekke faktorer, slik som nivået på avvirkning, omfang av nyplanting, gjødsling, plantetetthet, tynning og andre skogskjøtseltiltak.*» Videre viser komiteen til viktigheten av å øke avvirkningen: «*Et lavt avvirkningsnivå vil også bidra til mindre tilgang på bioressurser som kan erstatte fossil energi og mer energiintensive byggematerialer. Redusert avvirkning vil også kunne gjøre skogen mindre produktiv på lang sikt.*»

Aktiviteten i norsk skogbruk har økt kraftig de siste årene. Det ble i 2017 avvirket ca. 12,5 mill. kubikkmeter. For tiden øker etterspørselen etter trevirke, og det gir skogen økt verdi for norske skogeiere og bønder.

Investeringer i skogsbilveinettet og taubaner er viktige tiltak for å øke uttak av trevirke. Investeringene i skogsbilveinettet er dessuten svært viktige for å møte de klimaendringer norsk skogbruk må tilpasse seg til. Skogsveiene må kunne håndtere store nedbørsmengder på en bedre måte, og et tilfredsstillende veinett er et av de viktigste tiltakene for å unngå kjøreskader ved terrengkjøring i framtida. Det er stort behov både for opprusting av eksisterende skogsbilveger og for nybygging. Nybyggingsbehovet er spesielt knyttet til kyststrøkene der det er nødvendig å bygge ut et vegnett for å kunne utnytte den skogen som ble plantet fra 1950-tallet og utover. Den systematiske opptrappingen av bevilgninger man har sett de siste årene er et bidrag til å redusere de samlede klimagassutslippene over tid.

For å få ungskogen raskere i vekst og øke andelen kvalitetsvirke må det gjennomføres en større satsing på ungskogpleie. Aktiviteten bør heves vesentlig. Den økte hogstaktiviteten vi opplever øker behovet for ungskogpleie og bevilgninger til dette formålet.

Prioriteringene foretas mellom Landbruks- og matdepartementet og faglagene i jordbruket, med Skogeierforbundet og Norskog som viktige bidragsytere. Fordelingen av bevilgningen til skogbruk skjer i egne drøftingsmøter mellom partene på høsten.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til skog med 20 mill. kroner til 242 mill. kroner.

8.3.8 Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi

Satsingen på bioenergi gjennom Verdiskapingsprogrammet bidrar til å øke jordbrukets inntektsmuligheter gjennom levering av trevirke til flis- og energiproduksjon. Dette er videre et viktig satsingsområde for å redusere jordbrukets utslipp av klimagasser og erstatte fossilt brensel/elektrisk kraft med fornybar bioenergi.

Siden oppstarten av bioenergiprogrammet i 2003 er det investert i energiproduksjon på 412,5 GWh. Med basis i effektundersøkelsene har omleggingen til bioenergi spart utslipp 77 700 tonn CO2 ekvivalenter pr år.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen med 15 mill. kroner til 82 mill. kroner. Økningen prioriteres spesielt satsingen på biogass.

Norsk Gartnerforbund har i prosjektet “Spesialrådgiving energi i veksthus” oppnådd betydelige klimaforbedringer i veksthusnæringa ved omlegginger til fornybar energi og

effektivisering. Dette prosjektet blir avsluttet i 2018. CO2-utslipp fra veksthus er betydelig redusert, men det er fortsatt potensial for å redusertklimagassutslipp og effektutjevning.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at dette arbeidet bør videreføres og fortsatt gis støtte gjennom verdiskapingsprogrammet.

8.4 Investeringsfond for klimatiltak

For å stimulere til investeringer i klimavennlige løsninger, er det etablert betydelige økonomiske virkemidler. Elektrifiseringen av bilparken i Norge er eksempel på at positive virkemidler gir resultater.

Mange investeringer i klima- og miljøtiltak øker ikke inntjeningen hos bonden. Det er derfor behov for å utvikle tilsvarende positive virkemidler for landbruket som for andre sektorer. Gjennom skattesystemet sikrer skogfondsordningen lønnsomhet i skogbrukets investeringer. Fondsordningen bidrar til at skogeieren prioriterer egne midler til investeringer. Ettersom tiltakene som kan finansieres i ordningen er klart definert, målrettes også bidraget fra det offentlige mot tiltakene.

Et investeringsfond for klimatiltak vil med et skatteelement tilsvarende skogfondsordningen gjøre det økonomisk mulig å gjennomføre ulike klimatiltak i jordbruket. Ordningen må utformes med lavest mulig administrative kostnader, samtidig som det offentliges kontrollbehov ivaretas. Selve avsetningen bør derfor gjennomføres som en regnskapsteknisk avsetning tilsvarende ordningen med gevinst- og tapskonto.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at en fondsordning hvor bonden gis skattefordel ved definerte klimainvesteringer, vil være et målrettet tiltak for å utløse klimatiltak i jordbruket. Vi ber om at dette følges opp i forbindelse med statsbudsjettet for 2019.

8.5 Klimarådgivning på gårdsnivå

Prosjektet «Klimasmart landbruk» ble etablert i 2017 og har som formål å redusere klimaavtrykket til norsk landbruk ved å sikre bedre informasjon og gode verktøy for klimasmart drift på norske gårdsbruk. «Klimasmart landbruk» eies og driftes av Landbrukets Klimaselskap SA, et samvirkeforetak som også ble stiftet i 2017 av TINE, Nortura, Felleskjøpet Agri, Norsk Landbruksrådgivning og Norges Bondelag. Etter hvert har også Kjøtt- og fjørfebransjens Landsforbund, Geno, Norsk Sau og Geit, TYR, Norsk Bonde- og småbrukarlag, Hoff, Norgesfôr, Fiskå Mølle, Felleskjøpet Rogaland Agder og Gartnerhallen gått inn på eiersiden, og flere landbruksorganisasjoner og bedrifter har meldt sin interesse.

Gjennom prosjektet vil en samlet landbruksnæring tilrettelegge for mer klimaeffektiv norsk matproduksjon. Dette arbeidet vil først og fremst skje gjennom utvikling av beregningsmodeller, målrettet rådgivning, tilrettelegging for deling av kunnskap i næringen, og på sikt også et viktig datagrunnlag for faktiske utslipp og effekt av ulike klimatiltak.

Siden etableringen har prosjektet fått på plass grunnstrukturene for landbrukets klimakalkulator. Gjennom løsninger for datainnhenting og grunnmodeller er det mulig å beregne klimaregnskapet til et norsk gårdsbruk.

Grunnstrukturene er nå i stor grad på plass og kalkulatoren må skreddersys for hver enkelt landbruksproduksjon, for så og testes ut i samarbeid med gårdbrukere og landbruksrådgivere. Av hensyn til ressursbruk og behov for å innhente erfaringer underveis vil dette vil skje trinnvis. I 2018 vil det foregå pilottesting av klimakalkulatoren for melk og korn. I tillegg starter utviklingen av klimakalkulatorer for svineproduksjon.

Klimasmart Landbruk er et utviklingsprosjekt for å bygge opp landbrukets egen klimakalkulator. Verktøyet vil gi grunnlag for en effektiv og treffsikker gjennomføring av klimatiltak på norske gårdsbruk og bidra til å forbedre det nasjonale klimaregnskapet. En viktig suksessfaktor for prosjektets arbeid er at klimakalkulatoren er en ikke-kommersiell løsning, som kan tas i bruk i samtlige landbruksproduksjoner og være åpent tilgjengelig for alle bønder, uavhengig av gårdens driftsstørrelse, økonomi og industri-/leverandørtilknytning.

Klimakalkulatoren gir en stor samfunnsgevinst, både i form av å tilføre bonden beslutningsstøtte til å treffe de mest effektive klimatiltakene på hvert enkelt gårdsbruk, og gi grunnlag for å forbedre det nasjonale klimaregnskapet. For å kunne levere en ikke-kommersiell løsning som omfatter hele landbruket og holder tilstrekkelig kvalitet trengs det økt offentlig støtte.

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker viktigheten av målrettet rådgivning på det enkelte gårdsbruk for å legge til rette for mer klimaeffektiv norsk matproduksjon, og viser til Landbrukets Klimaselskap SA som er etablert for å oppnå dette. Vi forutsetter at regjeringen sikrer videre finansiering av dette arbeidet over statsbudsjettet for 2019, i tillegg til at det videreføres en delfinansiering over klima- og miljøprogrammet.

8.6 Oppfølging av bransjeavtalen for å redusere matsvinn

Reduksjon av matsvinn er et viktig klimatiltak og jordbruksavtalepartene har sammen med en samlet verdikjede for mat inngått bransjeavtalen for å redusere matsvinn i Norge. Vi har sammen satt oss ambisiøse mål, og avtalens suksess avhenger av alle drar i flokk. For jordbrukets del vil en viktig faktor i arbeidet være å få på plass en systematisk registrering og beregning for matsvinn. Reduksjon av matsvinn har blitt utpekt som et av de mest effektive klimatiltakene i hele næringskjeden for matproduksjon og -distribusjon. Dette skyldes at den maten som havner i søpla hos forbrukeren, etter å ha vært igjennom hele næringskjeden, har krevd store mengder energi og ressurser underveis. Enkelte studier viser at hele 75% av energien en slik vare har beslaglagt, har tilkommet varen først etter produsentleddet.

Landbruks- og matdepartementet tok høsten 2017 initiativ til å få gjennomført et forprosjekt i regi av Østfoldforskning som har utviklet et metodegrunnlag med rettledning til de som skal samle inn data og kartlegge matsvinn i primærproduksjonen i landbrukssektoren. Det er lagt til rette for at tallmaterialet også kan brukes videre som grunnlag for nasjonal statistikk for matsvinn. Rapporten skisserer mulige modeller for innsamling, bearbeiding og rapportering på matsvinn i sektoren. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at Landbruksdirektoratet får ansvaret for dette arbeidet. Forhandlingsutvalget forventer at regjeringen følger dette opp i sin årlige bevilgning og oppdragsbrev til Landbruksdirektoratet.**

8.7 Riksrevisjonens rapport om utvikling i bioenergimarkedet

Riksrevisjonens rapport, dokument 3:9 (2017-2018) Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetens satsing på bioenergi for å redusere utslipp av klimagasser ble overlevert Stortinget 05.04.2018. Rapporten beskriver den svake innsatsen det har vært fra myndighetene for å oppfylle målet om å øke årsforbruket av bioenergi med 14 TWh fra 2008 til 2020: «*Satsingen er spredt på flere departementer og virksomheter og preges av lite samordning av både mål, strategier og tiltak*».

Videre står det i rapporten: «*Stortinget sluttet seg i 2008 til regjeringens mål om å øke årsforbruket av bioenergi fra 15,4 TWh til inntil det dobbelte i 2020. I 2016 var det økt med under en tidel av dette. Samtidig er ressursgrunnlaget senere beregnet å være betydelig større enn det som ble anslått i 2007. Årsuttaket ble da anslått å kunne økes med 14 TWh, i 2014 ble dette økt til 21 TWh – med skog som den største kilden.*

Riksrevisjonens undersøkelse viser at det eneste som har økt, er bruken av flytende biobrensler, og at dette i hovedsak gjelder veitransport og importert drivstoff. Årsforbruket av flytende biodrivstoff er økt med 3,2 TWh fra 2008 til 2016, og det anslås å ha redusert norske klimagassutslipp med én prosent. Ellers har forbruket av biogass økt beskjedent fra 0,2 til 0,3 TWh, mens ved, faste brensler som pellets og flis og fornybart avfall samlet har gått ned med 1,5 TWh.»

Riksrevisjonen anbefaler Olje- og energidepartementet, Klima- og miljødepartementet og Landbruks- og matdepartementet å:

- Evaluere resultatene for satsingen på henholdsvis bruk og produksjon av bioenergi og identifisere de mest effektive virkemidlene
- Etablere en felles forståelse av Stortingets mål og forutsetninger
- Utarbeide en felles og omforent strategi for bioenergi; strategien bør også inkludere skatte- og avgiftspolitiske virkemidler
- Sikre best mulig forutsigbarhet for næringsaktører og brukere

Landbruks- og matdepartementet kommenterer at satsing på bioenergi krever tiltak og virkemidler i mange ledd av verdikjeden fra råstoff til energi, og at flere departement tar del i satsingen, ut fra sitt ansvar. Departementet mener at investeringsprogram med mål om å legge til rette for å utvikle landbruket som leverandør av biovarme til andre sektorer og å legge om til bioenergi i landbruket, har hatt høy måloppnåelse isolert sett.

I tråd med riksrevisjonsrapporten foreslår Jordbrukets forhandlingsutvalg:

- **Å flytte ansvaret for bioenergi fra OED til LMD**
- **At det utarbeides en felles og omforent strategi for bioenergi ved bruk av skatte – og avgiftspolitiske virkemidler**

9 Investering og næringsutvikling

9.1 Stort investeringsbehov, høyt kostnadsnivå

Investeringsbehovet i norsk landbruk er stort og vedvarende. Viktige kostnadsdrivere er krav til dyrevelferd og arbeidsmiljø, samt utfordringer knyttet til klimaendringer. Høyt kostnadsnivå i kombinasjon med lav lønnsomhet gjør det krevende for bonden å finansiere opp investeringsbehovet. I tillegg er også lavt pantegrunnlag en ekstra utfordring mange steder i distriktene.

Tall fra Innovasjon Norge viser at 1 mill. kroner i investeringstilskudd utløser nærmere 5 mill. kroner i privat kapital. Beregninger fra Norsk Landbruksrådgiving viser at for hver 1 mill. kroner som investeres i landbruket, utløser det om lag 1000 arbeidstimer i bygg og anleggssektoren, og bidrar derfor også til å gi vekstimpulser som kommer et bredere næringsliv til gode.

9.2 IBU-midlene

I 2017 registrerte Innovasjon Norge en samla søknadssum for investeringsvirkemidlene på over 1 mrd. kroner, og hadde mulighet til å bevilge drøyt halvparten av dette, 603 mill. kroner.

Gjeninnføring av avgrensing på maksimal støtte pr. prosjekt fra 01.07.2017 på 35 prosent eller 2 mill. kroner pr. prosjekt har redusert gjennomsnittlig støtte fra 2016 til 2017, noe som igjen har gitt mulighet for å støtte flere prosjekter enn i årene forut, slik tabellen over viser.

Tabell 17 Innvilgede søknader fordelt på husdyrproduksjoner 2017

Hovudproduksjon	**Innvilga 2017**		**Tiltak med produksjonsauke**		**Endring i produksjon**
	Tal søknader	Løyving Mill kr.	Tal søknader	Del av tal søknader i %	
Mjølkeproduksjon (ku)	326	237,1	216	66 %	2 695
Mjølkeproduksjon (geit)	7	2,4	5	71 %	216
Storfekjøtt (slakt pr. år)	263	151,1	253	96 %	7 288
Sauehald	84	37,5	77	92 %	6 438
Smågrisproduksjon	2	0,6	0	-	0
Slaktegris	2	1,2	2	100 %	2 800
Kombinert svinehald	3	2,5	0	-	0
Eggproduksjon	12	6,9	3	25 %	12 500
Slaktekylling	1	0,4	0	-	0
Andre husdyr	18	9,8	17	94 %	
Totalt	**718**	**449,5**	**573**	**80 %**	

Kilde: Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket 2017. Innovasjon Norge 06.03.2018

Tabellen viser at fortsatt hele 80 prosent av antall prosjekter som ble innvilget tilskudd i 2017 medførte en utvidelse av produksjonen. Sammenlignet med 2016 har denne prosentandelen samlet gått ned med 8 prosentenheter.

I 2017 var det en liten nedgang i tilsagn (målt i kroner) til mjølkeproduksjon. Andelen av tiltakene med produksjonsøkning var også mindre i 2017 enn året før. For storfekjøttproduksjon var situasjonen motsatt da det ble bevilget 50 prosent mer midler til

denne produksjonen i 2017 sammenlignet med 2016. Hele 96 prosent av tiltakene vil føre til en økning i produksjonskapasiteten for storfekjøtt. Dette er et viktig poeng å merke seg knyttet til diskusjonen om en mulig overproduksjonssituasjon for storfekjøtt.

Når det gjaldt investeringer i saueholdet var det en ytterligere nedgang i antall innvilgninger sammenlignet med 2016, noe som sjølsagt hadde/har med den aktuelle markedssituasjonen å gjøre. Det var likevel slik at hele 92 prosent av utbyggingene innenfor saueholdet i 2017 vil bidra til en økning i produksjonskapasiteten, sjøl om veksten i antall mordyr samlet vil bli mindre enn i foregående år. Tabellen viser at tiltakene vil gi en gjennomsnittlig økning i besetningsstørrelse på i alt 84 vfs.

I sitt innspill til forhandlingene gjentar Innovasjon Norge i år sin beklagelse av at Landbruks- og matdepartementet ikke ville støtte INs råd om å begrense kapasitetsøkningen i saueholdet.

Ved behandlingen av jordbruksmeldingen i fjor understreker en samlet næringskomite behovet for investeringsmidler i jordbruket (Innst. 251 S (2016-2017)). Videre erkjenner komiteens flertall (alle unntatt H og Frp) at det for de fleste bruk og bønder likevel *«ikke er mulig å finansiere investeringer kun med inntekter fra gården. Det er derfor nødvendig med offentlige investeringsvirkemidler.»* Videre sier et annet flertall (H, Frp og V): *«(…..)at investeringsstøtten bør ligge innenfor jordbruksavtalens ramme, slik at det sikres en god helhetlig prioritering av de samlede økonomiske virkemidlene.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil styrke de fylkesvise investeringsvirkemidlene (IBU) med 70 mill. kroner i forhold til ordinær bevilgning for 2018, til 704,5 mill. kroner for 2019.

I forbindelse med Stortingets behandling av statsbudsjettet for 2018 ble det bevilget 75 mill. kroner til investeringsstøtte for landbruket over kapittel 1149, post 75. Eventuell rest av denne bevilgningen over 1149.75 for 2018 kan overføres til 2019, og legges til de ordinære IBU-midlene.

Komitéflertallet (alle unntatt H og Frp) *«vil understreke at det er behov for investeringer på alle typer bruk. Dette gjelder også der det ikke er ressursgrunnlag for å utvide produksjonen.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at investeringsvirkemidlene særlig prioriteres mot tiltak som:

- **Bidrar til å utnytte det samla areal- og ressursgrunnlaget på det enkelte bruk uten samtidig å bidra til overproduksjon.**
- **Svarer på klimautfordringene og kvalitetskrav i produksjonen, og oppgraderer produksjonsapparatet i takt med den teknologiske utviklinga**

Små og mellomstore bruk

Ved behandlingen av stortingsmeldinga (Innst. 251 S (2016-2017)) viser næringskomiteen til at *«det er viktig at offentlige virkemidler utnyttes slik at flest mulig får mulighet til å investere innenfor en variert og bærekraftig bruksstruktur med utgangspunkt i arealgrunnlaget»*. Komiteen viser videre til at «*meldingas premiss om at «bruk av ny teknologi stiller krav til økte investeringer» også skal gjelde små og mellomstore bruk, og at denne typer gårder er særlig viktige for å sikre et landbruk i hele landet»*.

Basert på Stortingets føringer jf Innst. 445 (2016-2017) ble følgende avtalt i fordelingsforhandlingene i jordbruksoppgjøret 2017:

- Små og mellomstore bruk prioriteres ved tildeling av støtte.
- Innenfor investeringsvirkemidlene som går til melkebruk er det spesielt behov for å prioritere fornying av 15-30 kyrsfjøs.
- Maksimal støttesats settes til 35 pst. av kostnadsoverslaget for investeringen.
- Øvre grense for tilskudd er 2 mill. kroner per prosjekt, med unntak for prosjekter i Troms og Finnmark.
- Det skal tas hensyn til nye krav til dyrevelferd, herunder kravet om løsdriftsfjøs, og behov for fornyelse av driftsapparatet ved søknadsbehandling.

For å styrke satsningen ytterligere foreslår Jordbrukets forhandlingsutvalg å øke tilskuddsprosenten for IBU-støtte til 40 prosent. Taket på 2,0 mill. kroner videreføres, med unntak for Troms og Finnmark som i dag.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det må legges mer vekt på lønnsomheten i den samla drifta på bruket og den optimale arealbruken, framfor lønnsomhetskalkylen til hvert enkelt, avgrensa investeringsprosjekt. Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at det settes føringer for bruken av investeringsvirkemidlene for 2019 om at det ikke gis investeringsvirkemidler til sauebruk som utvider produksjonskapasiteten.

9.3 Investeringsbehov i ulike produksjoner

9.3.1 Melk

En samlet næringskomite påpeker at «*mye av grasområdene har spredte og små arealer, som ikke egner seg for så store besetninger som 50 -60 kyr uten at det også oppstår nye avstandsulemper og mye interntransport*» jf. Innst. 251 S (2016-2017). Komiteflertallet (alle unntatt H og Frp) «*viser til at hovedtyngden av dagens melkefjøs har mellom 15 - 30 kyr. Flertallet viser til at for store deler av landet vil fornying av disse brukstypene være avgjørende for videre produksjon*».

TINE har kartlagt at om lag 2/3 av melkekyrbesetningene fortsatt er i båsfjøs. På landsbasis dreier det seg om knapt 5400 fjøs med i gjennomsnitt vel 18 kyr. Beregninger gjort i 2014 tilsa et investeringsbehov i størrelsesorden 10-12 mrd. kroner. Båsfjøsa kan bruke tida fram til 2034 med å tilpasse seg løsdriftskravet. **Investeringsordningene skal legge til rette for en gradvis tilpasning og fornying av produksjonsapparatet gjennom denne perioden.**

9.3.2 Korn

Mottak- og tørkeanleggene på gårder er i mange tilfeller mer enn 30 år og ikke dimensjonert for dagens produksjon. Økt etterspørsel etter hvete stiller større krav til tørke og lagerkapasitet. Det er viktig for å kunne få korn av god kvalitet og sikre en hensiktsmessig logistikk under innhøstinga og slik øke inntjeninga. **Det må gis støtte både til nye tørker og til oppgradering av eksisterende anlegg.**

9.3.3 Frukt og grønt

Støtte til investeringer er nødvendig for å styrke konkurransekraften opp mot importert vare og øke norskandelen i markedet. En omlegging av frukttrefelt vil innebære omarrondering og grøfting av arealet for å tilrettelegge til mer moderne og tilpasset

mekanisering. Med tanke på strukturen i norsk fruktproduksjon der snittarealene på hvert gårdsbruk er små, må arealgrenser for å være søkegod til investeringstilskudd gjenspeile bruksstrukturen i hver region. Kostnadene ved omlegging og fornying av frukttrefelt kan være opp mot 60.000 kroner pr dekar.

Det er særlig behov for utbygging av lagerkapasitet for å utvide salgssesongen, investeringer knyttet til å møte klimaendringer og ta i bruk nye teknologiske løsninger. Innføring av ny teknologi i hagen/åkeren innebærer samtidig behov for bedre utnyttelse av arealene og unngå at de går ut av produksjon. Det må gis tilskudd til fornying også av de minste frukttrefeltene på aktive bruk.

9.3.4 Gjødsellagring

Husdyrgjødsel og organisk gjødsel kan gi klimagassutslipp ved lagring og spredning. Det må stimuleres til investeringer i miljøvennlig lagring. Gode lagringsmuligheter sikrer et optimalt spredetidspunkt av hensyn til gjødseleffekt og avrenning.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det må prioriteres investeringsmidler til lagring av organisk gjødsel.

9.4 Utviklings- og tilretteleggingsmidler

Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at regionale prioriteringer av disse midlene, innenfor de sentrale føringene, fremdeles behandles av det regionale partnerskapet, også etter at den formelle forvaltningen av dem flyttes fra Fylkesmannen til fylkeskommunen i 2020.

I 2012 ble det satt av 3 mill. kroner over jordbruksavtalen til en satsing på arktisk jordbruk. Satsingen skulle bidra til utvikling og bedre utnytting av arktisk kvalitet som konkurransefortrinn for jordbruket i nordområdene. Midlene ble fordelt til de tre nordligste fylkene ved fylkesmannsembetene, og ble organisert som en felles programsatsing. Det ble etablert et samarbeid med fylkeskommunene, Sametinget og næringsorganisasjonene i landsdelen om satsingen.

I Innst. 251 S (2016 – 2017) er det skrevet:

> *«Komiteen mener det er viktig å videreføre dette, og sikre at den regionale muligheten i arktisk landbruk nyttes og videreutvikles.»*

I forbindelse med fordelingsforhandlingene i fjor ble det enighet om å videreføre satsingen på Arktisk landbruk med 2 mill. kroner. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at denne satsingen videreføres med samme beløp i 2019.**

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at gjeldende bevilgningsramme for fylkesvise midler til næringsutvikling og verdiskaping videreføres med 50 mill. kroner for 2019.

9.5 Regional forvaltning av jordbruksavtalemidler

I tildelingsbrevet til Fylkesmannen for 2018 står følgende: «*Regionale bygdeutviklingsprogram (RBU) med tilhørende underprogrammer skal være ferdig revidert 1.1.2019. Fylkesmannsembetene som er vedtatt sammenslått fra 2019, skal utarbeide felles Regionale bygdeutviklingsprogram. Det må også tas høyde for ny regionstruktur og nye regioner gjeldende fra 2020.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at ordningen med regionale partnerskap videreføres innenfor den endra strukturen for fylkesmannsembetene. Fylkesmannen skal ha en dialog med faglagas fylkesorganisasjoner i sin region om hvordan partnerskapet best tilpasses den nye strukturen. Regionale bygdeutviklingsprogram (RBU) med underprogram fastsettes og forvaltes i samråd med faglaga.

IBU-midlene og flere andre poster under LUF overføres i dag direkte fra LMD til Innovasjon Norge. De strategiske føringene for dem fastsettes i jordbruksoppgjøret**.**

Eventuelle endringer i forvaltning og ansvar for LUF-midlene og andre poster i jordbruksavtalen, for eksempel som følge av ny oppgavefordeling mellom Fylkesmannen og det folkevalgte regionale nivået, er forhold som må avklares og avgjøres endelig av partene i jordbruksoppgjøret.

9.6 Risikolån

9.6.1 Tapsfond

I INs finansieringspolicy siden 2013 er det blitt fastsatt en ekstra avsetning til tapsfondet for risikolåneordningen tilsvarende 10 prosent av kalkulert risiko i den enkelte sak. Dette har vist seg å være svært høyt sammenligna med de reelle tapene en har hatt i ordningen til nå, som har vært på 18 mill. kroner i perioden 2009 til og med 2016.

Ved siste årsskifte står det nærmere 58 mill. kroner på tapsfondets konto. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at med dagens nivå på tapsfondet, sett i forhold til landbrukets gode historikk for mislighold og tap, er det inntil videre det ikke er behov for ytterligere avsetninger til tapsfondet.

9.6.2 Bedre toppfinansiering

I mange distriktskommuner, der pantegrunnlaget på eiendommene er lavt, begrenses mulighetene til å framskaffe tilstrekkelig lånekapital, sjøl om driftsøkonomien i utbyggingsprosjektet er tilfredsstillende. I disse områda spesielt, er det et behov for toppfinansiering for å finansiere opp ei tilstrekkelig samla kapitalpakke sammen med ordinære lavrisikolån og IBU-tilskudd.

I Innst. 251 S (2016-2017) mener flertallet (alle unntatt H og Frp) at «(….)*det må ses nærmere på hvordan samspillet mellom finansiering i private banker og offentlige ordninger i regi av Innovasjon Norge, slik som tilskudd, garantier, risikolån etc., kan forbedres. Flertallet er opptatt av å forbedre mulighetene for å finansiere fornyelser i distrikter der panteverdier gjennomgående er lave».*

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det trengs flere og mer fleksible kapitalinstrumenter som kan møte dette behovet, i tillegg til eksisterende risikolåneordning hos IN.

Vi ber om at det opprettes ei partssammensatt arbeidsgruppe som skal vurdere modeller og vilkår for mer og bedre samspill mellom offentlig investeringskapital og kapital fra private banker og låneinstitusjoner. Gruppa skal vurdere både eksisterende og nye ordninger for toppfinansiering slik at dette dekker behov i alle deler av landet. Arbeidsgruppa leverer sin rapport med forslag til partene i forkant av jordbruksforhandlingene 2019.

9.7 Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift

LUF-delen av konfliktforebyggende tiltak mellom reindrift og jordbruk ble løfta ut fra de sentrale BU-midlene som egen ordning fra 2011. I Reindriftsavtalen for 2018/19, er RUF-delen (Reindriftens utviklingsfond) av denne ordninga satt til 1,5 mill. kr.

Jordbrukets forhandlingsutvalg legger til grunn ei 50/50 fordeling mellom RUF og LUF, og foreslår tilsvarende et beløp på 1,5 mill. kr fra LUF.

Det settes av 0,5 mill. kroner i tillegg, til prosjektet «Framtidsretta reindrift og jordbruk i områder med arealkonflikter Hedmark og Trøndelag». Dette skal inngå i et spleiselag der tilsvarende beløp settes av fra henholdsvis RUF og de konfliktforebyggende midlene. Bevilgningen økes med til sammen 2 mill. kroner.

9.8 Kapitalsituasjonen i LUF

Fondsregnskapet for 2017 viser et resultat på 22,8 mill. kroner, og egenkapitalen øker med tilsvarende beløp. Fondets egenkapital ved årsskiftet er på 1 844,9 mill. kroner og fondets ansvar på 2 539,8 mill. kroner.

Fondets ansvar har gått opp med 175,5 mill. kroner i 2017, dette er en økning på 7 prosent. Hovedårsaken til dette er økt bevilgning i 2017. Det var i tillegg noe lavere utbetaling enn prognostisert i fjor (-3,6 prosent). Enkelte ordninger har imidlertid fått et redusert ansvar.

Oppdaterte prognoser for 2018 sier at fondet vil gå med underskudd på 299,9 mill. kroner og 298,8 mill. kroner for 2019. Historiske tall viser at dette anslaget kan være noe høyt da utbetalingene som regel blir noe lavere enn prognosen, og inntektene noe høyere. Prognosen i fjor viste et underskudd på 185 mill. kroner, mens resultatet er blitt positivt på 22,8 mill. kroner.

Likviditetssituasjonen i fondet er god, den har økt med 87,3 mill. kroner fra 2016 til 2017 og er nå på 1426 mill. kroner. Prognosene viser imidlertid at den blir redusert de neste to årene på grunn av økte utbetalinger og redusert tilførsel av midler.

9.9 Næringsutvikling

9.9.1 Reiselivsstrategien

Hovedmålet til strategien for reiselivet basert på landbruket og reindrifta sine ressurser: «Opplevingar for ein kvar smak» er å øke verdiskapinga for mat og reiselivsaktører i landbruket og reindrifta. Et av delmålene i strategien er å skape Matnasjonen Norge. Dette har vært tema på flere innspillsmøter til Landbruks- og matdepartementet hvor store deler av næringa fra landbruk, kokkefag og reiseliv var representert. Matnasjonen Norge var også tema på næringslivsdelegasjonen under IGW. Hovedkonklusjonen til næringslivsdelegasjonen er at dette arbeidet må forankres i flere departement og at arbeidet må starte med å øke kunnskapen til de yngre om norsk mat og matkultur.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ser det som positivt at strategien bekrefter at en langsiktig landbrukspolitikk som bidrar til å opprettholde landbruk og matproduksjon over hele landet, er avgjørende for utvikling av nye næringer i landbruket. Videre er det viktig at arbeidet med å skape Matnasjonen Norge må forankres i flere departement om vi skal lykkes med dette arbeidet.

9.9.2 Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping

Målgruppen for utviklingsprogrammet er bønder og forpliktende produsentsammenslutninger, samt reiselivsbedrifter som har fokus på lokal mat. IPT-tilbydere er definert innenfor målgruppen. Utviklingsprogrammet for landbruksbasert og reinsdriftsbasert vekst og verdiskaping er delt inn i tre hovedområder: finansiering, kompetanse og omdømme.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen til Utviklingsprogrammet på 103,5 mill. kroner. Innenfor denne ramme prioriteres:

- **Aktivitet rettet direkte mot produsentene, herunder kompetansenettverkene som er avgjørende for både nye lokalmatprodusenter og produsenter i vekst.**
- **En tilrettelegging av bedriftsnettverk**

I dag støttes blant annet Inn på tunet Norge SA (IPT Norge) og Bondens marked Norge SA (BM Norge) med midler over Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping. Både IPT Norge og BM Norge har utfordringer med å utløse midler. Dette skyldes blant annet at de blir definert i systemet som bedrifter og dermed kommer inn under reglene for «bagatellmessig støtte» i EØS-avtalen, det begrenser maksimal støtte til 200 000 Euro over tre år.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener arbeidet som Bondens marked Norge og Inn på tunet Norge gjør er svært viktig for å utvikle både lokalmatprodusentene og Inn på tunet-tilbyderne. Deres arbeid kan i noen grad sammenlignes med det som utføres av kompetansenettverkene for lokalmat, men organiseringen er annerledes i og med at de er overbygninger for kommersielle foretak som er eid av produsentene.

Det bør avklares nærmere om støtte til BM Norge, IPT Norge og tilsvarende foretak er mulig å notifisere som unntak fra regelen om bagatellmessig støtte, tilsvarende annen landbruksstøtte med slikt unntak i dag.

9.9.3 Matmerk

Matmerk er en uavhengig stiftelse som skal bidra til økt mangfold, kvalitet og verdiskaping i norsk matproduksjon. Matmerk forvalter merkeordninger og kvalitetssystemer som bidrar til å styrke omdømmet til norske matprodukter hos norske forbrukere.

Kvalitetssystem i landbruket, KSL, er et svært viktig fellestiltak for landbrukets primærproduksjon, som nå må utvikles for å sikre nødvendig tiltro til norske produkter, systemutviklingen er nødvendig for effektivitet og brukervennlighet for bonden.

- **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til Matmerk med 5 mill. kroner til 60 mill. kroner. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener en økning i antall revisjoner og nødvendig utvikling og oppgradering av KSL bør ha prioritet i Matmerks arbeid.**
- **Forhandlingsutvalget forutsetter at midlene som Matmerk i dag forvalter til generisk markedsføring av økologisk landbruk benyttes til å spre fakta og informasjon om norsk økologisk produksjon. Det forutsetter at Matmerk samarbeider med andre aktuelle aktører innen økologisk landbruk i Norge.**

- **Økning i IPT-bevilgningen brukes til å utvikle veilederen for psykisk helse og rusomsorg til å omfatte kommunal helsesektor/kommunalt NAV i tillegg til Grønt arbeid.**

9.9.4 Jordbruksfradrag for lokalmatprodusenter

Ved næringskomiteens behandling av Meld. St. 31 (2014-2015) «Garden som ressurs – marknaden som mål», jf. Innst. 177 S (2015–2016) mener komiteen at *«det ligger et betydelig uutnyttet potensial i tilleggsnæringer relatert til mat og drikke. I dag øker etterspørselen etter lokal mat, og produksjonen stiger.»* Videre mener komiteen at «*det er viktig at aktørene i større grad enn i dag stimuleres til å komme i gang»*.

Ved behandling av jordbruksmeldinga utrykker: *«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener det bør utredes om gårdsbruk som foredler egne råvarer kan sikres retten til å benytte jordbruksfradraget på samme nivå som tradisjonelt jordbruk»*.

Jordbruksfradraget er et målrettet virkemiddel som øker lønnsomheten i jordbruket gjennom redusert skatt. Fradraget øker dermed lønnsomheten i matproduksjonen, og har siden etableringen i 2000 blitt utvidet og forbedret en rekke ganger. Jordbruksfradraget gis til personlig skattytere.

I dag kan nettoinntekten fra ulike aktiviteter som tjenesteyting/leiekjøring, utleie av bygninger, utleie av jakt og fiskerettigheter mv. regnes med i grunnlaget for fradrag. Aktiviteten må drives i tilknytning til jordbruksvirksomheten. Nettoinntekten fra biomasseproduksjon til energiformål kan etter en sjablonregel også tas med i fradraget.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at regjeringen følger opp og utreder en utvidelse av jordbruksfradraget til også å gjelde inntekter fra foredling av produsentenes egne råvarer. Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at utredningen ferdigstilles i løpet av 2018, og at inntekter fra Inn på Tunet-tjenester også vurderes i utredningen.

9.10 Forskning

Forskningsmidler over jordbruksavtalen er et viktig bidrag i den målrettede løsningsbaserte forskningen og legger grunnlag for verdiskaping og innovasjon. Det er god dialog mellom næringsaktørene og forskningsmiljøene. Dette sikrer høy relevans for næringslivet, og kort vei fra forskning til anvendelse og verdiskaping.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke behovet for å øke fokus på klima og bioøkonomi. I forbindelse med tildeling av midler fra forskningsmidler over jordbruksavtalen bør det legges mindre vekt på internasjonal relevans.

I rapport fra partssammensatt arbeidsgruppe 22.02.2018 «Gjennomgang av ordninger med støtte til klimatiltak på gårdsnivå» framgår det: *«Det er viktig å prioritere arbeidet for å bedre kunnskapsgrunnlaget for å redusere klimaavtrykket fra jordbruksproduksjonen og øke lagringen av karbon i jord. Dette gjelder ved utlysing av midler til forskningsprogrammer og utlysning av utrednings- og prosjektmidler til mer praktisk rettet kunnskapsutvikling og kunnskapsformidling og rådgivning.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at hovedprioriteringene for tildelingen av forskningsmidlene over jordbruksavtalen bør være:

- Økt bærekraftig matproduksjon basert på norske ressurser - over hele landet
- Videreutvikle god dyrevelferd
- Videreutvikle økologisk landbruk
- Økt og alternativ råstoffutnyttelse av biomasse
- Bidrar til miljøvennlig bruk av jordbrukets fosforressurser
- Reduserte klimagassutslipp og klimatilpasset produksjon
- Teknologisk utvikling og innovasjon

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at anvendt forskning må prioriteres og det må legges mindre vekt på internasjonal relevans. Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til forskning over jordbruksavtalen økes med 5 mill. kroner til 60 mill. kroner for 2019. Av avsetningen skal minst 5 mill. kroner avsettes til utredninger.

9.11 Oppsummering av Landbrukets Utviklingsfond (LUF)

	2017	2017 [1)]	2018	Endring
Bedriftsrettede midler til investering og utvikling	574,5	33,0	634,5	70,0
Tilrettelegging for næringsutvikling og verdiskaping	48,0		50,0	0,0
Rekruttering og kompetanse i landbruket[1]				
Nasjonale tiltak (KIL-midler)	6,0		6,0	0,0
Regionale tiltak	20,0		14,0	0,0
Voksenagronom, nasjonalt	0,0		11,0	1,0
Mentorordning i jordbruket				2,0
Forskning og utvikling	53,0	22,0	55,0	5,0
Matmerk	52,0		55,0	5,0
Utviklingsprogrammet	90,0		102,5	1,0
Verdiskapingsprogrammet fornybar energi	67,0	3,0	67,0	15,0
Skogbruk	214,0	8,0	222,0	20,0
Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	1,5		1,5	0,5
Dyrevelferdsprogram mink	0,0		2,0	-2,0
SPF gris				10,0
Utsiktsrydding	8,0		8,0	-8,0
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	95,0	20,0	95,0	20,0
Drenering	58,0		58,0	10,0
Investeringsstøtte organisert beitebruk	10,0		13,0	5,0
Klima- og miljøprogram	18,0	2,0	20,0	3,5
Biogass	1,0		2,0	1,0
Støtte til verdensarvområdene og utvalgte kulturlandskap	9,5		13,5	0,0
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	30,0		31,0	0,0
Administrasjon				
SUM tilskuddsramme	1 355,5	88,0	1 461,0	159,0

10 Planteproduksjon og kraftfôr

De norske fôrressursene må ligge til grunn for husdyrproduksjonen. Det krever et kontinuerlig fokus på å optimalisere mengder og kvalitet til beste for husdyrproduksjonen og for utnytte jordbruksarealet. Et godt samspill mellom husdyrproduksjonen og planteproduksjonen bidrar til økt verdiskapskapning i norsk jordbruk og mindre import av råvarer. I dag er det fortsatt et rom for å øke norskandelen av karbohydrater og protein i kraftfôret. I Innst 251 S (2016-2017) uttaler et samlet Storting at « *…jordbrukets viktigste oppgave er å produsere mat. Av hensyn til beredskap, ressursutnytting, verdiskaping, sysselsetting og klima er det viktig at norsk jordbruk produserer de fôr- og matvarene som det ligger til rette for å produsere i Norge, og i et omfang som kan dekke innenlands etterspørsel og eksport*»

Gode kornavlinger de siste åra har gitt økning i norskandelen. I 2017 er norskandelen i kraftfôret på 60 prosent. For å øke sjølforsyningen basert på norske ressurser, må det stimuleres til økt kornproduksjon. Dette ble også understreket at næringskomiteen som i behandlingen av jordbruksmeldingen viste til innstillingen fra jordbruksoppgjøret 2015 hvor en samla komitè sa at «*reell økt selvforsyningsgrad er avhengig av at økt matproduksjon skal være med grunnlag i norske ressurser. Dette må legges til grunn ved utforming av landbrukspolitikken*».

10.1 Utvikling i kraftfôrmarkedet

Etter flere år med økt kraftfôrforbruk i husdyrproduksjonen som følge av økte produksjon av fjørfekjøtt, egg og svinekjøtt samt intensivert fôring i melkeproduksjonen med sterk avdråttsøkning, er det nå en mindre volumøkning. Fôrforbruket pr kg svinekjøtt går ned, forbruket av fôr til kylling er forventa å øke noe og kraftfôr til drøvtyggere øker som følge av et krevende grovfôrår og økning i storfekjøttproduksjonen. Kraftfôrprisen avhenger av flere faktorer enn prisen på norsk korn og sammensetningen av råvarer. De siste åra har kraftfôrprisen økt mer enn hva økningen i kornprisen i jordbruksoppgjøret skulle tilsi. Årsaken til høyere pris enn forventet på kraftfôr henger sammen med høy importpris som følge av en svak norsk krone og høye kvotepriser på kraftfôrråvarer høsten 2017.

10.2 Kornproduksjon

De siste åra har det vært store kornvolumer. Dette gir en høyere andel norske karbohydrater. Signalene fra fôrbransjen er at det er rom for å bruke mer fôrhvete i kraftfôret. I tillegg til at det er rom for å produsere mer mathvete. Hvete som ikke har tilstrekkelig bakeegenskaper er en attraktiv råvare til fôr. Tilgangen på norsk hvete til fôr avhenger av bakekvaliteten og varierer betydelig mellom år.

For å øke produksjonen av hvete må målprisen løftes mer enn for andre kornslag.

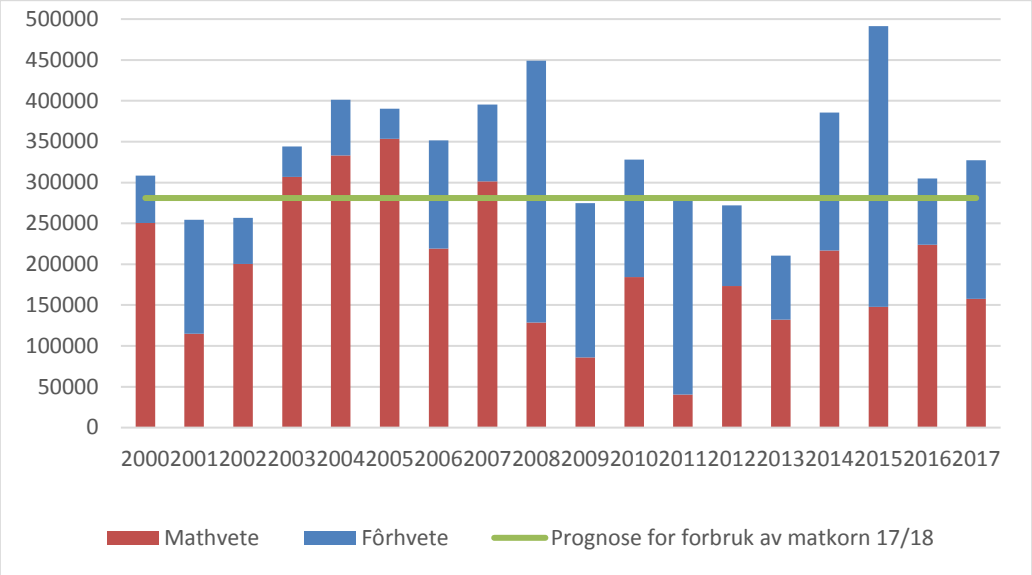

Figur 6 Salg av mat og fôrhvete fra 2000 til 2017. Kilde: Totalkalkylen

Norsk fôrkorn utgjør hoveddelen av kornproduksjonen og det produseres bygg på ca halvparten av kornarealet. Det er kun et begrensa areal som er egna for hvetedyrking, og følgelig må også bygg og havredyrking stimuleres.

Kornarealet økte med over 30.0000 dekar fra 2015 til 2016. I 2017 ble arealet redusert med drøyt 9.000 dekar.

10.2.1 Kornøkonomi

Kornøkonomien har hatt en positiv utvikling de siste åra som følge av store kornavlinger. På tross av de gode kornårene viser referansebruksberegningene at økonomien i kornproduksjonen er svak på små og mellomstore kornbruk. Bruk med over 800 dekar utgjør kun 5 % av kornprodusentene, og er i all hovedsak geografisk plassert i områder som er kjent for høyt avlingsnivå. For å øke kornproduksjonen er det viktig å opprettholde drifta av mer marginale kornarealer. Det er i tillegg forventa en betydelig kostnadsvekst i 2018 som følge av kostnadsøkning for blant annet gjødsel, diesel og plantevern.

En kombinasjon av økt kornpris og økt arealtilskudd vil bidra både til produktivitetsvekst og kan bidra til en økning i kornarealet. Det er viktig å stimulere til norsk kornproduksjon der forholdene ligger til rette for det, slik at en størst mulig andel av både matkorn- og fôrkornforbruket kan dekkes med norsk vare.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke arealtilskudd for korn med 18 kroner pr dekar og kornprisene med 8 øre/kg for fôrkorn og 10 øre/kg for matkorn.

10.2.2 Proteinvekster

Kraftfôrindustrien gir signaler om at de kan bruke en større andel erter enn i dag. Erter har et høyt proteininnhold og en kortere veksttid enn åkerbønner og raps som er alternative proteinkilder. For å unngå et ensidig vekstskifte med korn, er det fordel å ha erter og proteinvekster i omløpet. Økt prisnedskriving av fôrerter legger til rette for at prisen til bonde kan økes. Det bør også stimuleres til å produsere mer norsk protein i form av oljevekster.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at prisene på erter og proteinvekster økes med 10 øre/kg.

10.2.3 Prisnedskrivingstilskuddet er et viktig virkemiddel

Et viktig virkemiddel i kanaliseringspolitikken er prisnedskrivingstilskuddet. Tilskuddet gjør det mindre lønnsomt å bruke kornet i eget fôr, og sikrer at husdyrprodusentene har tilgang til kraftfôr til om lag samme pris i hele landet. I tillegg bidrar prisnedskrivingstilskuddet til å redusere råvarekostnadene til bakerivirksomhet og kraftfôrproduksjon. Reduserte kraftfôrkostnader reduserer kostnadsnivå i husdyrproduksjonen, men bidrar samtidig til å styrke kornøkonomien. Når kornprisen økes, uten at prisene på verdensmarkedet øker, øker også behovet for toll. Men med prisnedskrivingstilskudd holdes også prisene på importkornet uendra forutsatt at kornprisøkningen kompenseres med prisnedskrivingstilskudd. Det er forutsatt en karbohydratandel i kornet på 70 prosent og at tollen på soya holdes uendret.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at i dagens markedssituasjon er prisnedskrivingstilskuddet et godt virkemiddel for å sikre lønnsomhet både i korn- og husdyrproduksjonen. I kravet er det beregnet at kraftfôrprisen vil kunne øke med 3 øre pr kg som effekt av økte råvarepriser som følge av dette kravet.

10.2.4 Matkorntilskudd

Matkorntilskuddet går fra 2014 bare til norskprodusert matkorn. Ved å gi matkorntilskuddet til det norske matkornet har konkurransekraften i forhold til importert matkorn økt. På tross av dette er forbruket av matkorn malt på norske møller redusert de siste årene. Reduksjonen i volumet av mel er i all hovedsak erstattet med importert bakevarer (RÅK- import). Matkorntilskuddet stimulerer til bruk av norsk korn.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil øke matkorntilskuddet 3 øre pr kg.

10.2.5 Beredskapslager av såkorn

Såkornkvaliteten 2017 har vært dårlig, og vare på beredskapslageret av såkorn reduserer importbehovet i 2018. Dette viser at det er behov for et beredskapslager av såkorn av et omfang som sikrer norske kornprodusenter tilgang på såkorn tilpasset norske dyrkingsforhold i år med lav eller moderat tilgang på norsk såkorn. For at bransjen skal finne det interessant å bygge opp et lager må finansiering være forutsigbar.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det gis tilskudd til beredskapslagring av såkorn i tråd med prognosen for 2019 på 3,72 mill. kroner.

10.2.6 Frakttilskudd korn og kraftfôr

Frakttilskudd til korn og kraftfôr er et viktig virkemiddel i den geografiske produksjons-fordelingen i norsk jordbruk. Produksjonsfordelingen sikres ved å legge til rette for lønnsomhet i kornproduksjonen i de beste jordbruksområdene. Videre sikres produksjons-fordelingen gjennom et pris/lønnsomhetsforhold mellom korn- og husdyrproduksjon som ikke bidrar til vesentlig omlegging fra kornproduksjon til grovfôrbaserte husdyrproduksjoner i disse områdene. Formålet med fraktordningene for korn og kraftfôr er å utjevne kostnadene på korn og kraftfôr mellom områder med og uten eget korn. Ulempene ved lange transportavstander dempes gjennom frakttilskudd på kraftfôr, kraftfôrråvarer og matkorn som råvare til matmelindustrien.

Fraktordningen for frakt av kraftfôr ble endret i 2012 og fungerer godt. Tilskuddet er ikke endret etter 2012. Forhandlingsutvalget mener at fraktordningen for kraftfôr må styrkes med bakgrunn i at kostnadsveksten har vært betydelig etter 2012. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at tilskuddet for frakt av kraftfôr økes med 10 mill. kroner.**

10.3 Frukt, bær, grønnsaker og poteter

Frukt, bær og grøntsektoren produserer varer som er viktig for den norske folkehelsa. Forbruket av frukt og grønt går opp, og de norske forbrukerne uttrykker et ønske om å øke forbruket ytterligere. Avlingsnivået i norske frukthager gjenspeiler at våre fruktplantinger ligger i nordgrensa for hvor det er mulig å dyrke frukt. Norsk fruktproduksjon har et stort potensial i det norske markedet, men dette krever at fruktprodusentene fornyer plantingene jevnlig, og helst etter en plan hvor omlag 5% av fruktarealet til enhver tid er under omlegging. Et omløp i frukthagen har ca 20 år før utskifting.

Regjeringen la i mars 2017 fram «Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (2017 – 2021)» hvor bl.a. det er en målsetting om å øke forbruket av grønnsaker, frukt og bær med 20%. Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at dette følges opp med positive tiltak for å bedre økonomien og rekrutteringa til næringa. Ifølge Helsedirektoratet er det en samfunnsøkonomisk gevinst beregnet til 40 mrd. kroner, ved økt inntak av frukt og grønnsaker i tråd med norske kostholdsråd. Norsk produksjon av frukt, bær grønnsaker og poteter har derfor et stort vekstpotensial.

Grøntsektoren står for ca. 12 prosent av verdiskapingen i produsentleddet, den tredje største etter melk og kjøtt. Sektoren er en svært markedseksponert næring, og det meste av inntektene hentes fra markedet. Grøntsektoren mottar under 2 prosent av overføringene via jordbruksavtalen.

Grøntsektoren er sterkt presset av importerte varer. Det er derfor viktig at myndighetene administrerer importvernet på en måte som gir best mulig beskyttelse av norsk produksjon.

10.3.1 Målpriser

Det er viktig å styrke økonomien i produksjonen ved å øke målprisene innenfor sektoren. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår følgende endringer i målpris:**

- **Målprisen for frukt, bær og grønnsaker økes med 3,0 %**
- **Målprisen for potet økes med 25 øre/kg**

Noteringsdag for prisene i grøntsektoren er på tirsdag. Det råder noe usikkerhet knyttet til hvor riktige disse prisene er da en ikke har sikkerhet for prisen før senere i uka. Det er derfor et ønske fra grøntsektoren om å flytte noteringsdagen til senere i uka. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at noteringsdagen for poteter, frukt og grønnsaker flyttes fra tirsdag til torsdag.**

10.3.2 Avsetningstiltak

For 2018 er det totalt 24,4 mill. kroner som forvaltes av Omsetningsrådet. Dette er uendret fra 2016. Midlene går til: Opplysningskontoret for frukt og grønnsaker (OFG); Grøntprodusentenes Samarbeidsråd (GPS); Avsetningtiltak hagebruk og potet; Fruktlagerinspektøren; Markedsmøte og Fagforum Potet.

Bevilgningen til OFG er svekket siden 2014. Reelt har OFG fått svekket sin bevilgning årlig med 2-3% fra 2015 dvs. omlag 1,5 mill. kroner. I tillegg har OFG blitt pålagt å endre praksis for føring av merverdiavgift fra og med regnskapsåret 2017 som medfører en reduksjon i budsjettrammen på 1,3 mill. kroner fra 2017 til 2018.

I Omsetningsrådet 14.desember 2017 ble det bestemt at man for 2019 skal bruke en fordelingsnøkkel i tråd med vektingen for de ulike sektorer i markedsføringen av Nyt Norge, for finansieringen av merkeordningen Nyt Norge. Konsekvensen av dette for OFG er en mulig reduksjon av bevilgningen til OFG med i størrelsesorden 2 mill. kroner.

I tråd med regjeringens nasjonale handlingsplan for bedre kosthold og «Intensjonsavtalen om 20% vekst innen utløpet av 2021», mener Jordbrukets forhandlingsutvalg det er behov for å styrke OFG sitt budsjett. Gjennomføringen av arbeidet med intensjonsavtalen gir en ny mulighet for samhandling i arbeidet med å øke forbruket av frukt og grønt generelt og Norske grønnsaker spesielt.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det innenfor avsetningstiltak øremerkes 23,9 mill. kroner til OFG, herav 2 mill. kroner til Nyt Norge-finansiering. Dette gir totalt en økning på 5 mill. kroner til OFG.

Post 70.11 Avsetningstiltak økes med 5 mill. kroner til 29,4 mill. kroner.

10.3.3 Distriktstilskudd for frukt, bær og veksthusgrønnsaker (73.17)

Bevilgningen på post 73.17 er på 101,6 mill. kroner. Ved jordbruksoppgjøret 2017 ble gitt tillegg i bevilgningen med 14,5 millioner kr (+ 16 %) som ble fordelt på frukt og bær-produktene. Det ble ikke gitt tillegg for veksthusgrønnsaker. Det ble ellers bestemt at fra og med søknadsåret 2018 (utbetaling 2019) skal direktesalg omfattes av ordningen. Fra og med 2018 vil det således ikke lenger være krav om at produktene blir levert til godkjent omsetningsledd. Satsene ble økt med 3,3 mill. kroner ved fjorårets oppgjør.

Produsentprisene på tomater har over tid har stått stille. Det er behov for å gi et ekstra løft for tomatproduksjonen gjennom distriktstilskuddet.

For å bidra til potetproduksjon i Nord-Norge, gis det et distriktstilskudd på kr 1,30 pr kg matpotet. For å motta distriktstilskuddet må foretaket disponere arealet produksjonen har foregått på. Poteten må være produsert i Nord-Norge og omsatt gjennom godkjente omsetningsledd

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til vedlegg 1, fordelingsskjema, og foreslår en økning av post 73.17 med 13,2 mill. kroner. Det innføres et ekstra tilskudd på 2 kr/kg til jordbær til industri, tilsvarende 4 mill. kroner. Dette er viktig for å kunne opprettholde norsk jordbær til syltetøyproduksjon. Det innføres også en egen sats på distriktstilskudd på økologisk, frukt, bær og veksthusgrønnsaker på 2 kr/kg (med samme innretning som for konvensjonelt mht kvantumsbegrensning). Tilskuddet til poteter i Nord-Norge utvides til også å gjelde frilandsgrønnsaker med samme sats pr. kg.

10.3.4 Prisnedskriving potetsprit og potetstivelse

Posten er på 38,0 mill. kroner for 2018. Hoff potetindustrier etablerer langsiktige avtaler i markedet og trenger forutsigbare rammevilkår. Avrensordningen løser et «miljøproblem», er viktig for å unngå at potetsykdommer spres og at kvaliteten i alle produksjoner kan opprettholdes.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at prisnedskriving til potetsprit økes med 2 mill. kroner, mens potetstivelse videreføres. Det gir en samlet bevilgning på 40 mill. kroner.

10.3.5 Areal- og kulturlandskapstilskudd

Det skjer en vesentlig strukturutvikling i produksjonen ved at større produsenter øker sin produksjon og byr opp leieprisene. Det er viktig å opprettholde en variert bruksstruktur over hele landet. Da er det viktig å prioritere bruk av midlene mot de første arealene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår følgende:

- **Det innføres en øvre grense for arealtilskudd på 400 daa for grønnsaker og 200 dekar for bær og 100 dekar for frukt**
- **Satsene for arealtilskudd økes med 300 kr/daa for grønnsaker og bær, og 400 kr/dekar for frukt.**
- **Satsene på potet i sone 1-5 settes lik arealtilskuddet korn i sone 1.**

10.3.6 Tilskudd til fruktlager

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at «Tilskuddet til Fruktlager" er svært viktig for å styrke fellesskapet av fruktprodusentene i distriktene gjennom felles innovasjon, markedstilpassing og logistikk.

Forhandlingsutvalget foreslår at tilskuddsordningen endrer navn til «Tilskudd til fellesanlegg for frukt», da lagring kun er en del av disse anleggenes virksomhet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å innføre et fruktlagertilskudd på 2 kr/kg, forutsatt at frukten blir pakket og solgt som økologisk.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til tilskudd til fruktlagre økes med 1 mill. kroner til 15 mill. kroner.

10.4 Utvikling av plantemateriale

Graminor AS har ansvar for foredling av jord- og hagebruksvekster i Norge. Formålet er å sikre at produsentene har tilgang på variert og friskt sortsmaterial som er egnet for norske forhold. Graminors arbeid er mao av stor betydning for økt matproduksjon på norske ressurser.

Endringer i klima og dyrkingspraksis gjør at det til enhver tid er behov for nytt og bedre tilpassa sortsmateriell. Innen hagebruksvekstene er det mangel på sorter som kan sies å være attraktive nok, både for forbrukeren og produsenten. Det er viktig å videreutvikle kunnskap og utvikling av bioteknologisk/ molekylære metoder som et verktøy i tradisjonell avl. Graminor har lagt ned et betydelig arbeid med å utvikle en sortsdatabase for frukt/bær. Sortsdatabasen er tenkt som et hjelpemiddel for å dele informasjon til bransjen og er tenkt å utvides med flere kulturer. Sagaplant AS er et nasjonalt plantehelsesenter. Økt smittepress gjør at behovet for tilgang til friskt plantemateriale øker. Produksjonen hos Sagaplant foregår i nært samarbeid med næringa.

Det tar lang tid å utvikle nye plantesorter. For 4 år siden startet Graminor opp igjen med foredling av 2-rads bygg for det norske markedet. Det forutsettes at dette programmet videreføres på dagens nivå.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å styrke bevilgningen til Graminor med 2 mill. kroner i 2019. Det forutsettes at sortsdatabasen utvikles videre. I tillegg økes tilskudd til oppformering av plantemateriale hos Sagaplant med 1 mill. kroner.

10.5 Tilskudd til frøavl

Formålet med tilskudd til frøavl er å fremme dyrking og frøforsyning av gras med klima-tilpassede sorter. Frøavl legger grunnlaget for norsk grovfôrproduksjon og er på den måten viktig for jordbruket i hele landet. Ny forskrift om frøavl er fastsatt og gjelder fra 1.1. 2017.

Såvarebransjen melder om mye frø på lager og firmaene prognoserer fortsatt behov for tilskudd til overlagring. Satsene for tilskudd til frø er redusert med 6,5 prosent i 2017 for at bevilgningen skulle dekke beregnet tilskudd. Dette er uheldig med tanke på å motivere firmaene til å overlagre såfrø i større omfang enn det som er bedriftsøkonomisk. I år med betydelig utvintring av eng har vi behov for klimatilpasset grasfrø.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslås at bevilgningen til tilskudd til frøavl økes med 3 mill. kroner i 2019 i tråd med forbruksprognosen fra Landbruksdirektoratet.

10.6 Plantevern

10.6.1 Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler for 2016-2020 fastsetter mål og tiltak for å redusere avhengigheten av plantevernmidler, og for å redusere risikoen for negative virkninger av bruken av plantevernmidler på helse og miljø. Integrert plantevern, hvor en i størst mulig grad benytter alternativer til kjemiske plantevernmidler, er sentralt i dette arbeidet. Utviklingsarbeid og informasjonstiltak er nødvendig for å utvikle og formidle ny kunnskap.

Landbruksdirektoratet viser til at en innplassering på LUF vil gi større fleksibilitet mht. forvaltning og bruk av midlene til handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler. Dette gjelder spesielt for prosjekter som går over flere år.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil øke bevilgningen på 1 mill. kroner til 10 mill. kroner til handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler. Økningen øremerkes arbeid som reduserer avdrift av plantevernmidler. Midlene avsatt over jordbruksavtalen skal brukes til jordbruksformål. Forhandlingsutvalget støtter forslaget om å flytte bevilgningen til LUF.

10.6.2 Tiltak for å redusere avdrift av plantevernmidler

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at det skal settes krav til bruk av plantevernmidler for å unngå uheldige effekter på helse og miljø, herunder vannmiljø. Kontroll med avdrift er avgjørende for å redusere negative miljøkonsekvenser for vannmiljøet. Med bakgrunn i teknologisk utvikling må regelverket jevnlig oppdateres slik at en både ivaretar helse og miljøkrav og samtidig sikre god utnyttelse av jordbruksarealene. Dagens krav til avstand til vann og vassdrag for enkelte plantevernmidler medfører store konsekvenser for planteproduksjon i hele landet. Arealene i Norge er små og avgrenses ofte av vann og vassdrag. Krav til avstand, ifølge enkelte plantevernmidlers etikett, er opptil 30 meter.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig at Mattilsynet prioriterer arbeid med å vurdere avstandskrav, og eventuelt justere midlets etikett når det benyttes utstyr som reduserer faren for avdrift.

10.7 Erstatninger for klimabetinget avlingssvikt

Formålet med erstatningsordningen er å gi kompensasjon for å redusere økonomisk tap for foretak med betydelig avlingssvikt forårsaket av klimatiske forhold det ikke er mulig å sikre seg mot. Det var få søknader som avlingssvikt i 2016. Egenandelen er på 30 prosent før ordningen kommer i inngrep. Maksimaltak for utbetaling for klimabetinget avlingssvikt er på 750 000 kroner. En utfordring med dagens ordning er at satsene ikke oppdateres når prisene på varen endres. Det er sentralt at ordningene dekker mest mulig av den enkeltes avlingstap når klimabetinga skader inntreffer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at satsene for utmåling av klimabetinget avlingssvikt oppdateres jevnlig i takt med prisendringene.

11 Husdyrproduksjoner

11.1 Grovfôrbasert husdyrhold

Tilnærmet alt grovfôr som brukes i husdyrholdet dyrkes i Norge. Rundt to tredeler av den dyrka jorda i Norge brukes til grasproduksjon. For størstedelen av disse arealene er det ikke et alternativ å produsere korn, grønsaker eller matvekster direkte. Grovfôret er en viktig energi- og proteinkilde for husdyra. Drøvtyggernes fortrinn er evnen til å omsette plantemateriale til kjøtt, melk og ull. En satsing på grovfôrbaserte produksjoner er viktig for å nå målet om landbruk i hele landet og for å bevare et åpent kulturlandskap. I Innst. 251 S (2016-2017) uttaler en samla Næringskomite at *«økt bruk av norske ressurser innebærer at husdyrproduksjonen så langt som mulig skal skje på grunnlag av norsk grovfôrareal, beitebruk og norske fôrråvarer. Jordbrukspolitikken og virkemidlene må bygge opp under dette»*.

Markedet gir muligheter for å øke den innenlandske produksjonen av storfekjøtt. Norsk storfekjøtt er klimavennlig sammenlignet med storfekjøtt fra andre verdensdeler. I tillegg bidrar beiting og gras positivt for biologisk mangfold og karbonbinding.

Næringa har på eget initiativ satt fokus på grovfôrdyrking i et eget prosjekt. Grovfôr 2020 er et samarbeidsprosjekt mellom femten organisasjoner og firmaer. Prosjektet har som mål å øke avling og bruk av grovfôr i norsk mjølkeproduksjon og tilhørende kjøttproduksjon med 20 prosent i løpet av prosjektperioden fra 2016 til og med 2019.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det må gis stimulans til økt bruk av grovfôrressurser. Distrikts- og strukturprofilen i tilskuddsordningene må styrkes for å sikre produksjon tilpasset arealgrunnlaget på det enkelte bruk.

11.2 Beiting er viktig for å utnytte grasressursene

Beiting på innmark og utmark utnytter viktige fôrressurser, gir god dyrevelferd og bidrar til vakkert kulturlandskap med stort biologisk mangfold. I utmarka er det store fôrressurser som ikke kan utnyttes på annen måte enn gjennom beiting. NIBIO har slått fast at fôropptaket på utmarksbeite kan dobles. Beitebruk bidrar i tillegg til økologisk og økonomisk bærekraftig produksjon av mat, og er den mest effektive måten å utnytte en ressurs ingen andre kan utnytte. Beiting bidrar positivt til karbonbinding, samt økt albedoeffekt og er et målretta klimatiltak.

I innstillinga til jordbruksmeldinga sier en samlet komite at *«økt bruk av norske ressurser innebærer at husdyrproduksjonen så langt som mulig skal på grunnlag av norske grovfôrareal, beitebruk og norsk fôrråvarer»*. Da må det være økonomisk lønnsomt å utnytte alt beiteareal, både innmarks- og utmarksbeite, for å høste størst mulig fôrandel ved beiting.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å styrke beitetilskuddet for storfe med knappe 40 mill. kroner, og øker satsene for utmarksbeite og beite generelt med 45 kr/dyr. I tillegg justeres omregningsfaktoren for tilskuddsberettiget innmarksbeiteareal fra 0,6 til 0,75.

11.2.1 Investeringsstøtte til organisert beitebruk

Tilskuddet skal bidra til god utnytting av utmarksbeitene, redusere tap av dyr og fremme fellestiltak i beiteområdene. Formålet med ordningen er å bidra til en best mulig utnyttelse

av beiteressursene med minst mulig tap gjennom organisert tilsyn og sanking. Det er stor etterspørsel etter midler fra beitelagene, og omsøkte beløp overskrider bevilgningen.

I NIBIO sitt «arealregnskap for utmark i Norge» går det fram at under 50 prosent av beiteressursene i utmark utnyttes. Det er et stort potensial for å øke matproduksjonen på utmarksbeite. Beitelagene er en viktig tilrettelegger for å utnytte utmarksbeite.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke investeringsstøtten til organisert beitebruk med 5 mill. kroner.

11.3 Melkeku

Melkeproduksjonen er ryggraden i norsk landbruk og viktig for jordbruket i alle fylker. En forutsetning for å beholde og utvikle økonomien i melkeproduksjonen, opprettholde et landbruk over hele landet og sikre norsk produksjon.

11.3.1 Målpris og PU-ordningen

Markedsregulator, TINE, er bekymret for volumutviklingen av norsk melk. Importen av ost fortsetter å vokse. I sitt innspill til jordbruksoppgjøret skriver TINE: *«Behovet for å styrke konkurransekraften for norsk melk slik at en kan vinne tilbake volumtapet som følger av eksportbortfallet, tilsier at en fram mot 2021 fortsatt har en prisvekst vesentlig lavere enn konsumprisindeksen. TINEs anbefaling er at målprisen ved kommende jordbruksoppgjør økes med maksimalt 3 øre pr liter melk.»*

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er uheldig dersom en over flere år ikke kan ta ut kostnadsveksten i melkesektoren i markedet.

Prisutjevningsordningen er en selvfinansierende ordning med avgifter og tilskudd etter anvendelsen av ku- og geitemelk fordelt på 12 prisgrupper og 6 biproduktgrupper. Nettosummen av dette brukes for å finansiere fellestiltak bestående av:

- Konkurransepolitiske virkemidler: 167,4 mill. kroner
- Innfrakt: 464,1 mill. kroner
- Distriktstillegg Nord-Norge: 6,6 mill. kroner
- Distriktstillegg skolemelk: 2,7 mill. kroner
- Administrasjon: 11,4 mill. kroner

I sum utgjør fellestiltakene 42,8 øre/liter av melkeprisen.

I høringsbrev fra Landbruksdirektoratet går det fram at kostnadene til fellestiltak i PU øker, og det er behov for finansiere dette med 2 øre/liter melk i form av reduserte tilskudd/økte avgifter. Innfraktkostnadene øker bl.a. med 0,7 øre/liter. Regjeringen har styrket de konkurransepolitiske virkemidlene gjennom en ny modell for beregning av kapitalgodtgjørelse der en regner 3 års gjennomsnitt av TINEs etterbetaling påplusset 5 øre/liter. Drikkemelk, dvs prisgruppe 2 ikke smakssatte dagligvare, bærer finansieringen av PU, med en foreslått avgift på 1,94 kr/liter (845 mill. kroner). Forbruket av drikkemelk synker, og det blir mer utfordrende å finansiere PU.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener prinsipielt at de konkurransepolitiske virkemidlene burde vært finansiert over Statsbudsjettet. Dette ville lettet finansiering i PU, slik at konkurranseevnen til all norsk melk, uavhengig av meieriselskap, ville vært styrket og gitt grunnlag for økt forbruk av melkeprodukter.

11.3.2 Øvre prisgrense

Mulighetene til å balansere melkemarkedet reduseres når anledningen til reguleringseksport faller bort.

Jordbrukets forhandlingsutvalg anbefaler å heve øvre prisgrense for generelle tollnedsettelser for melk fra 5% til 10% for å motvirke dette. Dette vil kunne gi rom for større variasjon i noteringsprisen (pris til industri) gjennom året. Forslaget vil ikke innebære større prisvariasjoner til produsent, men vil føre til at meieriindustrien vil få noe større prisvariasjoner. Kjøtt og korn har en øvre prisgrense på 10%.

11.3.3 Grep for å styrke økonomien i melkeku.

Norges forhandlingsutvalg legger til grunn at resten av kostnadsveksten som ikke dekkes opp gjennom økte priser dekkes opp gjennom økte tilskudd. Det vises til kapitel 6.2 om innføring av nytt tilskudd til små og mellomstore melkebruk, spesielt målrettet mot 15-30 kyrs bruket.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å:

- **Sette av 285 mill. kroner til nytt tilskudd til små og mellomstore melkebruk, jfr kap. 6.2.1.**
- **Styrke driftstilskudd melk med 10.000 kr/foretak i AK-sone 5-7.**
- **Distriktstilskudd melk med 2 øre/liter i sone C og D**
- **Styrke husdyrtilskuddet med 950 kr/dyr opp til 50 kyr.**
- **Styrke AK-tilskudd grovfôr med 3 kr/daa i sone 5-7 og kulturlandskapstilskuddet med 7 kr/daa.**
- **Styrke beitetilskuddene med 45 kr/dyr for inn- og utmark, og heve innmarksbeitefaktoren fra 0,6 til 0,75.**

Det vises for øvrig til kapittel 7 og 9 om styrking av velferdsordningene og investeringsvirkemidlene.

11.3.4 Kvoteordninga for melk

Melkekvoteordninga har til hensikt å tilpasse melkeproduksjonen etter markedets behov i en overskuddssituasjon og bidra til å nå de «*målsetninger Stortinget har fastsatt, herunder distriktsprofil og variert bruksstruktur*». **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener kvoteordningen for melk er avgjørende for å tilpasse produksjonen til markedets behov, samt å sikre en livskraftig melkeproduksjon med variert bruksstruktur over hele landet.**

Reduserte eksportmuligheter de nærmeste årene og økte kvoter for import av ost gir behov for sterkere produksjonstilpasning. For kvoteåret 2018 ble kvote solgt gjennom den statlige ordningen holdt tilbake. **For å lette tilpasningen til bortfallet av eksportmuligheter foreslår Jordbrukets forhandlingsutvalg at kvote solgt gjennom den statlige ordningen heller ikke videreselges for kvoteåret 2019.**

Ved behandlingen av jordbruksmeldinga uttrykte en samlet næringskomité bekymring for at store beløp går ut fra aktive melkeprodusenter til produsenter som har sluttet med melk gjennom kjøp og leie av melkekvoter. Ei partssammensatt arbeidsgruppe har gjennom rapporten «Produksjon på flere kvoter» kartlagt blant annet tre problemstillinger:

1. Redusere administrativt påførte kostnader for aktive produsenter.

2. Redusere omfanget av kapital som går ut av melkeproduksjonen.
3. Bidra til at aktive produsenter i større grad eier produksjonsgrunnlaget sitt.

Arbeidsgruppa vurderte 11 konkrete forslag opp mot disse problemstillingene, samt at en viste til 4 forslag som en mente lå utenfor arbeidsgruppas mandat. Jordbrukets forhandlingsutvalg konstaterer at arbeidsgruppa ikke har kommet opp med noen forslag som ikke har vesentlige negative konsekvenser for ulike grupper av melkeprodusenter. Å unnlate å gjøre noe som helst, er ikke ønskelig.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår følgende tiltak innført fra kvoteåret 2019:

- **Ved første gangs kvoteutleie, stilles det krav om salg til Staten av samme andel som de som selger kvota.**
- **Øke andelen som selges til Staten fra 20 prosent til 30 prosent.**
- **Sidestille kvotesalg og kvoteleie skattemessig.**
- **Forby innleie og utleie av kvote i samme kvoteår for å hindre spekulasjon og prisdriving.**

Tiltakene vil først og fremst bidra til å gjøre det relativt sett mindre attraktivt med kvoteleie, og mer attraktivt å eie produksjonsrettigheten. De vil også virke noe prisdempende, i hvert fall i leiemarkedet. Samtidig vil tiltakene bidra til bedre muligheter til å tilpasse produksjonskapasiteten til et lavere produksjonsvolum etter bortfallet av eksportstøtten i 2021.

11.4 Geit

Geita er en viktig landskapspleier og viktig for å forhindre gjengroing av kulturlandskapet. Et spredt geitehold er derfor viktig for å opprettholde et artsmangfold og åpent kulturlandskap.

Tine har nå et sterkt fokus på å levere gode forbrukerorienterte produkter som det er et marked for. Den viktigste anvendelsen for geitemelk er brunosten og kremost. En ser at geit er et nisjeområde som samsvarer godt med overgripende trender, lokalt og internasjonalt, og har et vekstpotensial. Arbeidet som er gjort i gjennom prosjektet «Friskere geiter» i med å forbedre kvaliteten på geitemelka gjør at en står bedre rustet i innovasjonsarbeidet fremover. Andelen elitemelk økte for geitemelk i 2017.

Det foreslås å heve nedre vektgrense for tilskudd til kjeslakt fra 3,5 til 5 kg. Det er utfordrende å få kvalitetsprodukter med gjeldende slaktevektgrense. Satsen for kjeslaktet økes.

Jordbrukets forhandlingsutvalg går inn for å øke nedre vektgrense for å motta tilskudd til kjeslakt fra 3,5 kg til 5 kg med en økning i satsen på 60 kr/slakt til 360 kr/slakt.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre tilbakeholdelse av statlig andel ved omsetning av geitemelkkvote.

11.4.1 Grep for å styrke økonomien i geiteholdet

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår følgende grep for å styrke økonomien i geiteholdet:

- **Øke driftstilskuddet med 10.000 kroner/foretak**
- **Styrke husdyrtilskuddet med 450 kr/dyr fram til 125 melkegeit.**
- **Distriktstilskudd melk med 2 øre/liter i sone C og D**
- **Styrke AK-tilskudd grovfôr med 3 kr/daa i sone 5-7 og kulturlandskapstilskuddet med 7 kr/daa, og heve innmarksbeitefaktoren fra 0,6 til 0,75.**

Det vises for øvrig til kapittel 7 om styrking av velferdsordningene.

11.5 Storfe

Utfra våre naturgitte betingelser med store grasarealer ligger det godt til rette for norsk storfeproduksjonen. Det er et markedsmessig potensiale for å øke norsk storfekjøttproduksjon. Det vises til kapittel 4.3 om markedssituasjonen for storfekjøtt og utvikling i dyretall. Vi har også gode forutsetninger for klimavennlig produksjon av storfekjøtt. Det er stor oppmerksomhet knyttet til klimagassutslipp fra storfekjøtt. Landbruket og industrien arbeider for å redusere klimaavtrykket fra produksjonen. Fôrprodusentene har prosjekter som viser lovende potensialer for å redusere metanproduksjonen, samtidig som det gjøres et målretta avlsarbeid. Norsk kjøttproduksjon har historisk vært knytta til melkeproduksjon. Dette er en ressurseffektiv produksjon og driftsform som bidrar til å nå mål om landbruk i hele landet og klimasmart produksjon.

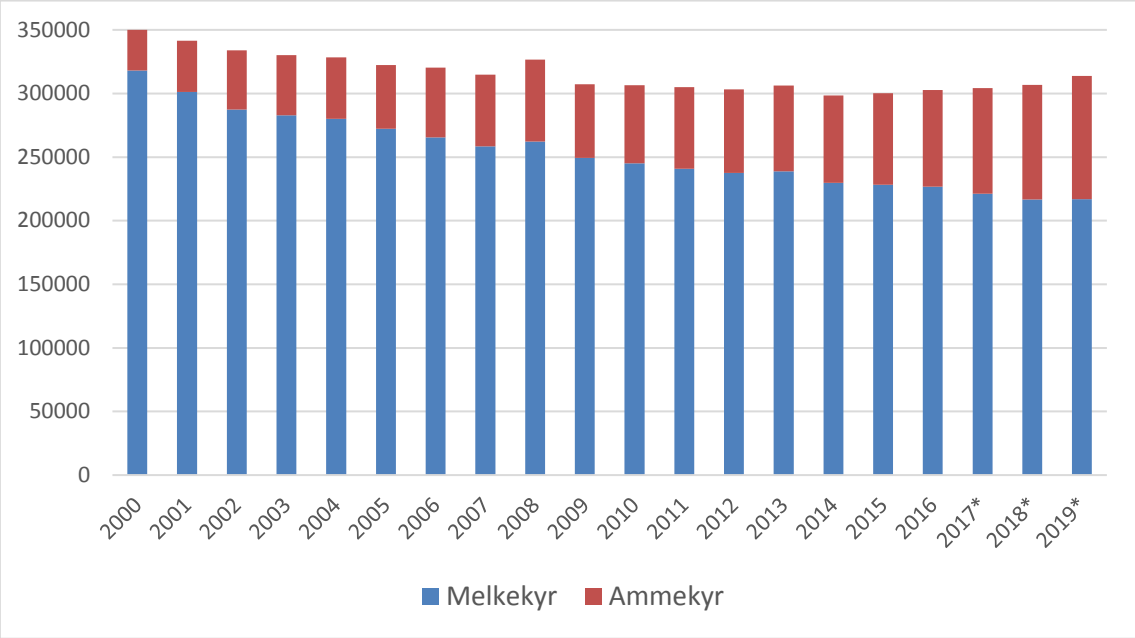

*Figur 7 Utviklingen i antall mordyr fra 2000 til 2019. *prognose. Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket.*

11.5.1 Økonomi i storfekjøttproduksjonen

Det ble noe større rom for økt pris på storfekjøtt etter omlegginga fra kronetoll til prosenttoll på biffer og fileter. Det kontinuerlige underskuddet i markedet har gitt import til lave priser av stykningsdeler. Det har gjort det krevende å øke prisene.

Innføringen av kvalitetstillegg i 2013 var et nødvendig løft for å stimulere til økt produksjon av storfekjøtt. Etter 1.1.2017 har kvalitetstilskuddet blitt differensiert mellom

kvalitetene O og O+. med en forsterkning av differensiering fra 1.1.2018 og med krav til fettklassifisering. Det er usikkert hvilke effekter differensieringen gir ut over en stimulans til å øke kjøttproduksjonen.

11.5.2 Begrensninger i WTO regelverket

WTO- regelverket legger en begrensning på inntil 50,5 mill. kg storfekjøtt for kvalitetstilskudd. I kvalitetstillegget inngår bl.a kategorien «okse». Dette er dyr som er over to år og primært brukes som avlsdyr. Samlet vil en fjerning av kategori okse fra kvalitetstilskuddet innebære at man frigjør om lag 2.300 tonn kjøtt. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å ta ut kategori okse fra kvalitetstillegget. Det bør ikke gjøres ytterligere endringer før en ser volumeffekten på tilskuddsberettiget volum av innføringen av fettklassifiseringen.**

11.5.3 Storfe i grasområdene

Produksjonen av storfekjøtt er spredt over hele landet. Arealressursene i distriktene bør utnyttes til å produsere storfekjøtt. Stimulans til produksjonsøkning og nyetablering bør kanaliseres mot distriktene.

Arealtilskuddsonene 5-7 har store grovfôrarealer og det bør stimuleres til vekst av storfe i disse områdene. Antall storfe på utmarksbeite har økt de siste åra. Det er en positiv utvikling med tanke på bruk av de norske grasressursene og hindre gjengroing av kulturlandskapet.

11.5.4 Grep for å styrke økonomien i storfeholdet

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår flere tiltak:

- **Driftstilskuddet økes med**
  - **550 kr/ku opp til 40 ammekyr og med 22.000 kroner pr foretak for de med mer enn 40 ammekyr i sone 1-4**
  - **1100 kr/ku opp til 40 ammekyr og med 44.000 kroner pr foretak for de med mer enn 40 ammekyr i sone 5-7 .**
- **AK-tilskudd grovfôr med 3 kr/daa i sone 5-7 og kulturlandskapstilskuddet med 7 kr/daa.**
- **Beitetilskuddene økes med 45 kr/daa for både inn og utmark**
- **Innmarksbeitefaktoren heves fra 0,6 til 0,75.**
- **For å tilpasse WTO regelverket tas kategorien «okse» ut fra kvalitetstillegget.**

11.5.5 Definisjon av melk- og kjøttferaser

Forskriften for produksjonstilskudd og tilhørende rundskriv definerer hva som kan regnes som «vanlig jordbruksproduksjon». Avdråtten er sentral for hva som kan defineres som «vanlig melkeproduksjon». Tiroler Grauvieh er en rase som ligger helt på grensen. Det er svært få observasjoner av avdråtten til Tiroler Grauvieh i kukontrollen, med en begrensa melkeproduksjon. Tiroler Grauvieh er en nøysom og hardfør rase og regnes som en god kjøttferase.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at Tiroler Grauvieh føres opp i lista over kjøttferaser i jordbruksavtalen.

11.6 Bevaringsverdige storferaser

De seks historiske landrasene Telemarkfe, Sidet Trønder og Nordlandsfe (STN), Vestlandsk Fjordfe, Østlandsk rødkolle, Vestlandsk raudkolle og Dølafe er definert som genetisk bevaringsverdige. Det har vært en økning siden bevaringsarbeidet for disse rasene startet på 1980-tallet, men likevel er to av Norges historiske landraser definert som kritisk utrydningstruet (færre enn 300 avlshunndyr) av FN's organisasjon for mat og landbruk (FAO). Dette gjelder rasene Dølafe og Vestlandsk raukolle. De andre rasene defineres som utrydningstruet. Tilskuddet til bevaringsverdige storferaser har bidratt til å øke muligheten for få antallet dyr i de ulike norske storferasene opp på bærekraftige nivåer, men en er ikke i mål med dette arbeidet. Bevaring av gamle husdyrraser er viktig for å kunne ta vare på genetiske ressurser og kulturhistoriske verdier.

Det er særlig små og mellomstore bruk som produserer på de bevaringsverdige husdyrrasene. Bare 29 mjølkebesetninger har kun kyr av bevaringsverdig rase og det er betydelige utfordringer knyttet til å rekruttere nye besetninger. Over tid holdes relativt sett flere storfe i ammekuproduksjon og færre i melkeproduksjon. Det bør stimuleres til melkeproduksjon på disse rasene.

Norsk genressurssenter utfører viktige oppgaver med overvåking og koordinering av arbeidet med bevaringsverdige raser, og må sikres tilstrekkelige budsjettmidler over statsbudsjettet.

For å stimulere til melkeproduksjon på bevaringsverdige raser foreslår Jordbrukets forhandlingsutvalg at tilskuddet differensieres mellom melkeku og ammeku, og øke tilskuddssatsen til bevaringsverdige storferaser med 1200 kr/melkeku. Satsene for ammeku økes med 200 kr/ammeku.

Avlslagene for Sidet Trønder og Nordlandsfe (SNT) og Landslaget for telemarksfe driver med avl. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener disse organisasjonene skal føres opp på listen over avlsorganisasjoner som kan søke tilskudd på post 77.11 Tilskudd til dyreavl med mer.**

11.7 Sau og lam

Sauen er trolig den viktigste kulturlandskapspleieren i landbruket, og henter mye fôr i utmarka. Utmarksbeitinga er avhengig av godt samarbeid og mange nok utøvere å fordele innsatsen på. Saueholdet i Norge er viktig for å opprettholde næringsvirksomhet og bosetting over hele landet og en hovedaktør i utnyttelsen av landets rike utmarksressurser. Det er i dag omlag 14 300 foretak med sau.

11.7.1 Krevende markedssituasjon for sau og lam

Ved inngangen til 2017 var det ca. 3.200 tonn sau og lam på reguleringslager. Lageret økte til 3.483 tonn ved utgangen av februar. Fram til starten på slaktesesongen ble lageret av lam tømt og lageret av sau redusert til 134 tonn. Tidlig slakting ga god tilgang på lam i starten på lammesesongen i 2017. Det er prognosert om lag 2.600 tonn sau og lam på reguleringslager ved starten av 2018. For 2018 indikerer prognosen fortsatt overskudd.

Sau utgjør om lag 20 prosent av totalproduksjonen av sau og lam. Det er et svært krevende marked for sau, og en betydelig andel av totalproduksjonen legges inn på reguleringslager. Hovedmengden av sau går normalt til bearbeidede produkter som spekemat og industriprodukter. Dette er produkter som de senere årene har fått redusert volum.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever derfor at avtalepartene klargjør produsentenes rett til samhandling også i produksjoner med markedsregulator, jf. kap 5.4.1. Forhandlingsutvalget foreslår videre at det ikke kan utbetales IBU-midler til investeringsprosjekt med formål om å øke produksjonskapasiteten jf. kap 9.

11.7.2 Produsentøkonomi

Referansebrukene viser at økonomien i saueholdet er på et meget lavt nivå og er blitt svekket fra 2016. Svekkelsen har sammenheng med at prisen er redusert fordi det er blitt produsert mer sau og lammekjøtt enn man har klart å selge. Budsjettnemnda har prognosert er samlet pristap for sau/lam i 2018 på 210,1 mill. kroner som følge av ubalanse i markedet.

Planlagt gjennomsnittlig engrospris for lam holdes på dagens nivå med kr 64,60 per kg for 1. halvår 2018. Den kraftige prisreduksjonen på sau og ung sau har så langt ikke løftet salget. Produsentprisen for sau er ned mot null.

Sett i forhold til inntektssituasjonen for sauebruk burde sauenæringa vært løftet økonomisk. Med utgangspunkt i markedssituasjonen er det for tidlig å gjøre dette i årets jordbruksoppgjør. En økonomisk stimulans gjennom økte tilskudd, vil i neste omgang kunne føre til ytterligere reduserte priser. For en langsiktig god økonomisk utvikling i sauenæringa, er det helt avgjørende å komme raskest mulig i markedsbalanse.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at kjøtt- og dagligvarebransjen fortsatt prioriterer salgsstimulerende tiltak høyt, samtidig som en styrker arbeidet med produktutvikling for å gi grunnlag for høyere produksjon av sau og lam på lengre sikt.

Forhandlingsutvalget viser til at økt innmarksbeitefaktor og arealtilskudd, samt styrking av velferdsordningene bidrar positivt for sauenæringa uten at dette stimulerer til økt produksjon.

11.8 Hjort

Det er i dag rundt 95 hjortefarmer. Disse produserer ca 210 tonn kjøtt. Det meste selges direkte ut i markedet av oppdretterne selv. Hjorteoppdrett utnytter beiteressursene godt, holder kulturlandskapet i hevd, bidrar til lokal verdiskapning og sysselsetting i distriktene Norsk Hjorteavlsforening mener det er et stort utviklingspotensial for hjorteoppdrett og anslår at det er marked for å flerdoble dagens produksjon av hjortekjøtt.

Hjort trenger daglig tilsyn og har kostnader knyttet til fôring, gjerdehold, maskinpark, m.m. Hjorten befinner seg på beite hele året, men får tilleggsfôr om vinteren.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å sette et tak på 250 tilskuddsberettiget hjort. Satsen økes med 113 kr/dyr til 400 kr/dyr.

11.9 Kraftfôrbasert husdyrhold

De kraftfôrbaserte produksjonene henter mesteparten av inntektene fra markedet. Samtidig er det viktig å opprettholde en variert bruksstruktur og geografisk spredning også i disse produksjonene. Det gir oss en unik mulighet til å bekjempe utbrudd av sykdom med betydning for dyre- og folkehelsa. Norsk svin- og fjørfenæring har viktige fortrinn med høy standard på dyrevelferd, lavt smittepress og høy matvaresikkerhet og representerer en stor andel av norsk kjøttproduksjon.

Markedssituasjonen er krevende for de kraftfôrbaserte produksjonene. Det er begrensa muligheter for å øke volumene og basere seg på økte prisuttak i markedet slik markedssituasjonen er pr dags dato.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig å unngå betydelige kostnadsøkninger for de kraftfôrbaserte produksjonene da det er vanskelig å ta kostnadsveksten ut i markedet.

11.10 Gris

Produksjon av gris er regulert i målprissystemet og utgjør størst volum i kjøttproduksjonen. Svineproduksjonen er viktig for industristrukturen, og har betydelige ringvirkninger i hele landet. Svinenæringa har god effektivitetsvekst og økt produksjon gir markedsutfordringer. Avlsarbeidet på svin i Norge er internasjonalt anerkjent. Det er høyt fokus på kjøttkvalitet, helse og effektivitet. Markedsoverskuddet for svinekjøtt ble 2000 tonn i 2017. Dette forventes økt til 2600 tonn i 2018, og det er derfor stort behov for å styrke produksjonsreguleringen. Budsjettnemnda har beregnet et pristap på 130,9 mill. kroner i 2018. Av hensyn til markedssituasjon foreslås det ingen økning i målprisen for svin.

11.10.1 Overskudd i markedet for svinekjøtt

Økt effektivitet styrker konkurransekraften i næringa, men gjør det samtidig utfordrende med markedssituasjonen for gris. Næringa må selv ta grep for å redusere produksjonen, og tiltakene må settes inn så tidlig som mulig.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at god markedsbalanse er avgjørende for økonomien i svineproduksjonen. Det må legges til rette for at avtalte priser i jordbruksforhandlingene kan tas ut. Jordbrukets forhandlingsutvalg krever derfor at avtalepartene klargjør produsentenes rett til samhandling også i produksjoner med markedsregulator, jf. kap 5.4.1. Forhandlingsutvalget krever videre at avtalepartene presiserer at det er anledning til å gjennomføre produksjonsregulerende tiltak som er regulert på purka med hensikt å regulere produksjonsomfanget av slaktegris, jf. kap 5.4.2.

11.10.2 Tilskudd til semin

Tilskudd til utjamning av inseminasjonsreiser er et målrettet tilskudd som bidrar til å sikre likt tilbud av avlsmateriale med god kvalitet over hele landet. Det er viktig å presisere at avtalemidlene ikke brukes til å dekke noe av den ordinære drifta til avlsselskapet, men kun til å utjevne de svært varierende kostnadene ved sæddistribusjon og inseminasjonsarbeid som skyldes lokale forskjeller i reiseavstander og ku-tetthet. Fordelingen av inseminering er i dag 66 % veterinærinseminasjon, 28 % teknikerinseminasjon og 6 % eierinseminering.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningene til semintjenester med 2 mill. kroner. Økningen fordeles med 1,5 mill. kroner til Geno og 0,5 mill. kroner til Norsvin.

11.10.3 SPF- status på norske griser

Svinenæringa har som mål å øke konkurranse- og bærekraften til norsk svineproduksjon gjennom at besetningene er fri for definerte sjukdomsfremkallende patogener. Målet er at den norske svineproduksjonen skal defineres som spesifikk patogen fri (SPF) innen 2030. Dette bidrar til bedre dyrehelse, mindre medisinbruk og muligheter for økt livdyr og genetikksalg. Tiltaket gir også lavere fôrforbruk. Omlegginga til SPF gjøres ved at alle

dyra slaktes ut og ny besetning bestående av innkjøpte dyr med SPF- status kjøpes inn. For å unngå re-smitte må huset desinfiseres og noen bygningsmessige investeringer må påregnes. Sanering av avlsbesetninger prioriteres først. Alternativet til at alle dyra slaktes ut og bygningsmassen desinfiseres, er å bruke medisinsk sanering. Her benyttes et bredspektret antibiotikum. Dette er ikke forenlig med mål om å redusere antibiotika forbruket. Hensikten med statlig finansiering må være å stille krav til at omstilles og at det ikke benyttes medisinsk sanering. Sanering er kostbart og er beregnet av Norsvin til å koste 16 000 kr pr avlspurke. I snitt må i underkant av 2900 avlspurker saneres hvert år for å nå målet om SPF fri gris.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil vektlegge betydning av å ha svineproduksjon med SPF-status. Saneringen administreres av Norsvin. Forhandlingsutvalget foreslår at 20 prosent av kostnadene Norsvin har beregnet dekkes med tilskudd. Det må stilles krav til at det ikke benyttes medisinsk sanering med bruk av antibiotika. Dette utgjør et samlet tilskudd på 10 millioner kroner.

11.11 Egg

Dagens konsesjonsgrenser på egg bidrar til en spredning av eggproduksjonen. Det er i dag en overkapasitet i næringa. For egg viser prognosen et overskudd på 300 tonn i 2018. Det er prognosert en økning i tilførslene på 2 prosent sammenlignet med 2017. Det er avtalt førtidsslakting tilsvarende ca. 540 tonn i perioden fra påske og ut juli, som er venta å gi balanse i markedet.

11.11.1 Avløser- og husdyrtilskudd for rugeeggproduksjon

I jordbruksavtalen er verpehøne klassifisert som «høne over 20 uker». Det innebærer at rugeggprodusentene er berettiget tilskudd for sine høner. Hvis man ikke har verpehøner på telledato så er man allikevel berettiget tilskudd på grunnlag av antall høner i forrige innsett. Oppholdet kan i normale tilfeller ikke være lengre enn 12 uker, med mindre Omsetningsrådet har fattet vedtak om førtidsslakting. Det står følgende i jordbruksavtalen: «*For foretak med konsumeggproduksjon som på registreringsdato har opphold mellom to innsett av høner og som med kontrakt kan dokumentere kjøp av nye høner, beregnes tilskuddet ut fra antall høner oppgitt ved forrige registreringsdato. Oppholdsperioden mellom innsettene kan ikke være lenger enn 12 uker, regnet fra slakting av forrige besetning til nytt kull er 20 uker gamle. Foretak som slakter ut dyrene før ordinær slakteuke for innsettet, kan gis tilskudd for en lengre oppholdsperiode enn 12 uker dersom tiltaket gjennomføres etter vedtak i Omsetningsrådet.*»

Denne formuleringen utelukker rugeeggprodusentene ettersom vedtak i Omsetningsrådet ikke gjelder for rugeeggprodusentene. Som følge av produksjonssyklusen rammes et betydelig antall rugeeggprodusenter av bestemmelsen. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at rugeeggprodusenter som grunnet markedssituasjonen slakter ut sine dyr før planlagt dato, også må være berettiget tilskudd selv med lengre oppholdsperiode enn 12 uker.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at tilskuddsgrunnlaget for rugeeggprodusenter må endres fra dyretall ved telledato til produksjon (antall egg) i kalenderåret, tilsvarende som for kylling og slaktegris.

11.12 Kylling og kalkun

Slaktekylling har gjennom flere år vært en produksjon i vekst. Forventninger om høy vekst i etterspørselen førte til flere nyetableringer i 2013. Produksjonen ble redusert med 14 % i 2015, og det er nå en betydelig overkapasitet i næringa. I 2014 ble konsesjonsgrensene for kylling dobla, det ble endringer i matvarekjedenes innkjøpsavtaler og i markedet ble det fokus på narasin i kyllingfôret. Samla sett ga dette store utfordringer i kyllingmarkedet. I 2016 og 2017 har produksjonen igjen økt, men det er fortsatt betydelig overkapasitet i næringa. Flere produsenter har måtte slutte eller omstille seg som følge av manglende markedsadgang. Det er behov for å videreutvikle tiltak som kan bidra til økt forutsigbarhet for produsentene.

Fra 2016 har kalkunmarkedet blitt redusert og i 2017 gikk produksjonen ned med 9,5 prosent.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever en styrking av velferdsordningene som omfatter både kalkun- og slaktekyllingprodusenter, jf kap 7.

11.13 Birøkt

Honningproduksjonen genererer betydelige verdier for norsk landbruk gjennom pollinering av frukt, bær og oljevekster. Pollineringsverdien som birøkterne genererer, utgjør trolig i overkant av 230 mill. kroner. Birøkt bidrar også til pollinering av ville vekster og bidrar til artsmangfoldet.

Norge har gode forutsetninger for birøkt: vi har friske dyr og det kan røktes over hele landet. Næringa egner seg godt som tilleggsnæring. Arealet av norske nyttevekster tilsier et behov for rundt 70 000 bikuber til pollinering, mens vi i dag har rundt 50 000 fordelt på 4000 birøktere. Av disse er det 720 birøktere som søker produksjonstilskudd. Markedet for honning i 2017 var på 2600 tonn hvor bare 50 % av dette dekkes opp av norsk produksjon. Markedet for økologisk honning er også økende, men dekkes stort sett av importert vare. Bedre økonomi, rekruttering og kompetanseheving er viktig for å øke rekrutteringen, og produksjonene av norsk honning. Importen er utfordrende fordi norsk honning ikke klarer å konkurrere prismessig med importert honning. I dag er man derfor helt avhengig av markedets preferanse for norsk honning.

En samlet næringskomite uttaler i Innst. 251 S (2016-2017) at «*honningproduksjon er en liten – men viktig – del av norsk matproduksjon, der potensialet for økt norsk andel er betydelig. (...) Styrket driftsøkonomi er viktig for å øke den norske produksjonen.*»

Jordbrukets forhandlingsutvalg går inn for at kubetilskuddet økes fra kr 473 kr/kube til 550 kr/kube.

11.14 Pels

Pelsdyrnæringa i Norge og er ei viktig og lønnsom eksportnæring. Eksportverdien av norsk pels har variert mellom 300 og 500 mill. kroner de siste åra. Det finnes i dag ca. 200 pelsdyrgårder, der mange kombinerer pelsdyr med annen landbruksproduksjon. Om lag halvparten driver med annet husdyrhold. Pelsdyr er godt egna som produksjon på bruk med begrensa arealressurser, og gjør det mulig å skape heltids arbeidsplasser også på de mindre gårdsbruka, basert på inntekter i markedet.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til Stortingets vedtak om bærekraftig utvikling av pelsdyrnæringa, og forutsetter at dette vedtaket følges opp.

11.15 Tilskudd til veterinære reiser

Formålet med ordningen er å jevne ut kostnadene til veterinære syke- og inseminasjonsreiser. Ordningen er viktig for å opprettholde produksjonsfordelingen med en variert bruksstruktur over hele landet ved å bidra til å sikre tilgang til veterinære tjenester i hele landet. Tilgang til veterinærtjenester er svært viktig for norsk husdyrproduksjon.

Faglagene mottar stadig flere meldinger om problemer med veterinærvakta, og manglende veterinærtilgang for produksjonsdyr både på dagtid og vakt. Vi er gjort kjent med at veterinærvakta i flere områder har utfordringer med rekruttering, samt dekning ved sykdom, ferier og permisjoner.

Strukturutviklingen i husdyrholdet gir dårligere næringsgrunnlag for veterinærer flere steder i landet, og enkelte kommuner har problemer med å ivareta sitt ansvar og sørge for tilstrekkelig veterinærtilgang**.** Særlig veterinærvakta er sårbar når næringsgrunnlaget for veterinærer i områder med spredt husdyrproduksjon ikke gir tilstrekkelig næringsgrunnlag til å dekke opp mer enn todelt vakt utenom ordinær arbeidstid. Det er estimert at dagens tilskuddssatser dekker omtrent halvparten av kostnaden ved å ha en ansatt veterinær på reise med bil, herunder inkludert manglende inntjening i tiden som tilbringes i bil. I områder der husdyrproduksjonen er spredt vil relativt store deler av veterinærens arbeidstid tilbringes i bil fremfor klinisk arbeid. Det har gjennomgående vært praksis at veterinærene ikke har fakturert kjøring utover tilskuddssatser for å holde kostnadene nede og sikre at dyra får den behandlingen de trenger uavhengig av hvor produsenten bor. Denne praksisen gir sviktende inntektsgrunnlaget og er i enkelte områder til hinder for rekruttering av veterinærer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er behov for en betydelig styrking av tilskudd til veterinære reiser, og foreslår derfor en økning av tilskuddet med 3 kr/km tilsvarende 10,5 mill. kroner. Forhandlingsutvalget ser for seg behov for ytterligere styrking av ordningene over tid.

11.16 Tilskudd til avlsorganisasjoner

Ordningen skal bidra til avlsmessig framgang og populasjoner av friske husdyr tilpasset miljøet. Ordningen skal videre sikre genetisk variasjon i populasjonene og bygge på bærekraftige prinsipp basert på en tilstrekkelig stor effektiv avlspopulasjon og inkludering av funksjonelle egenskaper i avlsmålet. For 2017 er det avsatt 14,2 mill. kroner til tiltaket. Posten var uendret siden 2015.

Ordningen forvaltes av Landbruksdirektoratet som fordeler midlene etter samråd med avtalepartene. Som det framgår av jordbruksavtalen kan følgende organisasjoner få støtte over ordningen: Norsk Sau og Geit (NSG), Norges Birøkterlag, Norges Pelsdyralslag, Norsk kjøttfeavlslag TYR og Norsk Fjørfelag. Støtte til Norges Birøkterlag forutsetter at de også bidrar til driften av Reinavlsområdet for den brune bia. Norsk Fjørfelag kan få støtte til påvirkning av avlsarbeid i regi av internasjonale avlsselskaper.

NSG tar et faglig ansvar for oppfølging av organisert beitebruk. NSG har tatt oppgaven med å være et knutepunkt for felles beitefaglig aktivitet og har gjennom mange år bygget opp en stor kompetanse på dette området som det er viktig å ta vare på og videreutvikle.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at godt avlsarbeid er et viktig tiltak for å kunne utvikle husdyrproduksjonen. Jordbrukets forhandlingsutvalg vil øke bevilgningen som går til husdyravl med 2 mill. kroner.

Avlslagene for Sidet Trønder og Nordlandsfe (SNT) og landslaget for telemarksfe driver også med avl. **Jordbrukets forhandlingsutvalg mener disse organisasjonene skal kunne søke tilskudd på post 77.11 Tilskudd til dyreavl med mer.**

11.17 Frakttilskudd slaktedyr

Fraktordningen for slaktedyr omfatter gris, storfe og småfe. Hovedformålet til innfraktordningen er å virke utjevnende på pris til produsent, knyttet til transporten av husdyr fra produsent til slakteri. Tilskudd til innfrakt av slaktedyr utbetales til slakteriet.

Budsjettnemnda har lagt til en grunn en betydelig økning i dieselutgifter, noe som må forventes å ha effekt på de samla transportkostnadene. For å kompensere økte utgifter og legge til rette for bedre utjevning foreslår Jordbrukets forhandlingsutvalg å tilføre 10 mill. kroner til frakt av slaktedyr.

12 Økologisk og kulturlandskap

12.1 Økologisk landbruk

Etterspørselen etter økologiske varer øker, og det er særlig potensiale for å øke den norske økologiske produksjonen av frukt, bær, grønnsaker og korn.

12.1.1 Strategi og nytt økomål

En arbeidsgruppe bestående av Norges Bondelag, Norsk bonde- og småbrukarlag og Økologisk Norge har sammen med Landbruks- og matdepartementet (LMD) og Klima og miljødepartementet (KLD) gitt innspill til regjeringens strategi for økologisk landbruk. Arbeidsgruppa mener: *Økologisk jordbruk har en viktig rolle som spydspiss for å gjøre norsk landbruk mer miljøvennlig og bærekraftig. Det er viktig at denne rollen forsterkes og videreutvikles. Samtidig øker etterspørselen etter økologisk mat, noe som viser et potensiale for å øke den norske produksjonen.*

Representantene fra Norges Bondelag, Økologisk Norge og Norsk Bonde- og Småbrukarlag la vekt på følgende forhold som viktige i arbeidet med å utforme strategien:

- Strategien må ha et konkret mål for både produksjon og forbruk.
- Målet på forbruk må kobles til norsk produksjon. Økologisk landbruk er et viktig bidrag i matmangfoldet i Norge og det er viktig at forbrukere over hele landet får tilgang på norske økologiske råvarer.
- De økonomiske virkemidlene til økologisk må tilpasses struktur og geografi og ikke føre til økt sentralisering av den økologiske produksjonen.
- Økologisk landbruk bør være i førersetet når det gjelder å produsere på lokale ressurser og ha høyere andel grovfor og norskprodusert kraftfor.
- Myndighetene må bidra til å utvikle markedet for norskproduserte økologiske varer. Dersom alle offentlige kantiner stiller krav om norsk økologisk andel i sine innkjøp, vil dette utgjøre en viktig buffer for markedet
- Økonomien til økologiske produsenter skal være bedre enn konvensjonelle for å redusere risikoen ved omlegging og variasjon i avlingene/ omsetning
- Det er viktig å øremerke midler til forskning på økologisk landbruk for å videreutvikle sektoren.
- Det bør innføres økologisk tilskudd fra 1. års karens for å minimere risikoen ved omlegging og bedre økonomien i omleggingsåret.
- Det må etableres et pristilskudd på økologisk frukt, bær og grønnsaker for å stimulere produksjonen.
- Kontrollavgiften til Debio bør dekkes av det offentlige i sin helhet.

12.1.2 Mål for økologisk produksjon og forbruk

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at strategien for økologisk landbruk må ha et konkret mål for produksjon og forbruk på norske økologisk varer.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår et produksjonsmål for økologisk areal på 25 prosent vekst innen 5 år, og tilsvarende vekst av forbruk av norskprodusert økologisk vare. For å bidra til økt forbruk og mer stabil etterspørsel, mener forhandlingsutvalget det må settes krav til det offentliges innkjøp av norske økologiske produkter.

12.1.3 Styrking av økologisk landbruk

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil særlig trekke fram mangel på norsk produksjon av frukt, bær, grønnsaker og korn, og et forholdsvis ustabilt marked med små volum som to av hovedutfordringene for det økologiske landbruket i Norge.

Arealtilskudd- Arbeidsgruppa har konkludert med at det særlig utfordrende agronomisk og økonomisk i omleggingsperioden. En dårligere økonomi i denne fasen gjør det vanskeligere å stimulere til omlegging. Arbeidsgruppen viser til at å gjeninnføre arealtilskudd, som opprinnelig hadde benevnelsen omleggingstilskudd, til første karens vil være med å redusere denne risikoen.

Frukt/ bær og grønnsaker - For å stimulere til større volum av økologisk frukt, bær og grønnsaker peker arbeidsgruppen på at et målrettet tiltak være å innføre pristilskudd. Njøs næringsutvikling har foretatt en undersøkelse av merkostnadene knyttet til lagring og pakking av økologisk frukt og bær. Undersøkelsen viser små ekstra kostnader knyttet til lagring av økologisk frukt og bær, men et betydelig effektivitetstap ved pakking. Dette skyldes små volum som gjør at man ikke får utnyttet pakkekapasiteten maksimalt.

Korn - Det er etterspørsel både etter økologisk fôrkorn og matkorn. Produksjonen av økologisk korn dekker ikke den innenlandske etterspørselen. Det er viktig at norske kornprodusenter finner det lønnsomt å dekke mer av etterspørselen etter både økologisk mat- og fôrkorn. Norsk produksjon av råvarer til økologisk kraftfôrproduksjon dekker kun 35 % av totalt råvarebehov. Kostnaden til økologisk kraftfôr er også vesentlige høyere enn konvensjonelt kraftfôr blant annet pga høyere råvarepriser og produksjonskostnader.

Honning- Det foreslås et ekstra tilskudd pr kube til økologisk honning. Det er høyere kostnader til blant annet sukker i økologisk honningproduksjon.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å:

- **Gi arealtilskudd fra med 150 kr/daa i første karensår som kompensasjon for økte utgifter, lavere avlinger og manglende muligheter for å selge råvarene til merpris ut i markedet. Dette utgjør om lag 5 mill. kroner med dagens fordeling av 1. års karens**
- **Øke arealtilskuddet for grovfôr med 25 kr/daa.**
- **Innføre et distriktstilskudd for økologisk frukt, bær, og veksthusgrønnsaker på 2 kr/kg, med samme inndeling og kvantumsgrenser som for distriktstilskudd generelt.**
- **Innføre et fruktlagertilskudd på 2kr/ kg, forutsatt at frukten blir pakket og solgt som økologisk.**
- **Øke prisnedskrivningstilskuddet for økologisk korn med 20 øre/ kg mer enn for konvensjonelt korn. Det forutsettes at kornhandlerne fordeler dette likt mellom økologisk korn og økologisk kraftfôr.**
- **Innføre et ekstra tilskudd på 150 kroner per bikube for å stimulere til økt honningproduksjon**

12.1.4 Utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Tiltakene bidrar til økt økologisk produksjon og salg. Utviklingsmidlene sikrer viktig fagkunnskap som skal utvikle det økologiske landbruket i riktig retning, og har en viktig funksjon som brobygger mellom ulike produksjonssystemer.

Det er viktig at Norsk Landbruksrådgivning kontinuerlig vurderer hvordan rådgivningstilbudet og rådgivernes kompetanse innen økologisk jordbruk kan videreutvikles og forsterkes. Før avvikling av foregangsfylkene bør NLR og NORSØK i samarbeid med foregangsfylkene se på om det er behov for å styrke rådgivningstilbudet på de spesielle fagområdene som foregangsfylkene har ivaretatt. Det er avgjørende med gode rådgivere for å øke produksjonen av økologisk korn, frukt, bær og grønt. Dette må skje over utviklingsmidlene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å:

- **Beholde utviklingsmidlene for økologisk landbruk på dagens nivå på 31 mill. kroner.**
- **Videreføre arbeidet og aktivitetene innen foregangsfylker for økologisk landbruk. Et godt rådgivingstilbud til produsentene må vektlegges og prioriteres innenfor utviklingsmidlene.**

12.2 Nasjonalt setertilskudd

Antallet aktive setre i Norge er kraftig redusert de siste hundre årene. Samtidig representerer seterdrift mange av verdiene forbrukeren etterspør og er en viktig kulturarv. Høy dyrevelferd, vakkert kulturlandskap, biologisk mangfold og foredling av lokalmat er noen av verdiene seterdrift bidrar til å opprettholde og videreutvikle.

For å ivareta aktiv seterdrift foreslås det å stimulere til seterdrift i alle fylker og gjeninnføre et nasjonalt tilskudd for seterdrift. Midlene som i dag brukes til setring over RMP (35,6 mill. kroner) flyttes til den nasjonale ordningen.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å innføre et nasjonalt setertilskudd på 60.000 kroner pr. aktive seter. Ordningen skal gjelde for produksjon av ku- eller geitemelk for egen foredling eller levering til meieri. Produksjonsperioden må være minst seks uker, og knyttet til et historisk eller veletablert seteranlegg. Det settes av 44,5 millioner kroner for 2019.

12.3 Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområder

Ordningen bidrar til å opprettholde drift i landbruksområder med særlig viktige miljøverdier, biologisk mangfold, kulturminner og -miljø. Ordningen finansieres og forvaltes av både landbruks- og miljømyndighetene. Jordbruksavtalenes bidrag i 2018 utgjør 13,5 mill. kroner. I 2017 ble det etablert 10 nye områder innenfor ordningen utvalgte kulturlandskap. Nye områder blir vedtatt av Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet i fellesskap etter innspill fra underliggende direktorater. Det er mål om ytterligere områder fram mot 2020. Det er viktig at faglaga involveres i kartleggingen av aktuelle nye områder.

Jordbrukets forhandlingsutvalg understreker at ordningen må legge til rette for ordinær landbruksdrift. Det forutsettes at faglagene trekkes med i arbeidet med å vurdere aktuelle nye områder. Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til at ordningene

forvaltes og finansieres av både landbruks- og miljømyndighetene. Kostnader knyttet til nye områder må vurderes særskilt, og ved eventuelle budsjettøkninger må Klima og miljødepartementet bidra tilsvarende bidraget fra jordbruksavtalen.

12.4 Utsiktsrydding i kulturlandskapet

Ordningen ble etablert ved jordbruksoppgjøret i 2015, og gjelder for Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal. For 2016 ble det satt av 20 millioner kroner. Avsetningen ble redusert i 2017 til 8 mill. kroner, og samme år ble det utbetalt 2,9 mill. kroner. Pr inngangen av 2018 er det disponibelt 21,2 mill kroner i ordningen, og forventet utbetaling er 14 mill. kroner samlet for 2018 og 2019.

Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at midler som allerede er avsatt til utsiktsrydding er tilstrekkelig til å dekke utbetalinger i 2019.

12.5 Beiteskader av annet vilt

Økende bestander av grågås og hjort forårsaker betydelige beiteskader på innmark. Grågås er den mest tallrike gåsearten i Norge og det anslås at om lag 120 000 grågås hekker langs kysten fra Østfold til Finnmark. Tidlig på høsten trekker gjessene sørover til overvintringsplasser på vestkysten av Spania, Belgia og Nederland. Gjessene beiter og tråkker ned vekster og skiter ned arealer. Avlingstapet er for mange bønder betydelig. Tilsvarende har bestanden av hjort på Vestlandet vært i kraftig vekst over flere år. Jaktstatistikken viser at avskytingen har økt fra 22 500 felt hjort i 2000 til 42 500 felt hjort i 2017. Hjort som trekker ned på innmark forårsaker betydelige beiteskader og avlingstap. Både grågås og hjort er jaktbare viltarter.

Jordbrukets forhandlingsutvalg krever at LMD og KLD gir tydelige føringer til ansvarlige viltmyndigheter om at bestandene av grågås og hjort må reduseres gjennom jakt slik at beiteskadene minimeres.

13 Rekruttering og kompetanse

Det er stor etterspørsel etter kompetansetiltak og etter- og videreutdanningstiltak for både utøvere som er etablert i næringen og for utøvere som er på vei inn i næringen. Gode kompetansetilbud er viktig for næringen.

13.1 Mentorordning

I 2014 ble det avsatt 4 mill. kr. over LUF-midlene til ei satsing på gründerskap og rekruttering, som det i jordbruksoppgjøret 2016 ble enighet om skulle benyttes til en lavterskel mentorordning i jordbruket. Mentorordningen ble utviklet i samarbeid med faglaga, og oppdraget med å forvalte ordningen ble gitt til Norsk Landbruksrådgiving. Mentorordningen innebærer at en erfaren gårdbruker gjør en formell avtale med en ung kollega om å bistå som diskusjonspartner i drifta. Ordningen ble etablert i 2017 og videreført i 2018. I 2017 deltok 32 mentorpar i pilotfylkene Agder, Hedmark/Oppland, Trøndelag og Sogn og Fjordane. I 2018 er det påmeldt 58 par i de samme regionene.

Avsetningen som ble gjort i 2014 vil ikke være tilstrekkelig for å utlyse mentorordningen også for 2019. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at erfaringene de unge bøndene og mentorene har gjort, er så gode at ordningen bør videreføres på dagens nivå inntil evalueringen foreligger. Det bør vurderes om avgrensningen til «unge bønder under 35 år» kan endres til å være «nye bønder». Det er spesielt i en oppstartfase at det er viktig for nye brukere ha erfarne bønder å støtte seg til.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det bevilges 2 mill. kroner over Landbrukets Utviklingsfond i 2019 for en videreføring av mentorordningen i landbruket.

13.2 Utdanning

Norsk landbruk er avhengig av kunnskap, kompetanse og innovasjon for å kunne innfri både næringas målsettinger så vel som de politisk vedtatte målsettinger. Det er i framtida behov for at det utdannes flere innenfor landbruksteknikk, landbruksøkonomi og jord- og plantekulturfag. Utdanningssektoren må tilpasse seg slik at vi møter de utfordringene og mulighetene vi står overfor med endret klima, omstilling til bioøkonomi og det grønne skiftet.

Det er utdanningsprogrammet Naturbruk som er primærnæringenes formelle yrkesutdanning innen videregående skole. Yrkesutdanningen ble tidligere administrert av Landbruksdepartementet, men både eies og driftes i dag av de ulike fylkeskommunene rundt i landet. Som en følge av dette administrasjonsskiftet har de fleste skolene som tidligere ble driftet utelukkende som landbruksskoler og selvstendige enheter, blitt fusjonert med andre lokale videregående skoler med ansvar for flere utdanningsprogram.

Flere opplever at kvaliteten på tilbudet har blitt redusert som en følge av manglende forståelse for denne yrkesutdanningens særskilte behov for mangfoldig undervisningsmateriell og -arenaer.

Ved behandling av jordbruksmeldinga i 2017 mente næringskomiteen at «*[...] Komiteen er opptatt av at det formelle utdanningsløpet for jordbruksrelaterte fag er av høy kvalitet og ikke minst relevant for hverdagen på norske gårder. (…) Komiteens flertall ber regjeringen legge til rette for et godt tilbud og stor tilgjengelighet av naturbruksutdanning både på videregående-, høyskole- og universitetsnivå, inkludert voksenagronomutdanningen.*»

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det bør satses mer på å utvikle naturbruksutdanninger på videregående-, høgskole- og universitetsnivå, samt ved fagskoler.

13.2.1 Voksenagronom

Det har i tillegg til den ordinære naturbruksutdanningen blitt etablert ulike former for voksenagronomtilbud. Disse tilbudene er i all hovedsak lokalisert i tilknytning til ulike naturbruksskoler rundt i landet. Flere av tilbudene har hatt svært mange søkere. Årlig gjennomfører mer enn 250 personer denne utdanningen. Til sammenligning utdannes det årlig i overkant av 400 agronomer i ordinær videregående skole. I tråd med jordbruksoppgjøret 2016 ble det utredet og utviklet en nasjonal modell for voksenagronom, med mål om å bidra til «styrking av kompetansehevende tiltak i landbruket som sikrer faglig kvalitet og fleksibel tilrettelegging».
Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig og positivt at voksenagronom-tilbudet følger en nasjonal og enhetlig modell. Forhandlingsutvalget mener det er viktig at tilbudet har en forutsigbar finansiering, og foreslår en økning på øremerket bevilgning til drift av voksenagronom-tilbudene med 1 mill. kroner til 12 mill. kroner for 2019.

Noen skoler som tilbyr voksenagronomkurs har også tilbudt gartnerkurs for voksne etter samme prinsipp som voksenagronomkurs. Man har her gjerne fulgt opplæringsmodellen fra ordinær videregående skole, med et felles Vg2-pensum, mens man på Vg3 har kunnet velge mellom Vg3 Landbruk (agronom) eller Vg3 Gartnernæring.

Gartnerutdanning omfattes ikke av retningslinjene for den nasjonale modellen og tilhørende finansieringsordning for voksenagronom som ble etablert i 2017, og var heller ikke en del av utredningen om voksenagronomtilbudet (TFoU-rapport nr. 2017:3). På samme måte som voksenagronomtilbud er gartneropplæring for voksne et viktig tiltak for å øke kompetansen til de som er på vei inn i næringa, men som har annen kompetanse fra før.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig at næringa fortsatt har tilgang på gartnerutdannelse for voksne, og mener det bør innarbeides i retningslinjene for den nasjonale modellen for voksenagronom at midlene kan brukes til å dekke både Vg3 Landbruk og Vg3 Gartnerfag.

13.2.2 Fagskoletilbud

I 2004 ble de første initiativene tatt for å få i stand fagskoleutdanninger innen landbruk, med bakgrunn i den da nye fagskoleloven. I 2015 ble det etablert et Nasjonalt utvalg for grønne fagskoleutdanninger, bestående av representanter fra næring og utdanningstilbydere, med formål om å videreutvikle fagskoletilbudet.

Siden oppstarten har det vært stor tilvekst i antall utdanningstilbud i denne sektoren, og tilbudene blir stadig mer kjent. Antall studenter er fortsatt beskjedent sammenlignet med andre fagområder, men tilbudene er likevel viktige for næringa som etter- og videreutdanningstilbud på et høyere yrkesfaglig nivå. På grunn av lite antall studenter er det enkeltinstitusjoner som tar et nasjonalt ansvar for å tilby grønne fagskoleutdanningene, også på tvers av fylkesgrenser. Disse utdanningsinstitusjonene og tilhørende fylkeskommuner får ikke statlig finansiering på linje med andre fagskoleutdanninger. Det vil være svært alvorlig om et godt tilbud i etableringsfasen faller.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er viktig at også landbruket har gode utdanningstilbud på fagskolenivå, og at fagskoleutdanninger innen landbruksfag har samme mulighet for statlig finansiering som fagskoleutdanninger innen andre fagområder.

13.3 Fylkeskommunenes arbeid med rekruttering, likestilling og kompetanseheving

Som skoleeier og regional utviklingsaktør har Fylkeskommunen en viktig rolle i arbeidet med kompetanseutvikling i landbruket. Det er viktig for landbruket med gode etter- og videreutdanningstilbud, for å videreutvikle norsk matproduksjon og for å kunne forebygge og løse klima- og miljøutfordringene. Det å stimulere til økt kompetanse i næringa generelt og god agronomisk kompetanse spesielt bidrar til lønnsomhet og utnytting av gårdens ressurser. Midlene til rekruttering og kompetanseheving er et viktig bidrag for å opprette tilbud og for å holde kostnadene nede ved gjennomføring av agronomutdanning for voksne, kurs og andre kompetansebyggende tiltak.

I jordbruksoppgjøret 2017 ble potten for rekruttering og kompetansemidler redusert fra 20 mill. til 14 mill. samtidig som man fikk en egen bevilling til voksenagronomtilbud. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen på 14 mill. kroner til fylkeskommunenes arbeid med rekruttering, likestilling og kompetanseheving i landbruket. Forhandlingsutvalget forutsetter at disse midlene fortsatt kan brukes til å supplere gjennomføringen av voksenagronom-tilbud. Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at bruken av midlene skal skje i et nært samarbeid med næringa, representert ved faglagene i det enkelte fylke.**

13.4 Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket (KIL)

Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket (KIL) skal bidra til kompetanseutvikling for yrkesutøvere innen primærlandbruket og tilleggsnæringer. KIL-midler kan tildeles prosjekter som omfatter utvikling og utprøving av nye kompetansegivende tilbud, eller til videreutvikling av eksisterende tilbud. Midlene har i 2018 spesielt vært prioritert til å styrke klimaarbeidet i primærjordbruket.

Det er satt av 6 mill. kr. til KIL i 2018, hvorav 2 mill. kr. skal brukes til utvikling av digitale løsninger for utvikling av den nettbaserte modellen for voksenagronom. I tillegg skal 1 mill. kr. brukes til tilskudd til kursvirksomhet for avløsere. Det foreslås at det avsettes 6 mill. kr. til KIL også for 2019, hvorav 1 mill. kr. benyttes til kursvirksomhet for avløsere.

Vedtak om bevilgning av KIL-midlene fattes av Matmerks styre, etter innstilling fra faggruppe KIL. Det er fastsatt i jordbruksavtalen at forhandlingspartene i jordbruket skal være med i forvaltningen av midlene. I faggruppe KIL er brukere og faglag i flertall. Tidligere ble KIL-midlene forvaltet av et eget styre, hvor også faglaga hadde flertall. I oppdragsbrevet fra Landbruks- og Matdepartementet til Matmerk for 2018, står følgende: *Fra og med 2019 er det besluttet at forvaltningen av KIL-midlene skal overføres til Landbruksdirektoratet.* Det er nødvendig at en modell for faglagas medvirkning i forvaltningen av midlene er på plass og akseptert av faglaga før en overflytting av midlene fra Matmerk til Landbruksdirektoratet kan gjennomføres.

Jordbrukets forhandlingsutvalg mener at bevilgningen på 6. mill. kr. skal videreføres. Avsetningen til kurs for avløsere videreføres innenfor rammen. Jordbrukets

forhandlingsutvalg krever at det ikke foretas overflytting av KIL-midlene til Landbruksdirektoratet før det er avklart hvordan faglagas styring over midlene skal gjennomføres for framtida.

14 Andre områder og tilskuddsordninger

14.1 Tilskudd til landbruksrådgiving

Norsk landbruksrådgivning (NLR) er som uavhengig aktør et viktig verktøy for å møte de utfordringene landbruket står overfor. Riktig kompetanse er av stor betydning for å sikre god produktivitetsutvikling i landbruket, og samtidig møte utfordringer knyttet til klimaendringer, miljø- og kvalitetskrav. NLR er et viktig bindeledd mellom forskningen og det praktiske landbruket. Dette er viktig i en tid der jordbruket møter stadig nye utfordringer knyttet til klimaendringer og nye miljø- og kvalitetskrav.

NLR består av ti regioner med til sammen 360 rådgivere på 100 kontorsteder over hele landet. Jordbrukets forhandlingsutvalg forutsetter at arbeidet med effektiviseringen og samordningen av rådgivingstjenesten fortsetter.

14.1.1 Byggteknisk rådgiving

NLR har ansvar for et landsdekkende nett av byggtekniske planleggere. Det er fortsatt behov for budsjettmidler for at NLR skal kunne ivareta dette ansvaret på en tilfredsstillende måte. I planleggingen er god areal -og bygningsutnyttelse viktig for å kunne redusere landbrukets egen nedbygging av matjord.

14.1.2 Veiledning grøntsektoren

Grøntproduksjonen er en næring som krever høy kompetanse og er derfor svært avhengig av en god veiledningstjeneste. Det er begrenset tilgang til godkjente plantevernmidler, noe som krever at landbruksrådgivningen prøver ut alternative bekjempelsesmetoder som produsentene må ha kunnskap om og ta i bruk. Landbruksrådgivingen har nærhet til bonden, og ny kunnskap formidles raskt og effektivt ut til den enkelte produsent. I grøntnæringa har en ikke rådgivning gjennom omsetningsorganisasjonene slik en har for melk og kjøtt.

Jordbrukets forhandlingsutvalg vil understreke at NLR sin satsing på grøntnæringa må styrkes ytterligere. NLR er de senere årene tildelt flere nye oppgaver på området. Dette gjelder særlig på plantevernområdet. Prosjekter med utprøving av plantevernmidler som tidligere ble finansiert av handlingsplanmidler ligger innenfor grunnbevilgningen. Denne er økt i takt med oppgavene, men likevel er finansieringen svekket i forhold til tidligere. Tydelig krav om integrert plantevern fører til større fokus på riktig bruk og redusert bruk av kjemiske plantevernmidler. Interesse for stadig nye kulturer og større produksjon av norske grøntprodukter fører til behov om utvikling av ny kunnskap og alternative metoder. Tilbudet av kjemiske plantevernmidler reduseres, og det øker behovet ytterligere for utprøving.

Nytt plantevernmiddelregelverk gjør at midler som er godkjent for «minor use» (tidligere off-label) sikrer at alle har tilgang til å bruke midlet i kulturer det er gitt utvida godkjenning for. Det forutsettes at NLR innenfor grunnbevilgningen viderefører sitt arbeid med å søke godkjenning av plantevernmidler til bruk i kulturer som dyrkes i begrenset volum i Norge

14.1.3 HMS-rådgivning

Landbrukets HMS-tjeneste en del av tjenestetilbudet fra Norsk Landbruksrådgivning. Det er forutsatt at LHMS sitt tjenestetilbud ivaretas, videreutvikles og knyttes nærmere til produksjonsfaglig virksomhet og rådgivning. Jordbrukets forhandlingsutvalg forventer at

dette bidrar til styrking av arbeidet med å forebygge ulykker og alvorlige skader. **Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår å videreføre dagens bevilgning på 14 mill. kr.**

14.1.4 Rådgivning økologisk landbruk

Norsk landbruk klarer for tiden ikke å dekke den økte etterspørselen etter økologiske matvarer. Behovet for økt innsats på denne sektoren er derfor stort. NLR gjør et betydelig arbeid innenfor området. Jordbrukets forhandlingsutvalg mener det er behov for å styrke dette området ytterligere og at en del av utviklingsmidlene benyttes til å styrke rådgivinga.

14.1.5 Presisjonslandbruk

Robotisering, sensorteknologi og datakraft er i rivende utvikling, og gir muligheter for å gjøre ulike arbeidsoperasjoner på nye og mer effektive måter. Ved hjelp av ny teknologi, kombinert med kunnskap om agronomi, kan den enkelte bonden hente store agronomiske og økonomiske gevinster og samtidig bidra til et mindre miljø- og klimaavtrykk. I et moderne landbruk er det viktig å bruke innsatsfaktorene på rett sted til rett tid. For å bistå NLR sine medlemmer til å ta de rette valgene, trengs en kompetent og oppdatert rådgivingstjeneste. NLR planlegger en oppbemanning av maskintekniske rådgivere med fokus på presisjonslandbruk. Dette vil også gi et løft for maskinrådgivingen generelt. En mest mulig presis bruk av innsatsfaktorene er også helt vesentlig i arbeidet med å redusere klimaavtrykket fra landbruket.

14.1.6 Oppsummering

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen på post 77.13 økes med 4 mill. kroner til 92,5 mill. kroner for 2019.

14.2 Nasjonalt fagkompetansesenter for landbrukshelse

Bondens helse og arbeidsevne er trolig den viktigste faktoren for å lykkes i dagens landbruk. Driftsopplegget forutsetter at bonden holder seg frisk for at produksjonen skal gå normalt og dyra få mat. Kunnskap om landbrukshelse hos helsepersonell er dessverre mangelfull, og det foregår lite forskning om landbruk og helseutfordringer. I en rapport fra Landbruk21Trøndelag fra juni 2017, foreslås det å etablere et Nasjonalt Fagkompetansesenter for landbrukshelse knyttet til St. Olavs Hospital. Senteret er tenkt å ha tre oppgaver:

- Generere kunnskap gjennom forskning og utvikling
- Drive med aktiv kunnskapsformidling gjennom undervisning og kursing.
- Stå for rådgiving og formidling i spørsmål rundt landbrukshelse - ikke som en del av rådgivings-/veiledningsapparatet rettet direkte mot bonden, men som del av fagutviklingen dette apparatet bygger på.

For å etablere et senter er det behov for 5 mill. kroner per år i 5 år, totalt 25 mill. kroner. Finansieringen er tenkt som et spleiselag der landbruket står for halvparten.

Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslår at det av ledige midler avsettes totalt 2,5 mill. kroner fordelt på 5 år til etablering av Nasjonalt Fagkompetansesenter for landbrukshelse. Søknaden behandles av Landbruksdirektoratet.

14.3 Sonegrenser for areal og pristilskudd

Sonegrensene for arealtilskudd (7 soner) følger kommunegrensene, og framgår av jordbruksavtalen (tabell 7.10). Sonene utgjør også grunnlaget for differensieringen av driftstilskudd til melk- og ammekuproduksjon. Sonegrensene for pristilskudd (10 soner for melk, 5 soner for kjøtt) er fastsatt med bakgrunn i flere faktorer som vekstvilkår, topografi mv. Sonene for pristilskuddene framkommer i en egen kartløsning hos Nibio, som også utgjør det juridiske grunnlaget. Driftssenterets plassering avgjør soneplasseringen for det enkelte gardsbruket. Ved sammenslåing av hele eller deler av fylker og/eller kommuner som har ulike tilskuddssoner, videreføres sonegrensene.

Etter at en jevnlig justerte sonegrenser og soneplasseringen av områder og bruk på 80- og 90-tallet, ble eksisterende sonegrenser for pristilskudd gjort varige ved jordbruksoppgjøret i 2000, og avtalepartene vedtok i jordbruksoppgjøret 2006 at sonegrensene ikke lenger skulle endres.

Sammenlignet med pristilskuddene er sonegrensene for arealtilskudd relativt grovmasket. Produksjonsforholdene varierer betydelig innenfor samme arealtilskuddssone, og det finnes eksempler med 3-4 soner (satser) for distriktstilskudd melk i en og samme arealsone. Betydelige endringer i arealtilskuddene, med fjerning av arealtilskudd grovfôr sone 1 i fjor, øker behovet for mer treffsikre inndelinger av sonegrensene. For pristilskuddene finnes det eksempler på områder og enkeltbruk som er urimelig plassert. Økt differensiering av distriktstilskuddene, og betydelig økt volum pr bruk, øker de økonomiske konsekvensene av soneplasseringen. Det er viktig for oppslutningen om de landbrukspolitiske virkemidlene at disse i så stor grad som mulig likebehandler sammenlignbare forhold.

Faglagene får mange innspill fra våre medlemmer om urettferdige sonegrenser. I vinter har det kommet flere signaler fra politisk ledelse i Landbruks- og matdepartementet om vilje til å se på sonegrenser både i Østfold og Rogaland.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber Landbruksdirektoratet kartlegge enkeltbruk og områder som har kommet åpenbart negativt ut i soneplasseringen. Kartleggingen må ta utgangspunkt i vurderinger og innspill fra lokal landbruksforvaltning (kommuner og fylkesmenn). Kartleggingen utarbeides som kunnskapsgrunnlag til partene i jordbruksforhandlingene 2019.

14.4 Søknadsfrister for produksjonstilskudd

Søknadsfristen for første søknadsrunde for produksjonstilskudd etter full omlegging av tilskuddsforvaltningssystemet var 15. mars. Av sluttprotokollen fra jordbruksoppgjøret 2016 punkt 4.11 går det fra at søknadsfristene 15.mars og 15. oktober er absolutte, men at det skal være mulig å endre innsendt søknad i 14 dager etter søknadsfristen uten at det får økonomiske konsekvenser for søker. Det skal være mulig å dispensere fra søknadsfristene i særlige tilfeller.

Faglagene har blitt kjent med flere saker der søker av ulike årsaker har overskredet fristen og ikke fått innvilget dispensasjon. Det innebærer at disse produsentene mister hele produksjonstilskuddet for søknadsomgangen. For mange er dette en tung økonomisk belastning. De økonomiske konsekvensene ved å overskride den absolutte fristen, er etter vårt syn for stor i forhold til gevinsten forvaltningen har ved å få inn alle søknader innen tidsfristen. Næringsdrivende har mange tidsfrister å forholde seg til. Ingen er så rigid som

denne. Er man f.eks for sen med å levere mva-melding, a-melding, skattemelding eller aksjonærregistreroppgave vil man bli ilagt tvangsmulkt. Tvangsmulkten beregnes pr dag ut fra et rettsgebyr, og maks antall dager varierer for de ulike innmeldingene.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ber om at søknadsfristene endres fra å være absolutte til at det vil være mulig å registrere søknader i inntil 14 dager etter søknadsfrist. Som økonomisk konsekvens av å overskride søknadsfristen reduseres tilskuddsutbetalingen med 1000 kroner hver dag søknadsfristen overskrides, maksimalt 14.000 kroner.

Denne smidigheten vil i liten grad forsinke forvaltningens behandling av søknadene, da en også ved dagens system må vente i 14 dager til etter søknadsfrist før en er sikker på at alle opplysninger i søknadene er endelig fra søker.

14.5 Dataflyt i landbruket - kostnadseffektivitet og god rådgivning

Landbruksnæringa utvikler og drifter gjennom Landbrukets Dataflyt SA (LD SA) tekniske løsninger som sikrer både næringa og sentrale offentlige etater kostnadseffektiv dataflyt og grunnlag for beslutningsstøtte. Effektiv dataflyt er videre en forutsetning i systemet som bygges opp for klimarådgivning på gårdsnivå gjennom prosjektet Klimasmart landbruk. Å sikre videre utvikling av Landbrukets Dataflyt er derfor viktig både for økt samhandling om dataflyten generelt, og ha god framdrift i Klimasmart landbruk og klimarådgivning på gardsnivå. Dataflyt-løsningen er i hovedsak finansiert av næringa. Det er særlig behov for å videreutvikle brukergrensesnitt og brukervennlige løsninger, samt sikre ytterligere samhandling med ulike offentlige aktører. En delfinansiering av videre utvikling av Landbrukets Dataflyt er et tydelig signal fra avtalepartene om at dette arbeidet er viktig.

Jordbrukets forhandlingsutvalg viser til den positive utviklingen i Landbrukets Dataflyt SA, og ser ytterligere muligheter for kostnadsreduksjoner og bedre rådgivningsstøtte. Videreutvikling av dataflyten i landbruket er viktig for arbeidet med klimarådgivning på gardsnivå. Det må generelt arbeides videre med å styrke samhandlingen mellom Landbrukets Dataflyt og de ulike offentlige aktørene. Forhandlingsutvalget ber om at 2 mill. kroner av ledige midler brukes til å delfinansiere dataflytprosjektet i 2018.

Fordeling 2018 - 2019 **Dato 26.apr.18**

Tabell 1.1 Jordbruksavtalen, fordeling på priser og tilskudd

		Mill. kr
	Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	**1 462,2**
-	**Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter**	**0,0**
=	**Nettoeffekt av tilskudd**	**1 462,2**
+	**Avtalepriser fra 1.7**	**198,0**
=	**Sum avtalepriser og tilskudd**	**1 660,2**
+	**Omdisponering overførte midler 2017**	**69,7**
=	**Sum til fordeling**	**1 730,0**
+	**Inntektsverdi justert jordbruksfradrag**	**100,0**
=	**Ramme for oppgjøret**	**1 830,0**
+	**Fordelt fra Landbrukets utviklingsfond**	

Tabell 1.2 Målpriser fra 01.07

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1513,0	5,36	0,03	45,5
Gris	137,8	32,43	0,00	0,0
Poteter	198,3	4,69	0,25	49,6
Grønnsaker og frukt	2965,6		3,0%	89,0
Norsk matkorn	139,0	3,26	0,100	13,9
Sum målprisendringer				198,0

Tabell 1.3 Markedsordningen for korn

Prisendringer norsk korn	1000 tonn	Målpris, Kr/kg	Endring, Kr/kg	Mill. kr
Hvete, matkorn	123,9	3,26	0,10	12,4
Rug, matkorn	15,1	2,82	0,10	1,5
Bygg	611,7	2,76	0,08	48,9
Havre	272,5	2,50	0,08	21,8
Fôrhvete og fôrrug	126,0		0,08	10,1
Erter til modning	4,0		0,10	0,4
Såkorn	59,6		0,08	4,9
Oljevekster	11,8	5,69	0,10	1,2
Sum korn og oljevekster	1224,6		0,08	101,2

Tabell 1.4 Anslag endring i kraftfôrpris

	1000 tonn	Andel	Ref. pris kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Karbohydrat kraftfôr	1408,0	70,7%	2,69	0,043	60,5
Protein, soya m.m.	446,3	22,4%	4,018	0,000	0,0
Fett	48,4	2,4%		0,000	0,0
Vitaminer og mineraler	87,7	4,4%		0,000	0,0
Sum	1990,4			**0,030**	60,5

Tabell 1.5 Kap. 1150 og kap. 4150 Jordbruksavtalen, mill. kroner

Post		Budsjett 2018[1)]	Endring 2019
21	Spesielle driftsutgifter, *kan overføres*	17,500	23,933
50	Tilskudd til landbrukets utviklingsfond	1 123,553	159,000
70.11	Avsetningstiltak	24,400	5,000
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen m.v.	255,409	-15,042
70.13	Tilskudd til potetsprit og potetstivelse	38,000	2,000
70	Markedsregulering, *kan overføres*	317,809	-8,042
71	Tilskudd til erstatninger m.m. , *overslagsbevilgning*	43,000	0,000
73. 11	Tilskudd til norsk ull	140,000	0,000
73.13	Pristilskudd melk	619,800	14,700
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 474,400	-12,259
73.16	Distriktstilskudd egg	3,508	0,000
73.17	Distriktstilskudd på frukt, bær og grønnsaker	103,800	13,200
73.18	Frakttilskudd	362,096	20,000
73.19	Tilskudd til prisnedskriving korn	696,000	48,000
73.20	Tilskudd til matkorn	83,600	3,700
73	Pristilskudd, *overslagsbevilgning*	3 483,204	87,341
74.11	Driftstilskudd, melkeproduksjon	1 569,200	111,000
74.xx	Tilskudd til små og mellomstore melkebruk		285,000
74.14	Produksjonstilskudd, husdyr	2 279,010	239,091
74.16	Beitetilskudd	916,500	3,700
74.XX	Nasjonalt setertilskudd		44,500
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	3 047,400	314,772
74.19	Regionale miljøprogram	435,537	4,124
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	113,600	10,550
74	Direkte tilskudd, *kan overføres*	8 361,247	1 012,737
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	82,300	14,500
77.12	Tilskudd til frøavl med mer	15,720	3,000
77.13	Tilskudd til rådgivning	88,500	4,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	56,360	4,500
77.17	Tilskudd til fruktlager	14,000	1,000
77	Utviklingstiltak, *kan overføres*	256,880	27,000
78.11	Tilskudd til avløsning for ferie/fritid	1 147,000	37,798
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom mv	153,300	129,900
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen i jordbruket	69,300	-19,100
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordingen	63,000	2,323
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordning	72,200	9,320
78	Velferdsordninger, *kan overføres*	1 504,800	160,240
SUM KAP. 1150		15 107,993	1 462,209
SUM KAP. 4150		0,000	0,000

1) Saldert budsjett
2) Budsjett 2018 før flyttinger, kvantums- og konsekvensjusteringer

Tabell 1.6 Post 21 Spesielle driftsutgifter, mill. kroner

	Budsjett 2018	Prognose 2019	Endring
Evalueringer, utredninger, arbeidsgrupper (LMD)	2,5	2,5	
Estil, PT, Avløsertilskudd	0,0	0,0	
Agros - erstatning av Saturn	7,0	7,2	
Ny løsning importvern og RÅK	8,0	15,5	
Fagsystem erstatnnger ELF og fylkeskommunene		1,2	
Digitalisering av skogforvaltning		1,0	-1,0
Utvikling av driftsvansketilskudd etter teigstørrelse			15,0
Justert bevilgningsbehov			9,9
Sum	17,5	27,4	23,9

Tabell 1.7 Innvilgningsrammen for LUF. Mill. kroner.

	2017	2017 [1)]	2018	Endring
Bedriftsrettede midler til investering og utvikling	574,5	33,0	634,5	70,0
Tilrettelegging for næringsutvikling og verdiskaping	48,0		50,0	0,0
Rekruttering og kompetanse i landbruket[1]				
Nasjonale tiltak (KIL-midler)	6,0		6,0	0,0
Regionale tiltak	20,0		14,0	0,0
Voksenagronom, nasjonalt	0,0		11,0	1,0
Mentorordning i jordbruket				2,0
Forskning og utvikling	53,0	22,0	55,0	5,0
Matmerk	52,0		55,0	5,0
Utviklingsprogrammet	90,0		102,5	1,0
Verdiskapingsprogrammet fornybar energi	67,0	3,0	67,0	15,0
Skogbruk	214,0	8,0	222,0	20,0
Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	1,5		1,5	0,5
Dyrevelferdsprogram mink	0,0		2,0	-2,0
SPF gris				10,0
Utsiktsrydding	8,0		8,0	-8,0
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	95,0	20,0	95,0	20,0
Drenering	58,0		58,0	10,0
Investeringsstøtte organisert beitebruk	10,0		13,0	5,0
Klima- og miljøprogram	18,0	2,0	20,0	3,5
Biogass	1,0		2,0	1,0
Støtte til verdensarvområdene og utvalgte kulturlandskap	9,5		13,5	0,0
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	30,0		31,0	0,0
Administrasjon				
SUM tilskuddsramme	1 355,5	88,0	1 461,0	159,0

SUM tilskudd til Landbrukets utviklingsfond				159,0
Rentestøtte – utbetalinger	30,0		38,0	2,0
SUM tilskuddsramme inkl. utbetalinger rentestøtte	1 385,5		1 499,0	161,0

1 Ekstrabevilgninger i 2017 med 55 mill. kroner i CO_2 kompensasjon og 33 mill kroner ekstra avsetning over IBU i 2017

Tabell 1.9 Post 70.11 Avsetningstiltak, mill. kroner

	Budsjett 2018	Prognose 2019	Endring
Kollektiv dekning omsetningsavgift	24,4	24,4	5,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	24,4	24,4	5,0

Tabell 1.10 Post 70.12 Tilskudd til råvareprisordningen m.v., mill. kroner

	Budsjett 2018	Prognose 2019	Endring
Eksportstøtte XR prognose	24,5	26,3	0,0
PNS, prognose	230,9	193,2	0,0
Målprisjustering melk			3,0
Endret målpris potet			2,5
Behov knyttet til produkter uten målpris			0,4
Utvidelse av PNS potetmos			15,0
Justert bevilgningsbehov			-35,9
Sum	255,4	219,5	-15,0

Tabell 1.11 Post70.13 Tilskudd til potetsprit og potetstivelse, mill. kroner

	Budsjett 2018	Prognose 2019	Endring
Potetsprit	18,0	18,0	2,0
Potetstivelse	20,0	20,0	0,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	38,0	38,0	2,0

Tabell 1.12 Post71 Tilskudd til erstatninger m.m. , mill. kroner

	Budsjett 2018	Endring
Erstatning ved avlingssvikt i planteprod.	40,0	0,0
Erstatning svikt i honningprod.	3,0	0,0
Sum	43,0	0,0

Tabell 1.13 Post 73.11 Tilskudd til norsk ull

	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Ull (nye kvalitetsklasser)	3,500	40,00		40,00	0,0

Tabell 1.14 Post 73.13 Pristilskudd, melk

		Mill. l.	Sats, kr/l	Endring, kr/l	Ny sats kr/l	Endring, mill. kr
Grunntilskudd geitmelk		20,7	3,36		3,36	0,0
Distriktstilskudd melk	Sone A	192,4	0,00		0,00	0,0
	Sone B	320,1	0,12		0,12	0,0
	Sone C	225,9	0,31	0,02	0,33	4,5
	Sone D	511,5	0,47	0,02	0,49	10,2
	Sone E	117,9	0,54		0,54	0,0
	Sone F	48,7	0,67		0,67	0,0
	Sone G	51,5	0,95		0,95	0,0
	Sone H	3,1	1,16		1,16	0,0
	Sone I	13,8	1,74		1,74	0,0
	Sone J	10,6	1,83		1,83	0,0
Sum distriktstilskudd, melk		1 495,5		0,01		14,7
Sum pristilskudd, melk						14,7

Tabell 1.15 Post 73.15 Pristilskudd, kjøtt

Kvalitetstilskudd lammeslakt	Antall 12 mnd	Sats, kr/slakt	Endring, kr/slakt	Ny sats kr/slakt	Endring, mill. kr
Kval. O+ og bedre	955 000	500,00	0,00	500,00	0,0
Ikke godkjent klassifisør	1 800	484,00	0,00	484,00	0,0
Kjeslakt over 3,5 kg	17 000	300,00	-300,00	0,00	-5,1
Kjeslakt over 5 kg	14 280		360,00	360,00	5,1
Tillegg økologiske slakt	28 000	40,00	0,00	40,00	0,0
Sum	1 016 080				0,0

Grunntilskudd, kjøtt		Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Sau		23,2	3,81	0,00	3,81	0,0
Geit		0,3	5,15	0,00	5,15	0,0
Sum		23,5				0,0
Kvalitetstilskudd storfekjøtt						
Kvalitetsklasse O		20,9	2,50		2,50	0,0
Kvalitetsklasse O+ og bedre		27,9	7,50		7,50	0,0
WTO tilpasning. Ta ut "Okse"		2,3	5,36	-5,36	0,00	-12,3
Sum		48,8				-12,3
Distriktstilskudd, kjøtt						
Storfe, sau og geit	Sone 1	22,6	0,00		0,00	0,0
	Sone 2	57,5	4,95		4,95	0,0
	Sone 3	18,8	7,75		7,75	0,0
Storfe og Geit	Sone 4	7,1	11,70		11,70	0,0
Storfe og Geit	Sone 5	0,9	12,30		12,30	0,0
Sau	Sone 4	3,2	13,70		13,70	0,0
Sau	Sone 5	0,7	14,20		14,20	0,0
Gris	Sone 4	8,1	5,10		5,10	0,0
Gris	Sone 5	0,2	5,40		5,40	0,0
Vestlandet og Agder[1] Gris		9,8	1,10		1,10	0,0
Sum		128,9				0,0
Sum pristilskudd kjøtt						-12,3

1) Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal + Agderfylkene

Tabell 1.16 Post 73.16 Distriktstilskudd egg

	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Vestl.	5,680	0,25	0,00	0,25	0,0
Nord Norge	2,553	0,75	0,00	0,75	0,0
Sum distriktstilskudd egg					0,0

Tabell 1.17 Post 73.17 Distriktstilskudd, frukt og bær og grønnsaker

		1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Epler, pærer og plommer, kirsebær	Sone 1	1,9	1,87	0,23	2,10	0,4
	Sone 2-4	1,9	2,75	0,35	3,10	0,7
	Sone 5	4,5	6,47	0,50	6,97	2,3
Moreller	Sone 1	0,1	2,84	0,23	3,07	0,0
	Sone 2-4	0,1	3,70	0,35	4,05	0,0
	Sone 5	0,3	7,45	0,50	7,95	0,2
Pressfrukt		6,5	2,57	0,00	2,57	0,0
Jordbær til industri						4,0
Bær	Sone 1-3	5,3	1,57	0,23	1,80	1,2
	Sone 4-5	3,7	4,76	0,35	5,11	1,3
	Sone 6-7	0,0	5,67	0,50	6,17	0,0
Sum distriktstilskudd frukt og bær		24,3				10,1
	Kvantumsgrense					
Tomat	103 400 kg					
Sone 1-3		1,6	1,40	0,15	1,55	0,2
Sone 4-7		3,1	2,76	0,15	2,91	0,5
Slangeagurk	151 800 kg					
Sone 1-3		4,2	0,85	0,10	0,95	0,4
Sone 4-7		1,2	1,64	0,10	1,74	0,1
Salat	220 000 stk					
Sone 1-3		5,6	0,55	0,05	0,60	0,3
Sone 4-7		2,2	1,04	0,05	1,09	0,1
Sum tilskudd grønnsaker		17,9				1,6
Potetprod. I Nord Norge		2,7	1,30	0,20	1,50	0,5
Frilandsgrønnsaker Nord Norge				1,50	1,50	1,0
SUM		**44,9**				**13,2**

Tabell 1.18 Post73.18 Frakttilskudd

	Budsjett 2018 mill. kr	Satsendring mill. kr
Sonefrakt korn	82,0	0,0
Frakt kraftfôr	138,0	10,0
Innfrakt slakt	134,0	10,0
Frakt egg	8,1	0,0
Sum	362,1	20,0

Tabell 1.19 Post 73.19 Prisnedskrivning norsk korn

	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Korn	1 206,0	0,566	0,037	0,603	44,6
Økologisk korn	11,7	1,528	0,237	1,765	2,8
Oljevekster, lupiner og bønner	9,7	2,018	0,037	2,055	0,4
Økologiske oljevekster, lupin, bønner	0,3	3,228	0,237	3,465	0,1
Fôrerter	3,9	0,948	0,037	0,985	0,1
Økologiske fôrerter	0,2	1,598	0,237	1,835	0,0
Sum	1231,7				48,0
Herav 70 pst utslag i inneværende år	862,2				33,60

Tabell 1.20 Post 73.20 Tilskudd norsk matkorn

	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Tilskudd norsk matkorn	123,4	0,35	0,030	0,38	3,7
Herav 50 pst utslag i inneværende år	61,7				1,85

Tabell 1.21 Post 74. 11 Driftstilskudd, melk og ammeku

		Antall	Sats kr per bruk/dyr	Sats-endring	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring, mill. kr
Kumelk AK-sone 2	Foretak	586	135 050		135 050	0,0
Kumelk Ak-sone 1-3-4	Foretak	1 537	144 050		144 050	0,0
Kumelk AK-sone 5	Foretak	4 974	156 050	10 000	166 050	49,7
Kumelk AK-sone 6-7	Foretak	824	164 050	10 000	174 050	8,2
Geitemelk landet	Foretak	287	164 050	10 000	174 050	2,9
Ammekyr s. 1-4, 6-39 kyr	Dyr	25 131	3 282	550	3 832	13,8
40 og flere kyr	Foretak	314	131 280	22 000	153 280	6,9
Ammekyr s. 5-7, 6-39 kyr	Dyr	36 602	3 632	1 100	4 732	40,3
40 og flere kyr	Foretak	168	145 280	44 000	189 280	7,4
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-18,2
Sum driftstilskudd, melk og ammeku						111,0

Tilskudd til små og mellomstore melkebruk		Kr/ku - kr/foretak		
Foretak med ku	1 -20 kyr	3000	3000	203
	21 - 43 kyr	60000(-2500*antall kyr over 20)	60000(-2500*antall kyr over 20)	82
				285,0

Tabell 1.22 Post 74.14 Tilskudd til husdyr

		Fra	Til	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr		1	16	117 669	4 168	950	5 118	111,8
		17	25	39 049	2 022	950	2 972	37,1
		26	50	47 503	976	950	1 926	45,1
		51	100	13 612	780	0	780	0,0
		101 +		604	780	-780	0	-0,5
	Sum			217 832				193,5
Ammekyr		1	50	88 118	3 880	0	3 880	0,0
		51	100	3 314	780		780	0,0
		101 +		477	780	-780	0	-0,4
	Sum			91 431				-0,4
Andre storfe		1	500	566 434	780		780	0,0
	501+			1 651	780	-780	0	-1,3
	Sum			568 085				-1,3
Melkegeit og melkesau		1	125	28 500	1462	450	1 912	12,8
		126	250	5 647	538		538	0,0
		251+		581	538	-538	0	-0,3
	Sum			34 147				12,5
Sau født foregående år ell		1	126	861 668	868	0	868	0,0
og ammegeiter		127	500	142 647	194		194	0,0
		500 +		6 623	194	-194	0	-1,3
	Sum			1 004 315				-1,3
Avlsgris Sør-Norge 2)		1	35	21 141	498		498	0,0
Avlsgris Jæren		1	35	4 748	350		350	0,0
Avlsgris Nord-Norge		1	35	1 462	776		776	0,0
	Sum			27 351				0,0
Slaktegris 2)		1	1400	991 769	14		14	0,0
Slaktegris Jæren		1	1400	198 231	10		10	0,0
	Sum			1 190 000				0,0
Verpehøner Sør-Norge		1	1 000	592 991	10		10	0,0
Verpehøner Nord-Norge		1	1 000	26 480	24		24	0,0
Verpehøner, landet		1 001	5 000	2 214 062	10		10	0,0
	Sum			2 833 532				0,0
Bifolk		1 +		33 648	473	77	550	2,6
Hjort over 1 år		1	250	4 726	287	113	400	0,5
		251		30	287	-287	0	0,0
	Sum							0,5
Delsum tilskudd husdyr								206,1

Forts. Tabell 1.22 Post 74.14			Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Genbevarin	Storfe		3 765	3000	0	3 000	0,0
	Melkeku		1 506	3000	1 200	4 200	1,8
	Ammeku		2 259	3000	200	3 200	0,5
	Sau født foregående år eller tidligere		26 168	230		230	0,0
	Geit		363	530		530	0,0
	Hest		501	1 030		1 030	0,0
	Sum		34 562				2,3
Bunnfradrag 35 pst. [1)]		35%	40 191	6 000	3 000	3 000	42,2
Beløpsavgrensing				560 000		560 000	0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-11,5
Sum produksjonstilskudd, husdyr							239,1

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd

2) Unntatt Jæren

Tabell 1.23 Post 74.16 Tilskudd til dyr på beite

		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Utmarksbeitetilskudd:	Kyr, storfe, hest	222 000	628	45	673	10,0
	Sau, lam, geit	2 220 000	185		185	0,0
Beitetilskudd:	Storfe m.m.	651 000	350	45	395	29,3
	Småfe m.m.	2 574 000	40		40	0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-35,6
Sum beitetilskudd		5 667 000				3,7

Tabell 1.24 Post 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd

	Antall dekar	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Kulturlandskapstilskudd alt areal	9 004 957	155	7	162	63,0
Bunnfradrag, 65 pst [1)]	40 191	6 000	3 000	3 000	78,4
Arealtilskudd, grovfôr	5 817 377				12,2
Innmarksbeitearealer (omregningsfaktor)	1 562 368	0,6 til 0,75			69,0
Arealtilskudd, korn	2 955 556				53,2
Arealtilskudd, potet	117 093				11,6
Arealtilskudd, grønnsaker	70 398				6,1
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal	44 533				11,3
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					10,0
Sum, AK-tilskudd	9 004 957				314,8

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst tilskudd husdyr og 65 pst arealtilskudd

Arealtilskudd, grovfôr

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	383 415	0		0	0,0
Sone 2	310 810	0		0	0,0
Sone 3	591 421	85		85	0,0
Sone 4	470 530	105		105	0,0
Sone 5	3 259 701	240	3	243	9,8
Sone 6	689 432	270	3	273	2,1
Sone 7	112 068	316	3	319	0,3
Sum grovfôr alle soner	5 817 377				12,2

Arealtilskudd, korn

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	1 274 912	165	18	183	22,9
Sone 2 og 3	1 115 222	225	18	243	20,1
Sone 4	416 479	260	18	278	7,5
Sone 5 - 7	148 943	247	18	265	2,7
Sum korn, alle soner	2 955 556		18,0		53,2

Arealtilskudd, øvrige vekster

			Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Potet sone 1 -5			112 712	80	103	183	11,6
Potet sone 6 -7			4 381	930		930	0,0
Sum poteter, alle soner			117 093				11,6
Grønnsaker sone 1 - 5	1	400	52 256	550	300	850	15,7
401 +			17 695	550	-550	0	-9,7
Grønnsaker sone 6 - 7			447	1 550	300	1850	0,1
			0	1 550	-1550	0	0,0
Sum grønnsaker, alle soner			70 398				6,1
Frukt sone 1 - 4	1	100	8 510	700	400	1100	3,4
101 +			480	700	-700	0	-0,3
Frukt sone 5 -7			11 525	1 450	400	1850	4,6
			0	1 450	-1450	0	0,0
Sum frukt, alle soner			20 515				7,7
Bær sone 1 - 4	1	200	13 880	1 000	300	1300	4,2
201 +			2 821	1 000	-1000	0	-2,8
Bær sone 5 - 7			7 317	1 450	300	1750	2,2
			34	1 450	-1450	0	0,0
Sum bær, alle soner			24 018				3,6

Tabell 1.25 Post 74.19 Tilskudd til regionale miljøprogram, mill. kroner

	Budsjett 2018	Prognose 2019			Overført nasjonalt setertilskudd
Østfold	40,5	40,5	7,0%	2,834	
Akershus	50,2	50,2	7,0%	3,512	
Hedmark	41,6	41,6	7,0%	-4,719	-7,630
Oppland	52,4	52,4	7,0%	-9,074	-12,740
Buskerud	22,0	22,0	7,0%	-1,331	-2,870
Vestfold	16,9	16,9	7,0%	1,182	
Telemark	11,2	11,2	7,0%	-0,506	-1,290
Aust-Agder	4,2	4,2	20,0%	0,840	
Vest-Agder	6,3	6,3	20,0%	1,258	
Rogaland	31,5	31,5	7,0%	2,204	
Hordaland	19,7	19,7	20,0%	3,518	-0,420
Sogn og Fjordane	23,4	23,4	20,0%	1,658	-3,020
Møre og Romsdal	17,1	17,1	20,0%	2,148	-1,270
Sør-Trøndelag	25,1	25,1	7,0%	-2,884	-4,640
Nord-Trøndelag	29,1	29,1	7,0%	0,506	-1,530
Nordland	19,1	19,1	7,0%	1,336	
Troms	9,1	9,1	7,0%	0,417	-0,220
Finnmark	3,2	3,2	7,0%	0,224	
Gås i Tøndelag og Nordland				1,000	
Fordelt på regionene	435,5	432,6			
Justert bevilgningsbehov				0,0	
Landet	435,5	432,6		4,1	-35,630

Tabell 1.26 Post 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

Arealtilskudd	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Korn til modning	72 631	325		325	0,0
Grønnsaker, frukt og bær	5 753	1 500		1500	0,0
Poteter	1 459	600		600	0,0
Grønngjødsling	5 061	500		500	0,0
Innmarksbeite	60 913	25		25	0,0
Økologisk areal første års karens	33 000		150		5,0
Grovfôr og annet økologisk areal	247 755	25	25	50	6,2
Div tillegg økologisk, ulike poster					2,0
Sum arealtilskudd økologisk areal	426 572				13,2

Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	8 209	3 000		3000	0,0
Ammekyr	4 223	2 200		2200	0,0
Andre storfe	17 928	700		700	0,0
Sau over 1 år	44 473	500		500	0,0
Melkegeit	556	250		250	0,0
Ammegeit	372	250		250	0,0
Avlsgris	308	502		502	0,0
Slaktegris	3 313	300		300	0,0
Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon					0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-2,6
Sum tilskudd til økologisk jordbruk					10,6

Tabell 1.27 Post 77.11 Tilskudd til dyreavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2018	Prognose 2019	Endring 2019
Tilskudd til veterinær reiser	43,5	43,5	10,5
Tilskudd til semin	24,6	24,6	2,0
Tilskudd til avlsorganisasjoner	14,2	14,2	2,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	82,3	82,3	14,5

Tabell 1.28 Post 77.12 Tilskudd til frøavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2018	Prognose 2019	Endring 2019
Tilskudd til frøavl	12,0	15,0	0,0
Tilskudd til lagring av såkorn	3,7	3,7	0,0
Justert bevilgningsbehov			3,0
Sum	15,7	18,7	3,0

Tabell 1.29 Post 77.13 Tilskudd til rådgivning, NLR

	Budsjett 2018	Prognose 2019	Endring 2019
Tilskudd til NLR	88,5	88,5	4,0
Herav: HMS-arbeid			0,0
Byggteknisk rådgivning			0,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	88,5	88,5	4,0

Tabell 1.30 Post 77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak. Mill. kroner

	Budsjett 2018	Prognose 2019	Endring 2019
Utvikling av plantemateriale - oppformering	13,4	13,4	1,0
Utvikling av plantemateriale - Graminor	25,0	25,0	2,0
Kvalitetstiltak settepotetavl	9,0	9,5	0,0
Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidl	9,0	9,0	1,0
Justert bevilgningsbehov			0,5
Sum	56,4	56,9	4,5

Tabell 1.31 Post 77.17 Tilskudd til fruktlager

	Volum siste 3 år, tonn	Sats 2018, kr / kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Telefrukt	2 059,6	1,78	0,13	1,91	0,26
Innvik	248,0	1,78	0,13	1,91	0,03
Sognefrukt	748,5	1,78	0,13	1,91	0,10
Lærdal	187,9	1,78	0,13	1,91	0,02
Fellespakkeriet Lier	1 203,4	1,78	0,13	1,91	0,15
Rennesøy	190,2	1,78	0,13	1,91	0,02
PL Nå	210,3	1,78	0,13	1,91	0,03
Ullensvang	1 221,2	1,78	0,13	1,91	0,16
Hardanger	1 507,9	1,78	0,13	1,91	0,19
Hyggen	287,0	1,78	0,13	1,91	0,04
Sum	7 864,1	1,78	0,13	1,91	1,00

Tabell 1.32 Post 78.11 Tilskudd for avløsning til ferie og fritid

	Antall	Kr per	Endring kr	Ny sats	Endring
	bruk/dyr	bruk/dyr	/bruk/dyr	kr/bruk/dyr	mill. kr
Tilskudd per foretak	9 011	74 200	5 000	79 200	45,1
Melkekyr	218 436	3557	240	3 797	
Ammekyr	91 908	982	66	1 048	
Andre storfe	568 085	593	40	633	
Melkegeit og melkesau	36 014	820	55	875	
Sau, ammegeit	1 010 935	408	27	435	
Avlsgris	50 019	1173	79	1 252	
Slaktegris	1 485 730	40	3	43	
Verpehøner, -ender, -	4 448 818	10,3	1	11,0	
Hester	25 594	1173	79	1 252	
Avlskaniner	1 049	292	20	312	
Gjess, ender, kalkuner,livk	2 938 614	3,59	0	3,83	
Slaktekylling	58 628 674	0,44	0	0,47	
Økologisk slaktekylling	118 331	1,71	0	1,82	
Revetisper	25 742	322	22	344	
Minktisper	138 248	94	6	101	
Hjort	5 955	399	27	426	
	Prognose		Endring	Utslag av tak	
Utslag av satsendringer	mill. kr	Endring pst.	mill. kr	mill. kr	
	1 110,0	6,74%	74,8	-45,1	29,7
Justert bevilgningsbehov					-37,0
Sum tilskudd til avløsning for ferie og fritid					37,8

Tabell 1.33 Post 78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom mv

	Antall dager	Sats kr/dag	Endring kr/dag	Endring, mill. kr
Antall avløsningsdager	178 222	1 555	115	
Gjennomsnittsberegning	178 222	777	57	10,2
Fjerne avkorting				130,0
Justert bevilgningsbehov				-10,3
Sum				129,9

Tabell 1.34 Post 78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen

	Antall årsverk	Sats kr/å.v.	Endring kr/å.v.	Endring, mill. kr
Tilskudd per vikar	237	270 200	9 800	2,3
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				2,3

Tabell 1.34 Post 78.16 Tilskudd til tidligpensjonsordning

	Antall	Sats , kr/pers.	Endring kr/pers	Endring, mill. kr
Enbruker	575	100 000	15 000	8,6
Tobruker	93	160 000	15 000	1,4
Justert bevilgningsbehov				-0,7
Sum	761			9,3

Tabell 1.35 Kap. 4150 Jordbruksavtalen, inntekter

Post 85, Prisutjevningsbeløp kraftfôrråvarer	1000 tonn	Målpris kr/kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Sildemel	0,0		0,00	0,00	0,0
Soyamel	0,0	3,933	0,000	0,00	0,0
Andre fôrstoffer	50,0		0,25	0,00	0,0
Post 85	50,0				0,0
Sum kap. 4150					0,0